

รายงานการประชุม

การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ
ที่มีการใช้ประโยชน์จากความรู้ตามขนบธรรมเนียมประเพณี
หรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมาและภูมิปัญญาท้องถิ่น
และการสูญเสียความหลากหลายของพันธุ์พืช
กับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา

วันพฤหัสบดีที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2553 และ วันศุกร์ที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2554
โรงแรมมารวย การ์เด็น กรุงเทพฯ

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

คำนำ

สมัชชาองค์การสหประชาชาติ ได้มีมติในการประชุมสมัยสามัญ ครั้งที่ 63 ประกาศให้ปี ค.ศ. 2010 (พ.ศ. 2553) เป็นปีสากลแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ (International Year of Biodiversity) เพื่อกระตุ้นให้ประชากรทุกกลุ่มทุกสาขาอาชีพได้ตระหนักถึงความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพ และให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ อย่างยั่งยืน รวมทั้งการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างเท่าเทียม ตลอดจนความสำคัญของการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่มีผลต่อการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ทุกประเทศต้องหยุดยั้ง

กลุ่มสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ทั้งพืช สัตว์ และจุลินทรีย์ ล้วนมีความสำคัญต่อความหลากหลายทางชีวภาพ และเป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมวลมนุษย์ โดยเฉพาะพืชมีบทบาทที่สำคัญในการรักษาสมดุลของระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม และเป็นองค์ประกอบพื้นฐานในถิ่นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตบนพื้นโลก แต่ในปัจจุบันมีพืชหลายชนิดที่อยู่ในสถานภาพเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ที่เกิดจากธรรมชาติและจากการคุกคามของมนุษย์ รวมถึงชนิดพันธุ์พืชที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรมของคนไทย ที่ไม่ได้มีการถ่ายทอดหรือการกล่าวถึง อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ประเพณี หรือธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ทำให้มีการนำมาใช้ประโยชน์น้อยลง ซึ่งจะนำไปสู่การสูญพันธุ์ในอนาคต

ในปี พ.ศ. 2545 สมัชชาภาคีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ในการประชุมสมัยที่ 6 ได้ให้การรับรองกลยุทธ์ทั่วโลกสำหรับการอนุรักษ์พืช เพื่อใช้เป็นเครื่องมือช่วยยับยั้งการสูญเสียความหลากหลายของพันธุ์พืช โดยมุ่งเน้นที่การอนุรักษ์ การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ การส่งเสริมการศึกษาและเสริมสร้างความรู้ ตระหนัก เสริมสร้างสมรรถนะในการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน เพื่อให้ภาคีอนุสัญญาฯ สามารถ นำเป้าหมายระดับโลกลงสู่ระดับประเทศและระดับภูมิภาคได้

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในฐานะหน่วยประสานงานกลางระดับชาติของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ได้จัดการประชุม เรื่อง การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพที่มีการใช้ประโยชน์จากความรู้ตามขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมาและภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2553 และการประชุมการสูญเสียความหลากหลายของพันธุ์พืชกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2554 ณ โรงแรมมารวย การ์เด้น กรุงเทพฯ ตามลำดับ เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณีกับความหลากหลายทางชีวภาพ การหารือและรวบรวมข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์ พันธุ์ และส่งเสริมการใช้ประโยชน์

อย่างยั่งยืนของพืชในวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาของประเทศไทย ตลอดจนการสงวน รักษาวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมประเพณีที่สามารถทำให้เกิดการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน

ในการนี้ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้จัดทำรายงานการประชุมดังกล่าวขึ้น เพื่อนำเสนอและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร พร้อมทั้งปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพที่มีการใช้ประโยชน์จากความรู้ตามชนบทธรรมเนียมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น และการ

สูญเสียความหลากหลายของพันธุ์พืชกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา โดยหวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานการประชุมฉบับนี้จะเป็นประโยชน์แก่นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ที่สนใจได้ตระหนักถึงประเด็นดังกล่าวที่เกิดขึ้น

ขอขอบคุณวิทยากรทุกท่านที่ได้กรุณาให้ความร่วมมือในการจัดเตรียมข้อมูลในการประชุม และจัดทำเอกสารฉบับนี้ และผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่านที่ได้สละเวลาเข้าร่วมประชุม พร้อมทั้งร่วมแสดงความคิดเห็นในการประชุมด้วยดีตลอดมา

สำนักงานนโยบายและแผน
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สารบัญ

ความนำ	5
กำหนดการประชุม	6
การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพที่มีการใช้ประโยชน์จากความรู้ตามขนบธรรมเนียมประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา และภูมิปัญญาท้องถิ่น <i>ดร.สุรางค์ เขียรศิริญ</i>	7
การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพที่มีการใช้ประโยชน์จากความรู้ตามขนบธรรมเนียมประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา และภูมิปัญญาท้องถิ่น <i>นางสาวเนียร กุลสมบูรณ์</i>	14
การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพที่มีการใช้ประโยชน์จากความรู้ตามขนบธรรมเนียมประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา และภูมิปัญญาท้องถิ่น <i>ดร.วนิดา กำเนิดเพชร</i>	17
การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพที่มีการใช้ประโยชน์ของสมุนไพร <i>นางสาวสุธิดา ไชยราช</i>	19
การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพที่มีการใช้ประโยชน์จากความรู้ตามขนบธรรมเนียมประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา และภูมิปัญญาท้องถิ่น <i>นายพีระพัฒน์ ชูกำแหงดี</i>	22
การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพที่มีการใช้ประโยชน์จากความรู้ตามขนบธรรมเนียมประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา และภูมิปัญญาท้องถิ่น <i>นายชัชชัย ศิลปสุนทร</i>	26
รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม	30

ความนำ

หลักการและเหตุผล

สมัชชาองค์การสหประชาชาติ ได้มีมติในการประชุมสมัชชาทั่วไป ครั้งที่ 63 ได้ประกาศให้ปี ค.ศ. 2010 เป็นปีสากลแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อกระตุ้นให้ประชากรทุกกลุ่ม ตระหนักในคุณค่าความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพ และให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน โดยวัตถุประสงค์หลักของการกำหนดปีสากลแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นการเสริมสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพที่มีบทบาทสำคัญต่อความเป็นอยู่ที่ดีของมวลมนุษยชาติ จากการวิเคราะห์ประเมินระบบนิเวศแห่งสหประชาชาติ ได้ระบุว่าบทบาทของความหลากหลายทางชีวภาพในการให้บริการจากระบบนิเวศช่วยสนับสนุนการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนผู้ยากไร้ ซึ่งจะส่งผลถึงการบรรลุความยากจนที่เป็นไปตามเป้าประสงค์การพัฒนาแห่งสหประชาชาติ

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว จึงได้จัดการประชุมวิชาการเนื่องในโอกาสปีสากลแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ ภายใต้หัวข้อ “ความหลากหลายทางชีวภาพ คือชีวิต คือชีวิตของเราทุกคน” เพื่อประชาสัมพันธ์ปีสากลแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ และเผยแพร่ผลการดำเนินงานของประเทศไทย ในการลดอัตราการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพอย่างมีนัยสำคัญตามเป้าหมาย ปี 2010

วัตถุประสงค์

- * เพื่อนำเสนอและเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน

- * เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และผลการดำเนินงานของประเทศไทย ในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

ความหลากหลายทางชีวภาพตามเป้าหมาย 2010 อาทิ การเตรียมความพร้อมในการประชุมสมัชชาภาคีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ สมัยที่ 10 การคุกคามของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อพื้นที่ชุ่มน้ำ ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกราน การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรม ความรู้ตามชนบทธรรมเนียมประเพณีกับความหลากหลายทางชีวภาพ

- * เพื่อหารือและระดมความคิดเห็นในการเตรียมการประชุมสมัชชาภาคีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ สมัยที่ 10 ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2553

การดำเนินงาน

การประชุม การจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ การบรรยายทางวิชาการ การสัมมนาโดยผู้เชี่ยวชาญ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และผู้สนใจ ประมาณ 100 คน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

บุคลากรในหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ได้ตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพ และมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ตลอดจนการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืนและยุติธรรม

วัน เวลา และสถานที่

ระหว่างวันที่ 2-6 สิงหาคม พ.ศ. 2553 ระหว่างเวลา 8.30-16.30 น. ณ โรงแรมมารวย การ์เด้น กรุงเทพฯ

กำหนดการ

การประชุมวิชาการเนื่องในปีสากลแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ

วันพฤหัสบดีที่ 5 สิงหาคม พ.ศ.2553

ณ ห้องบอลรูมซี โรงแรมมารวย การ์เด้นส์ กรุงเทพฯ

13.00-16.00 น.

การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพที่มีการใช้ประโยชน์จากความรู้ตามชนบทธรรมเนียมประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา และภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสูญเสียความหลากหลายของพันธุ์พืชกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา

- ดร.สุรางค์ เอียรทริฎุ กรมป่าไม้
- นางสาวนีย์ กุลสมบูรณ์ กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

- ดร.วนิดา กำเนิดเพ็ชร กรมปศุสัตว์
- นางสาวสุธิดา ไชยราช กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์
- นายพีระพัฒน์ ชูกำเนิด สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- นายชัชชัย ศิลปสุนทร สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

16.00-16.30 น.

สรุปและปิดการประชุม

การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพที่มี การใช้ประโยชน์จากความรู้ตามขนบธรรมเนียมประเพณีหรือ ธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ดร.สุรางค์ เอียรหิรัญ

สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ กรมป่าไม้

ป่าที่ได้รับสัมปทาน และป่าที่กำลังฟื้นฟู เรียกว่า ป่ารุ่นสอง แต่ยังมีขาดฐานข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งมีความสำคัญ เนื่องจากการนำมาใช้ประโยชน์ในชุมชนเพื่อการยังชีพ กรมป่าไม้เห็นถึงความสำคัญ จึงจัดทำโครงการนำร่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 จำนวน 10 พื้นที่ และในปี พ.ศ. 2553 จำนวน 2 พื้นที่ รวมจำนวน 12 พื้นที่ ดังนั้นการนำเสนอจึงเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาด้าน ความหลากหลายทางชีวภาพ

การจัดทำฐานข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพที่มีการใช้ประโยชน์จากความรู้ตามขนบธรรมเนียมประเพณีหรือหลักปฏิบัติที่สืบทอดกันมาและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ

- * เป็นฐานข้อมูลอนุกรมวิธานพืช สัตว์ และจุลินทรีย์
- * เป็นฐานข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีผลกระทบในการเพิ่มหรือลดความหลากหลายทางชีวภาพ
- * เป็นหลักฐานสำหรับการเรียกร้องสิทธิของชุมชนหรือประเทศที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต
- * เป็นกลยุทธ์สำหรับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพไว้เป็นสมบัติของชุมชน ประเทศชาติ
- * ประโยชน์ทางการศึกษา และสร้างความตระหนักแก่สาธารณชน
- * การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

* เป็นดัชนีชี้วัด และส่งสัญญาณให้เกิดการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพที่ยั่งยืน

แหล่งที่มาของข้อมูล

- * ข้อมูลจากชุมชนร่วมกับเจ้าหน้าที่ โดยสำรวจรวบรวมรายชื่อของพรรณพืช สัตว์ และจุลินทรีย์ ในพื้นที่ป่าที่กรมป่าไม้รับผิดชอบดูแล ได้แก่ ป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 1,221 ป่า ซึ่งเป็นป่าไม้ตามมติคณะรัฐมนตรี
- * ข้อมูลจากชุมชนร่วมกับเจ้าหน้าที่ โดยสำรวจและรวบรวมการใช้ประโยชน์จากความรู้ตามขนบธรรมเนียมประเพณีหรือหลักปฏิบัติที่สืบทอดกันมาและภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการสนับสนุนของผูู้ ้ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโสในชุมชน

รูปแบบการจัดเก็บข้อมูล

- * ฐานข้อมูลด้านพืช ได้แก่ อนุกรมวิธานพืช สถานภาพ การใช้ประโยชน์ พรรณพืชเด่น โครงสร้างสังคมพืช และดัชนีความหลากหลายทางชีวภาพ
- * ฐานข้อมูลด้านสัตว์มีกระดูกสันหลัง ได้แก่ อนุกรมวิธานสัตว์ สถานภาพ พรรณสัตว์เด่น และ การใช้ประโยชน์
- * ฐานข้อมูลจุลินทรีย์ ได้แก่ อนุกรมวิธาน เห็ดรา ไลเคน สถานภาพ ชนิดพันธุ์เด่น และ การใช้ประโยชน์
- * ฐานข้อมูลแมลง ได้แก่ อนุกรมวิธานแมลง สถานภาพ ชนิดพันธุ์แมลงเด่น และ การใช้ประโยชน์

* ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีผลกระทบต่อ การเพิ่มหรือลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพ แบ่งเป็นสาขาคติ ความเชื่อ หลักปฏิบัติ และข้อห้ามปฏิบัติ สาขาประเพณีพิธีกรรม สาขาการดำรงชีพและโภชนาการ พื้นบ้าน สาขาการดูแลสุขภาพพื้นบ้าน สาขาเทคโนโลยี พื้นบ้าน และสาขาบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ

ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น สิทธิ และทัศนคติ ของชุมชน

เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีผลกระทบต่อ การเพิ่มหรือลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพ การเก็บข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ ความหลากหลายทางชีวภาพจึงเป็นหลักฐานสำคัญในเรื่อง การเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ในการเรียกร้องสิทธิ ของชุมชนที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตตามพันธกรณีของ อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ

ดังนั้น กรมป่าไม้เล็งเห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญา ท้องถิ่นจึงกำหนดเป็นวัตถุประสงค์หลักที่ต้องนำมา อยู่ในฐานข้อมูลสำหรับเป็นกลยุทธ์สู่การอนุรักษ์ความ หลากหลายทางชีวภาพไว้เป็นสมบัติของชุมชน เนื่องจาก ชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมานาน และ ประโยชน์ที่ตามมาคือ การได้ประโยชน์ทางการศึกษาเพื่อ ให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนตั้งแต่ระดับล่างจนถึง ระดับบน โดยการกำหนดนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจำเป็นต้องนำ ข้อมูลในส่วนนี้มาใช้ในการกำหนดนโยบายระดับชาติด้วย และหากกล่าวถึงอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลาย ทางชีวภาพ การขาดข้อมูลในส่วนนี้อาจทำให้ขาดตัวชี้วัด และไม่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ นอกจากนี้ การจัดทำ เว็บไซต์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลจะเป็นประโยชน์และสามารถ ทำให้ทราบว่าการดำเนินการเรื่องใดต่อไป

ข้อมูลต้องถูกต้องและเป็นปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของกรมป่าไม้ คือ การจัดการระบบ ฐานความรู้มากกว่าระบบการจัดทำฐานข้อมูล ซึ่งข้อมูล ได้จากการทำงานของชุมชนร่วมกับเจ้าหน้าที่ในการ รวบรวมพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และจุลินทรีย์ในพื้นที่ป่าสงวน แห่งชาติ จำนวน 1,221 แห่ง และต้องทำให้เป็นปัจจุบัน (update) โดยเจ้าหน้าที่ และอาสาชาวบ้านในพื้นที่ที่เป็น สมาชิกซึ่งสามารถเข้าสู่ระบบเพื่อเพิ่มเติมหรือปรับปรุง ข้อมูลได้เมื่อพบข้อมูลใหม่ ข้อมูลที่สำรวจได้ต้องผ่านการ

ตรวจสอบความถูกต้องโดยผู้เชี่ยวชาญจากส่วนราชการ สถาบันการศึกษา องค์กรเอกชน และสามารถเข้าสู่ระบบ เพื่อแก้ไขในระบบได้ โดยการได้มาของข้อมูลต้องมีการ จัดอบรมการเก็บข้อมูลอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการให้กับ เจ้าหน้าที่และชาวบ้านโดยผสมผสานความรู้ของภูมิปัญญา ชาวบ้าน ซึ่งกรมป่าไม้มีเป้าหมายในการทำเรื่องการเรียนรู้ ให้ง่ายและทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ ในอนาคตจะจัดทำข้อมูล การเรียนรู้ด้วยตนเองด้านความหลากหลายทางชีวภาพ

แหล่งที่มาของข้อมูลอีกส่วนได้จากการรวบรวม การใช้ประโยชน์ความรู้ตามขนบธรรมเนียมประเพณีด้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และต้องเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีหรือ หลักปฏิบัติสืบทอดกันมาเท่านั้น เพราะกรมป่าไม้เน้นใน มิติของคนเป็นหลัก ซึ่งในด้านความหลากหลาย มิติของคน เป็นส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกันมากที่สุด ข้อมูลสนับสนุนได้ มาจากผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้อาวุโสในชุมชน

	
<p>ตัวเกลี้ยง <i>Cratoxylum cochinchinensis</i> (Lour.) Blume</p>	<p>หัสศุณ <i>Micromelum minutum</i> (G.Forst.) Wight & Arn.</p>
	
<p>พะยูน <i>Dalbergia cochinchinensis</i> Pierre</p>	<p>มะหวด <i>Lepisanthes rubiginosa</i> (Roxb.) Leenh.</p>
	
<p>เงียงดุก <i>Canthium berberidifolium</i> Geddes</p>	<p>พลองเหมือด <i>Memecylon edule</i> Roxb.</p>
พืชที่เก็บรวบรวม	

ปาดบ้าน
Polypedates leucomystax
(Gravenhorst) 1829

นกเค้าโมง หรือนกเค้าแมว
Glaucidium cuculoides
(Vigors) 1831

งูกินทากเกล็ดสั้น
Pareas carinatus
(Boie) 1828

ค้างคาวบัวพันธ์
Rousettus leschenaultii

ชะนีมือขาว
Hylobates lar
(Linnaeus) 1771

ปลาชะโด
Channa micropeltes
(Cuvier, 1831)

สัตว์ที่เก็บรวบรวม

เห็ดขมิ้นใหญ่
Cantharellus cibarius
Fr.

เห็ดขอนแดงรูใหญ่
Pycnoporus cinnabarinus
(Jacq.) Fr.

เห็ดระโงกขาว
Amanita princeps
Comer & Bas.

เห็ดกรวยแก้ว
Trogia infundibuliformis
Berk. & Br.

จุลินทรีย์ที่เก็บรวบรวม

มดหนามทึบท้องง้ำม
Polyrhachis proxima
Roger, 1863

ปลวก
Macrotermes gilvus
(Hagen) 1858

ผีเสื้อจรวด
Thyas coronata
(Fabricius)

ผีเสื้อหางตุ้มจุดชมพู
Pachliopta aristolochiae
(Fabricius)

เพี้ยกระโดดดำ
Callitix versicolor (F.)

มวนหนักกล้ามเนื้อ
Anoplocnemis phasianus
(F) 1781

แมลงที่เก็บรวบรวม

สถาณภาพการดำเนินงาน

ขณะนี้การดำเนินการอยู่ในขั้นตอนของการนำเข้าข้อมูล ในอนาคตการทำข้อมูลให้เป็นปัจจุบันต้องเริ่มตั้งแต่เจ้าหน้าที่ส่วนกลาง คือ เจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ และเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ หรือเจ้าหน้าที่ในส่วนภูมิภาค รวมทั้งอาสาชาวบ้าน ซึ่งข้อมูลแต่ละพื้นที่ต้องมีอยู่ในพื้นที่ดำเนินการด้วย เพื่อให้สามารถแก้ไขหรือปรับปรุงข้อมูลได้ เมื่อมีการพบข้อมูลใหม่ และข้อมูลที่น่ามาแสดงต้องสามารถอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลได้ และต้องมีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญจากส่วนราชการ สถาบันการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญที่ทำงานกับกรมป่าไม้ ซึ่งสามารถเข้าสู่ระบบเพื่อการแก้ไขข้อมูลได้

เว็บไซต์เผยแพร่ความรู้

ขณะนี้กรมป่าไม้ได้เปิดตัวเว็บไซต์ <http://biodiversity.forest.go.th> เผยแพร่ระบบจัดการฐานความรู้ด้านความหลากหลายทางชีวภาพ เหตุผลที่ไม่ใช้คำว่าฐานข้อมูล เพราะกรมป่าไม้ไม่หาข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้นำมาแสดงในเว็บไซต์ ข้อมูลในเว็บไซต์ขณะนี้ไม่ใช่ฐานข้อมูลจริง เนื่องจากฐานข้อมูลในปี พ.ศ. 2552 กำลังอยู่ในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ในเว็บไซต์หน้าแรกมีข้อมูลพืช สัตว์ แมลง เห็ดรา ไลเคน ฟันที่ป่า และสถิติของผู้เข้าชมเว็บไซต์

โดยมีข้อมูลต่างๆ ที่น่าสนใจ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ ข้อมูลปราชญ์ชาวบ้านคือเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน ชาวประภาศ และบทความ เป็นต้น เว็บไซต์ยังได้ทำลิงค์ให้ผู้เข้าชมสามารถทราบถึงความเป็นมาของการจัดทำระบบจัดการฐานความรู้ด้านความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งข้อมูลที่น่ามาจากเว็บไซต์อื่นๆ ที่น่าสนใจ เช่น การพบแหล่งเสือปลาในเขตพื้นที่ชุ่มน้ำเขาสามร้อยยอด เป็นต้น ส่วนหน้าเว็บไซต์ได้แสดงสถิติการเข้ามาอ่านหรือการเยี่ยมชม เมื่อคลิกเรื่องในหัวข้อข่าวประกาศจะแสดงหน้ากับหนังสือพิมพ์ฉบับย่อ นอกจากนี้ ยังมีบทความลักษณะเป็นเกร็ดความรู้เพื่อให้ทุกคนสามารถรับรู้ได้โดยเฉพาะนักเรียน เช่น มารู้จักแมลงก้นตะกั่ว เป็นต้น มีระบบสมาชิกโดยมีการ login มีแบบฟอร์ม และสามารถบอกจำนวนผู้ออนไลน์ได้ หากเป็นผู้เข้าชมที่ไม่ใช่สมาชิก (guest) จะดูได้เฉพาะข้อมูลเบื้องต้นเท่านั้น การเข้าสู่ข้อมูลในเชิงลึกจะมีการแบ่งระดับ คือ ผู้ที่เข้ามากรอกข้อมูล ผู้ที่เข้ามาแก้ไขข้อมูล และผู้ที่เข้ามาดูข้อมูล ในระดับข้อมูลที่มีการบันทึกหรือนำเข้า เช่น ข้อมูลพืช เมื่อคลิกชื่อพืชจะปรากฏชื่อท้องถิ่น ชื่อวิทยาศาสตร์ ลักษณะอนุกรมวิธาน ใบ ต้น ดอก การขยายพันธุ์ และการใช้ประโยชน์ เป็นต้น ในบางพื้นที่อาจมีการบันทึกเพิ่มเติมแต่ทั้งนี้ต้องมีการระบุว่าจะข้อมูลมาจากแหล่งใด

ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจของกรมป่าไม้ที่แสดงอยู่เป็นข้อมูลที่ได้จากพื้นที่จริง ข้อมูลการใช้ประโยชน์เป็นการใช้ประโยชน์ในพื้นที่นั้น ในส่วนข้อมูลสัตว์มีลักษณะคล้ายกัน มีปัญหาภาพถ่ายที่มีข้อมูลเพิ่มเข้ามาตลอดเวลา ถ้าหากต้องการดูข้อมูลของแมลงสามารถให้แสดงรายการแมลง อย่างไรก็ตาม การทำงานของระบบยังต้องมีการปรับปรุง เพราะยังพบข้อบกพร่องอยู่หลายจุด คาดว่าจะสมบูรณ์ในปลายปี พ.ศ. 2554

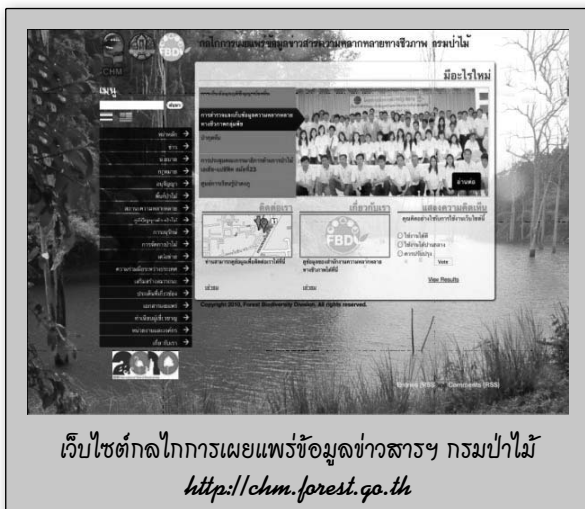

เว็บไซต์ <http://biodiversity.forest.go.th>

แนะนำเว็บไซต์กลไกการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร

สัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่บนเว็บไซต์ของสำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ เป็นสัญลักษณ์ที่ย่อมาจาก forest biodiversity division สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ได้ทำการเก็บรวบรวมฐานข้อมูลที่เป็นความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องการใช้ประโยชน์ ซึ่งเป็นการดำเนินการตามที่สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) ในฐานะหน่วยประสานงานกลางระดับชาติของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพให้ทุกหน่วยงานที่มีการดำเนินงานตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ จัดทำกลไกการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความหลากหลายทางชีวภาพ กรมป่าไม้จึงได้จัดทำเว็บไซต์กลไกการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความหลากหลายทางชีวภาพกรมป่าไม้ ซึ่งแสดงหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับอนุสัญญาฯ เพื่อสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถนำข้อมูลเหล่านี้ไปรวบรวมจัดทำเป็นรายงานแห่งชาติเสนอสำนักเลขาธิการอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพได้

มีอะไรในกลไกการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร

กลไกการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความหลากหลายทางชีวภาพของกรมป่าไม้ มีการนำเสนอข่าวการประชุม การพบชนิดพันธุ์ใหม่ นโยบายป่าไม้ ยุทธศาสตร์ คณะกรรมการ กฎหมายป่าไม้ อนุสัญญา พื้นที่ป่าไม้ ภูมิปัญญาด้านป่าไม้ โดยหัวข้อภูมิปัญญาแสดงข้อมูล เช่น ภูมิปัญญากับการอนุรักษ์ ได้แก่ ดอนปู่ตา ซึ่งเป็นพื้นที่เพื่อการ

อนุรักษ์โดยชุมชน เป็นต้น การนำเสนอมีการจัดแสดงเป็นหมวดหมู่และมีเรื่องเล่าประกอบ เช่น สมุนไพรพื้นบ้าน เป็นต้น หนังสือเรื่องเล่าในพื้นที่ที่รวบรวมไว้เมื่อปี พ.ศ. 2552 และในปี พ.ศ. 2553 ได้เพิ่มเติมเรื่องเล่าที่ได้รวบรวมและนำเข้าในเว็บไซต์ หัวข้อข่าวกิจกรรมรวบรวมเรื่องเล่าต่างๆ เช่น ชมนกเปิดที่ป่าดงปู่ ซึ่งได้ระบุหัวข้อ ฉบับที่ เดือน พื้นที่ และจังหวัด โดยเป็นเรื่องเล่าของประสบการณ์การทำงานในพื้นที่ ซึ่งแต่ละพื้นที่มีองค์ความรู้ที่แตกต่างกัน เป็นต้น ในเว็บไซต์ยังแสดงรายงานกิจกรรมของสำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ด้วย เว็บไซต์กลไกการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความหลากหลายทางชีวภาพของกรมป่าไม้นำเสนอข้อมูลทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทย ซึ่งสามารถเข้าชมข้อมูลกิจกรรมต่างๆ ได้

ในส่วนของกิจกรรมได้รวบรวมข่าวกิจกรรมใหม่และเก่าสามารถดูเนื้อหาข่าวได้ เช่น การเข้าค่ายธรรมะและอบรมเยาวชนที่จังหวัดลพบุรี การให้ความรู้กับเด็กนักเรียนในพื้นที่ของเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ โครงการและการรายงานผล รายงานประจำปี เป็นต้น ซึ่งสามารถดาวน์โหลดได้ รวมทั้งเอกสารเผยแพร่ที่สามารถดาวน์โหลดได้เช่นกัน

ในส่วนของการแสดงภาษาอังกฤษประกอบด้วยบทความเรื่องเล่าจากพื้นที่ซึ่งแปลจากภาษาไทยรวมถึงข้อมูลที่ได้มีการรวบรวมเพื่อนำไปใช้ในการประชุมสัมมนาภาคีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพสมัยที่ 10 ทั้งนี้ หากมีผู้สนับสนุนอาจทำการจัดพิมพ์เผยแพร่เนื่องจากเป็นเรื่องราวทางวิชาการ

การดำเนินการด้านอื่นเพื่อการส่งเสริม

การจัดแสดงนิทรรศการที่เกี่ยวกับต้นมะแงในพื้นที่ป่าสนวัดจันทร์ ซึ่งกรมป่าไม้กำลังศึกษาเพื่อทำการฟื้นฟูและขยายพันธุ์ต่อไป นอกจากนี้ ยังมีการอบรมให้ความรู้กับหน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะการแบ่งปันข้อมูลให้กับกระทรวงศึกษาธิการ เช่น การอบรม เรื่อง ความหลากหลายทางชีวภาพ การสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพให้กับครูในส่วนภูมิภาค และครูการศึกษาออกโรงเรียน ณ จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดลำปาง การอบรมให้กับเด็กและเยาวชน ณ ศูนย์การเรียนรู้วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา (ห้องฟ้าจำลอง) กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

การจัดนิทรรศการ

การอบรมให้ความรู้กับหน่วยงานต่างๆ

เอกสารสิ่งพิมพ์

นอกจากเว็บไซต์ในการเผยแพร่ข้อมูลแล้ว ยังมีสื่อสิ่งพิมพ์ซึ่งในปัจจุบันมีจำนวน 12 เรื่อง หากสนใจสามารถติดต่อขอรับได้ที่สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ กรมป่าไม้ อาคารสุรสวัสดิ์ ชั้น 6 หรือเข้าชมข้อมูลจากเว็บไซต์

เอกสารสิ่งพิมพ์ที่อยู่ระหว่างการดำเนินการ ได้แก่ เรื่องเราอยู่บนผืนป่าเดียวกัน เป็นการรวบรวมการสำรวจพันธุ์พืช แมลง และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นข้อมูลหรือฐานข้อมูลที่เป็นความก้าวหน้าในปัจจุบันของกรมป่าไม้ที่กำลังดำเนินการอยู่ กลุ่มเป้าหมาย คือ ประชาชนทั่วไป หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และนักศึกษา โดยที่เน้นมากคือ เครือข่ายชุมชนที่ต้องการให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

ความคาดหวังของกรมป่าไม้ คือ ดำเนินการเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการใช้ประโยชน์ของกลุ่มผู้ใช้ข้อมูล นักวิจัย หรือแม้แต่เยาวชนที่นำข้อมูลไปต่อยอด หากมีการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพเพียงอย่างเดียวแล้วไม่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ความหลากหลายทางชีวภาพนั้นอาจต้องสูญหายไป การใช้ประโยชน์จึงหมายถึงการสืบพันธุ์ของชนิดพันธุ์ต่างๆ การเพาะเลี้ยง และต้องทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกประการหนึ่งที่มีความสำคัญคือ การรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละชุมชนมาเก็บไว้ในฐานข้อมูลซึ่งจะเป็นสิ่งที่ดีมาก

การศึกษาวิจัยช่วยยับยั้งการสูญหายของชนิดพันธุ์

สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ กรมป่าไม้ ได้ทำการศึกษาวิจัยทางด้านความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ และยับยั้งการสูญหายของชนิดพันธุ์ รวมทั้งชนิดพันธุ์ที่สูญหายไปแล้ว โดยดำเนินการในพื้นที่ชุมชนวัดป่าเกต ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ เมื่อปลายปี พ.ศ. 2541 พื้นที่แห่งนี้มีลักษณะพิเศษ คือ เป็นพื้นที่ระบบนิเวศแบบสามน้ำ ประกอบด้วย ระบบนิเวศน้ำจืด น้ำเค็ม และน้ำกร่อย โดยทั่วไปปรากฏอยู่บริเวณพื้นที่ปากแม่น้ำ เกิดจากน้ำจืดไหลหลากลงมาบรรจบกับการขึ้นลงของน้ำเค็มเกิดเป็นระบบนิเวศน้ำกร่อย การเกิดปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้พื้นที่มีความหลากหลายและอุดมสมบูรณ์มาก แต่เดิมพื้นที่แห่งนี้เป็นที่สวน ต่อมาเมื่อโรงงานอุตสาหกรรมขยายเข้าสู่จังหวัดสมุทรปราการ คนรุ่นหนุ่มสาวจึงประกอบอาชีพรับจ้างในโรงงานเป็นส่วนมาก ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เป็นอาคารบ้านเรือน บางพื้นที่ถูกปล่อยทิ้งว่างไว้ จนกระทั่งมีการจัดตั้งป่าชุมชนขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2550

คนในชุมชนได้เล่าประวัติของป่าชุมชนให้ทราบว่า ชุมชนตำบลทรงคนองเป็นพื้นที่อนุรักษ์ให้เป็นพื้นที่สีเขียวระบบนิเวศธรรมชาติของสิ่งแวดล้อมดั้งเดิมเป็นสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เนื้อที่ทั้งหมด 55 ไร่ มีการแบ่งวัตถุประสงค์การใช้งานอย่างชัดเจน เช่น ที่ดินจำนวน 18 ไร่ เป็นแหล่งศึกษาระบบนิเวศแบบสามน้ำ พืชที่พบ คือ พืชที่พื้นฟูตามธรรมชาติ เดิมชุมชนมีชื่อว่าชุมชนวัดป่าเกต แต่ปัจจุบันต้นเกิดได้สูญหายไปซึ่งกำลังดำเนินการฟื้นฟูป่าเกต และประมาณกว่าหนึ่งไร่ เป็นแปลงพืชสมุนไพรในท้องถิ่น โดยรวบรวมพืชสมุนไพรท้องถิ่นไว้ไม่น้อยกว่า 60 ชนิด เป็นต้น

พื้นที่สำคัญอีกแปลงเป็นแปลงนวกษัตริย์ จำนวน 24 ไร่ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากภาคเอกชนหลายบริษัท ทำการฟื้นฟูป่าโดยการปลูกต้นไม้ นอกจากการได้พื้นที่

สีเขียวแล้วยังได้เป็นแหล่งอาหารให้แก่ชุมชนด้วย พื้นที่จำนวน 4 ไร่เป็นแปลงลำพู เพราะต้องการทำให้เป็นแหล่งที่อยู่ของหิ่งห้อยบก การดำเนินการในปัจจุบันนอกจากการฟื้นฟูธรรมชาติและการปลูกพันธุ์ไม้เพิ่มเติมแล้ว ได้ทำเป็นแหล่งเรียนรู้โดยทุกวันเสาร์ระหว่างเวลา 9.00-12.00 น. มีการรวบรวมเด็กและเยาวชนในชุมชนมาเรียนรู้เรื่องระบบนิเวศ เรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยการใช้สื่อศิลปะ โดยการเปิดโรงเรียนสอนศิลปะถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการละเล่นพื้นบ้าน

การรักษาทรัพยากรให้คงอยู่เป็นมรดกตกทอดให้รุ่นหลัง

ปี พ.ศ. 2530 พืชและสัตว์ในพื้นที่ป่าชุมชนวัดป่าเกิดมีจำนวนไม่น้อยกว่า 60 ชนิด แต่จำนวนชนิดพันธุ์ได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งชนิดพืชและสัตว์ ในปัจจุบันมีพืชที่ได้สูญหายไปแล้วจำนวน 4 ชนิด ส่วนสัตว์สูญหายไปประมาณ 13 ชนิด ต้นไม้ดั้งเดิมที่ยังคงพบได้ในปัจจุบัน ได้แก่ ต้นจาก และต้นปรัง ในอดีตพื้นที่ดั้งเดิมของ

ป่าชุมชนทรงคนองมีพื้นที่ป่าโกงกางเป็นจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันมีจำนวนน้อย

นอกจากนี้ ในบริเวณป่าชุมชนแห่งนี้ยังสามารถพบสมุนไพรมะเขือเทศตามธรรมชาติ เช่น ฟ้าทะลายโจร เป็นต้น ซึ่งเป็นสมุนไพรมะเขือเทศที่ใช้กันอย่างกว้างขวาง นิยมใช้เป็นสมุนไพรรักษาโรคทางเดินหายใจ ใช้เป็นยาแก้โรคบิด และแก้ท้องร่วง ใบใช้แก้พิษงูและแมลงกัดต่อย โดยนำใบสดมาบดและพอกทาแผล นอกจากนี้ ใบสดยังช่วยรักษาโรคเบาหวาน สัตว์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่กินสัตว์น้ำเป็นอาหาร เมื่อไม่มีสัตว์น้ำสัตว์เหล่านี้จึงต้องอพยพไปยังพื้นที่อื่นที่มีอาหารในการดำรงชีวิต การรักษาทรัพยากรพืชและสัตว์ให้คงอยู่เป็นการรักษาเพื่อเป็นมรดกตกทอดให้แก่เยาวชนรุ่นหลัง นอกจากนี้ ยังเป็นคุณค่าทางแหล่งท่องเที่ยวที่เรียกว่า ป่าในเมือง ให้แก่คนกรุงเทพฯ และพื้นที่ใกล้เคียง ทั้งนี้ ต้องขอขอบคุณชุมชนวัดป่าเกิดและผู้ให้ความร่วมมือทุกท่าน

การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพที่มี การใช้ประโยชน์จากความรู้ตามขนบธรรมเนียมประเพณีหรือ ธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา และภูมิปัญญาท้องถิ่น

นางสาวณีย์ กุลสมบุรณ์
กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กระทรวงสาธารณสุข

วัตถุประสงค์การจัดทำข้อมูล

พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญา
การแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542

มาตรา 12 กำหนดให้กรมพัฒนาการแพทย์
แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข
มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการต่างๆ เกี่ยวกับการคุ้มครอง
และส่งเสริมการศึกษาอบรม การศึกษาวิจัยและพัฒนา
ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร และรับผิดชอบ
ในงานธุรการและงานวิชาการของคณะกรรมการคุ้มครอง
และส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

มาตรา 13 ให้กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทย
และการแพทย์ทางเลือก เป็นนายทะเบียนกลาง และให้
นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดเป็นนายทะเบียนจังหวัด

มาตรา 15 ให้กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทย
และการแพทย์ทางเลือก มีหน้าที่รวบรวมข้อมูลภูมิปัญญา
การแพทย์แผนไทยเกี่ยวกับตำรับยาแผนไทยและตำรา
การแพทย์แผนไทยทั่วราชอาณาจักร เพื่อจัดทำทะเบียน

กลไกการดำเนินงาน

คณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการ
แพทย์แผนไทย แต่งตั้งคณะกรรมการชุดต่างๆ ดังนี้

- * คณะอนุกรรมการคุ้มครองตำรับยาแผนไทย
และตำราการแพทย์แผนไทย
- * คณะอนุกรรมการคุ้มครองสมุนไพร

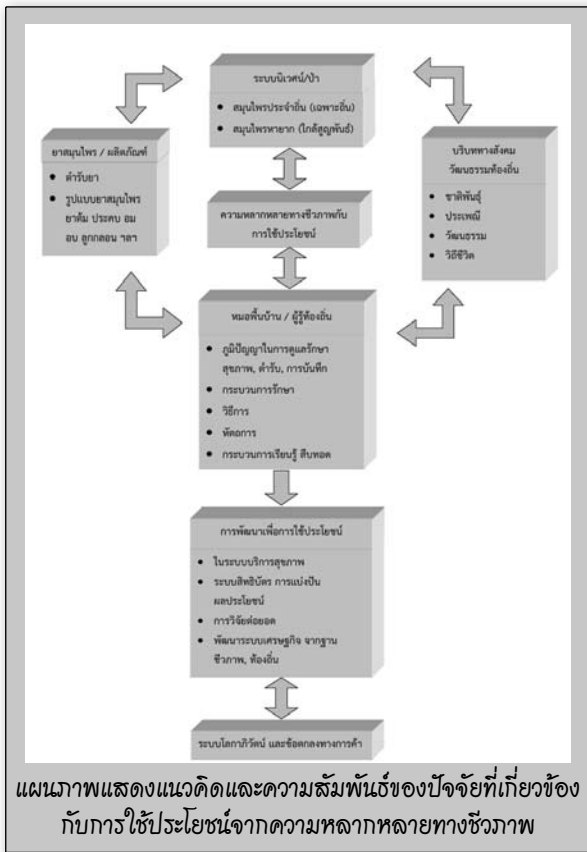
- * คณะอนุกรรมการอนุรักษ์สมุนไพรและ
ถิ่นกำเนิด
- * คณะอนุกรรมการพิทักษ์สิทธิในภูมิปัญญา
การแพทย์แผนไทย
- * คณะอนุกรรมการพัฒนากฎหมายการแพทย์
แผนไทย
- * คณะอนุกรรมการจัดทำตำราอ้างอิงยาสมุนไพร
ไทย
- * คณะอนุกรรมการวิชาการและคณะอนุกรรมการ
จัดทำพจนานุกรมศัพท์การแพทย์แผนไทย
- * คณะอนุกรรมการส่งเสริมและพัฒนาการใช้
ประโยชน์จากภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
- * คณะอนุกรรมการพัฒนาการแพทย์พื้นบ้าน

การจัดทำทะเบียนระบุเบื้องต้นอยู่ 3 ประเด็น ได้แก่

- * แหล่งที่มาของภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
- * เจ้าของภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
- * รายละเอียดของภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

แนวคิดและความสัมพันธ์ของปัจจัย เกี่ยวข้อง

แนวคิดและความสัมพันธ์ของปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
กับการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของ

การอนุรักษ์ คุ่มครอง และพัฒนากับหลายหน่วยงาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความหลากหลายทางชีวภาพมีความเกี่ยวข้องกันทั้งระบบ ตั้งแต่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งความรู้เหล่านี้มีอยู่ในตัวบุคคล ตำรับ ตำรา การบันทึกซึ่งอาจไม่ได้ถูกจัดไว้อย่างเป็นระบบ ระเบียบ รวมทั้งหัตถการต่างๆ ตำรายา ตำรับยา ระบบนิเวศของป่า ความหลากหลาย แม้แต่วิถีชีวิต วัฒนธรรม ก็มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ และประเพณี สำหรับหน่วยงานที่มีบทบาททางด้านวิชาการสามารถพัฒนา ส่งเสริมการใช้ที่ต่อยอดในระดับที่สูงขึ้น แต่ในส่วนของกระทรวงสาธารณสุข บทบาทหลักคือ ระบบบริการสุขภาพ ความหลากหลายทางชีวภาพถือว่าเป็นงานเด่นของประเทศไทย ทุกหน่วยงานต้องสามารถทำงานร่วมกันได้ และนำไปสู่การสร้างฐานเศรษฐกิจจากทรัพยากรชีวภาพทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ความตกลงกับนานาชาติทั้งในเรื่องการค้าและทางวิชาการต่างๆ เป็นสิ่งที่ผู้เกี่ยวข้อง หน่วยงานวิชาการต้องระมัดระวังอย่างยิ่ง เพื่อคุ้มครองภูมิปัญญาของไทย

ประเภทข้อมูล

ซึ่งรวมอยู่ในฐานข้อมูลของกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทย ประกอบด้วย

หมอยาพื้นบ้าน	50,000	คน
ผู้ประกอบการโรคศิลปะ	3,140	คน
ผู้ปลูก แปรรูป	2,231	คน
ผู้ผลิต จำหน่าย	1,492	คน
องค์กรเอกชน	464	คน
นักวิชาการ	1,479	คน

ตำรายาของประเทศไทย

สำหรับตำรายาของประเทศไทย ภาคเหนือเรียกว่า ปี่ส่า ในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่ในรูปของสมุดช้อย ภาคใต้เป็นหนังสือชุด ตำราที่อยู่ในระบบทะเบียนขณะนี้ มี 2,831 เล่ม ซึ่งอยู่ในภาษาท้องถิ่น ทั้งชื่อพืช ชื่อโรค ซึ่งเป็นปัญหาสำหรับกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ที่จะต้องพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป สำหรับตำรับยามีประมาณ 2,170 ตำรับ ซึ่งตำราและตำรับมีจำนวนต่างกัน เนื่องจากหมอยังไม่เปิดเผยตำรับยา ขณะนี้การเข้าถึงข้อมูลอยู่ในระดับต่ำ กระทรวงสาธารณสุขไม่สามารถเปิดเผยข้อมูลว่าตำรับยาของหมอที่รักษาแต่ละโรคได้ เพราะถือว่าเป็นความลับ

ชนิดพืชสมุนไพร

การอนุรักษ์พืชสมุนไพรเฉพาะถิ่น ยังไม่ได้จัดเก็บข้อมูลในระบบอิเล็กทรอนิกส์ การดำเนินงานอยู่ในระหว่างการส่งเสริมการสำรวจสมุนไพรในพื้นที่ 26 จังหวัด ซึ่งทั้งหมดเป็นวนอุทยาน โดยมีสมุนไพรที่ซ้ำกันกว่า 300 ชนิด สมุนไพรที่หมอยาพื้นบ้านใช้ที่น่าสนใจ คือ สมุนไพรหายาก และสมุนไพรที่จำเป็นในตำรับยา

รูปแบบของการจัดเก็บข้อมูล

* ทุกจังหวัดจัดเก็บในระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยมีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกเป็นนายทะเบียนกลาง

* จัดเก็บในระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกเผยแพร่ทางเว็บไซต์ www.dtam.moph.go.th และสำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรเผยแพร่ทางเว็บไซต์ <http://ptmk.dtam.moph.go.th>

การใช้ประโยชน์ของข้อมูล

* เพื่อสร้างระบบการคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

* เพื่อใช้ในการวางแผนการพัฒนาทั้งระบบ เช่น ส่วนของการศึกษาสมุนไพรทั้งหมดอยู่ในพื้นที่ของการอนุรักษ์ พบว่ามีเหลือจำนวนน้อย ประเทศไทยต้องนำเข้าพืชสมุนไพรจำนวนมากจากต่างประเทศ ดังนั้นกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะต้องร่วมมือกันสร้างศูนย์วัตถุดิบสมุนไพรของประเทศไทยโดยใช้ทุนจากแหล่งทุน เช่น นโยบายเกี่ยวข้องกับอุทยานแห่งชาติ อาจต้องปรับว่าจะประยุกต์พรรณพืชสมุนไพรเหล่านี้ให้กับชุมชนได้อย่างไร หลายพื้นที่เป็นพืชสมุนไพรเฉพาะถิ่น และเป็นสมุนไพรที่มีคุณภาพ ซึ่งเป็นวัตถุดิบที่มีคุณภาพ และไม่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ

* เพื่อเชื่อมโยงเครือข่าย วางแผนการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคมในระดับชาติ โดยกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก มีบทบาทหลักเกี่ยวกับสมุนไพรในการดูแลสุขภาพ รวมทั้งเชื่อมโยงกับกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์หรือองค์การเภสัชกรรมในการพัฒนาชนิดใหม่ จากตำรับยาของกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เช่น ยาจำนวนมากของภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งเป็นยาสำหรับผู้สูงอายุ โภชนาสังคมไทย ต้องเริ่มวิเคราะห์ และเตรียมพร้อมรองรับการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ เนื่องจากยาสำหรับผู้สูงอายุมีค่าใช้จ่ายสูง ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ ซึ่งต้องร่วมมือกันหลายหน่วยงานในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ข้อมูลทั้งหมดที่ได้นำเสนออยู่ในระหว่างการสำรวจและการจัดระบบในเรื่องเกี่ยวกับสมุนไพร กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ได้ประสานความร่วมมือกับศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ อยู่ระหว่างการดำเนินงานการพัฒนาฐานข้อมูล รวมถึงการจัดระบบการคุ้มครองภูมิปัญญาไทย

การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ ที่มีการใช้ประโยชน์จากความรู้ตามขนบธรรมเนียม ประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ดร.วนิดา กำเนิดเพ็ชร
กรมปศุสัตว์

กรมปศุสัตว์ ได้ดำเนินการจัดทำเว็บไซต์กลางการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความหลากหลายทางชีวภาพของกรมปศุสัตว์ เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลส่วนใหญ่ที่นำเสนอเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพด้านการเกษตร การเกษตรมีความเกี่ยวข้องกับความรู้ตามขนบธรรมเนียมประเพณีและภูมิปัญญาอย่างมาก ในทางปศุสัตว์การได้ผลผลิต ทั้งด้านอาหาร หรือการจัดการ ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีด้วยเสมอ พัฒนาการของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับสัตว์ทรัพยากรพันธุกรรมสัตว์พัฒนาควบคู่กับการตั้งถิ่นฐานการสร้างชุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมประเพณี เช่น การใช้พันธุ์สัตว์ พันธุ์พืช หรือทรัพยากรชีวภาพอื่นๆ ช่วยในการบริหารจัดการ เช่น กระบือ มีความสัมพันธ์กับทุ่งนา และพันธุ์ข้าว ทั้งสามสิ่งนี้มีขนบธรรมเนียมในการจัดการเชื่อมโยงกัน เป็นต้น

✿ การจัดกลุ่มภูมิปัญญา

การจัดกลุ่มของภูมิปัญญา กรมปศุสัตว์จำแนกข้อมูลตามสาขาวิชาด้านการเกษตร เช่น การปรับปรุงพันธุ์สัตว์ อาหารสัตว์ สุขภาพสัตว์ การจัดการสิ่งแวดล้อมในฟาร์มปศุสัตว์หรือในพื้นที่เลี้ยง การจัดการในพื้นที่ชุมชน พื้นที่สาธารณะที่เป็นแปลงหญ้า พื้นที่สาธารณะที่เป็นป่าชุมชน เป็นต้น การปล่อยสัตว์เลี้ยงเคลื่อนย้ายไปตามฤดูกาล และความเหมาะสม และความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ ซึ่งการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของสัตว์ร่วมกับคนต้องมีการจัดการ

พื้นที่ เช่น พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่กันชน และพื้นที่การเกษตร เป็นต้น รวมทั้งต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ดิน และอากาศ ที่เหมาะสม กรมปศุสัตว์ให้ความสำคัญกับทรัพยากรในแต่ละพื้นที่ ด้านการเกษตรการนำทรัพยากรมาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ พันธุ์สัตว์บางชนิดใช้ประกอบพิธีกรรมด้านความเชื่อ เช่น เป็นเครื่องเซ่นไหว้ เป็นต้น ความเชื่อมีความเชื่อมโยงกับฤดูกาล และภูมิอากาศ จากการวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พบว่า การจัดการด้านทรัพยากรมีความเชื่อมโยงกับสภาพภูมิอากาศ

✿ กลไกการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของกรมปศุสัตว์

กลไกการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความหลากหลายทางชีวภาพของกรมปศุสัตว์ นำเสนอข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับกรมปศุสัตว์ ความหลากหลายของสายพันธุ์ เอกสารสิ่งพิมพ์ และข่าวสารต่างๆ นอกจากนี้ ยังได้นำเสนอข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งจัดแบ่งกลุ่มตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ แบ่งเป็น 2 หัวข้อหลัก คือ โปรแกรมงานในประเด็นหัวข้อสาระสำคัญ (thematic programmes) และประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหลายเรื่อง (cross-cutting issues) ภูมิปัญญาเป็นการประมวลและใช้ความหลากหลายที่มีอยู่อย่างเชื่อมโยงกันเพื่อใช้ประโยชน์ เช่น ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหลายเรื่องเกี่ยวกับการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ การประมวลความเป็นเจ้าของภูมิปัญญา ทรัพยากรพันธุกรรมสัตว์

พันธูกรรมพิช และพันธูกรรมจูลินทรีย์ เป็นต้น หากมีส่วนใดของภูมิปัญญาเกี่ยวข้อง ควรสร้างความเชื่อมโยงกับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง กิจกรรมต่างๆ ของกรมปศุสัตว์ที่มีการนำภูมิปัญญาไปประยุกต์ใช้ เช่น โครงการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการทำเกษตรที่อาศัยธรรมชาติ หรือการทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นระบบหรือเป็นกระบวนการที่ชัดเจนและมีตลาดรองรับการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพสัตว์ เป็นสารเสริมในอาหารสัตว์ สมุนไพรหรือพืชอาหารบางชนิดเป็นวัตถุดิบอาหาร เป็นต้น กระบวนการของกลไกการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความหลากหลายทางชีวภาพช่วยเชื่อมโยงงานหรือกิจกรรมที่มีอยู่ ซึ่งต้องคัดกรองหรือสังเคราะห์ในบางเรื่อง เพื่อตอบว่า อยากรู้ภูมิปัญญา อะไรคือทรัพยากร และมีการดูแลบริหารจัดการอย่างไร

การดำเนินการรวบรวมข้อมูล

หากกล่าวถึงสายพันธุ์แมวไทย ข้อมูลจากสมุดข่อยพบว่า แมวไทยมีจำนวน 17 ชนิด เช่น สีสวาด ชาวมณี และโกนจา เป็นต้น ซึ่งกรมปศุสัตว์ได้จัดประชุมเรื่อง การพัฒนาสัตว์เลี้ยงไทย เมื่อวันที่ 19-20 สิงหาคม พ.ศ. 2553 ณ โรงแรมวินเซอร์ กรุงเทพมหานคร เพื่อหาข้อยุติเกี่ยวกับจำนวนสายพันธุ์แมวไทยในปัจจุบัน ผู้รู้บางท่านกล่าวว่าเหลือเพียง 5 ชนิด ซึ่งได้แก่ ชนิดพันธุ์ใด สามารถจำแนกชนิดได้หรือไม่ และถือเป็นการสูญเสียความหลากหลายของพันธุ์แมวไทยหรือไม่ เรื่องดังกล่าวเป็นตัวอย่างหนึ่งของกระบวนการได้มาของคำวินิจฉัยภูมิปัญญา หรือข้อมูลความรู้เกี่ยวกับชนบทธรรมเนียมประเพณีที่มีความเชื่อมโยงกัน

เป้าหมายสำคัญ

การดำเนินงานของกรมปศุสัตว์ในปัจจุบัน คือ การจำแนกชนิดพันธุ์แมวไทย สุนัขไทย นกเขา และไก่พื้นเมือง ซึ่งกระบวนการที่กรมปศุสัตว์นำมาใช้นั้นได้จากภูมิปัญญา ร่วมกับข้อมูลทางวิชาการ คือ มาตรฐานพันธุ์สัตว์ ซึ่งทำให้ทราบว่าคุณภาพ และคุ้มครองทรัพยากรอย่างไรในขอบเขตของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ กระบวนการหนึ่ง คือ การขึ้นทะเบียนพันธุ์สัตว์ และการรับรองพันธุ์สัตว์ หากดำเนินการได้มากกว่านั้นถือเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากร ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ และสามารถสร้างมูลค่าได้ในอนาคต กระบวนการดำเนินการของกรมปศุสัตว์เริ่มจากการศึกษาความรู้ในชนบทธรรมเนียมประเพณี นำมาแปลเป็นข้อมูลวิชาการ และนำมาประมวลส่วนนี้จะเป็นข้อมูลที่เพิ่มเติมในกลไกการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความหลากหลายทางชีวภาพในบริบทของภูมิปัญญา ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับหลายๆ เรื่อง ดังนั้น ในส่วนของการใช้ประโยชน์จากข้อมูล ซึ่งทุกหน่วยงานที่นำเสนอสามารถนำมาเชื่อมโยงและให้ข้อมูลได้ว่า ควรอนุรักษ์แมวไทยกระป๋องไทย รวมถึงควรอนุรักษ์อาหารไทยที่ใช้วัตถุดิบทำจากเนื้อ นม ไข่ อยากรู้ ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญในการจัดทำกลไกการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่สามารถสืบค้นข้อมูลข่าวสารได้ทั่วโลก

การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ ที่มีการใช้ประโยชน์ของสมุนไพร

นางสาวสุธิดา ไชยราช
กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์

การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพของสถาบันวิจัยสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ มีความสอดคล้องกับพันธกิจของกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ ซึ่งเป็นงานของกระทรวงสาธารณสุข คือ ดำเนินการวิจัย และวิเคราะห์เกี่ยวกับสมุนไพร วัตถุประสงค์ของการจัดทำข้อมูลสมุนไพร เพื่อรวบรวมข้อมูลการใช้ประโยชน์ของสมุนไพร จากภูมิปัญญาไทย และจากการวิจัยสมุนไพร และเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ให้เกิดการนำไปใช้ประโยชน์สำหรับผู้สนใจด้านสมุนไพร ดังนั้น กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ประชาชนที่นำไปใช้ในการดูแลสุขภาพเบื้องต้น นักวิจัย นิสิต นักศึกษา และเยาวชนที่สนใจเพิ่มเติมทางด้านสมุนไพร สามารถนำองค์ความรู้เหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งแหล่งที่มาของข้อมูล ได้แก่ ตำราการแพทย์แผนไทย ซึ่งได้แก่ ประมวลสรรพคุณยาไทยว่าด้วยพฤกษชาติ วัตถุประสงค์ และสัตววัตถุานานาชนิด โรงเรียนแพทย์แผนโบราณในประเทศไทย สำนักวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร ตำรายาศาสตร์สังเคราะห์ ไม้เทศเมืองไทย สรรพคุณยาเทศและยาไทย ตำรายาแผนโบราณอื่นๆ เป็นต้น ผลการวิจัยสมุนไพรเป็นผลการวิจัยของสถาบันวิจัยสมุนไพร และหน่วยงานอื่นๆ ทั้งในและต่างประเทศ และรวบรวมจากเอกสารทางวิชาการสมุนไพรอื่นๆ

รูปแบบของการจัดเก็บข้อมูล

ส่วนใหญ่ดำเนินการจัดทำในลักษณะของฐานข้อมูล ขณะนี้มีเป็นจำนวนมาก สามารถเข้าไปสืบค้นได้โดยเผยแพร่ในเว็บไซต์ของกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ ซึ่งสนับสนุนการจัดทำฐานข้อมูลต่างๆ หลายด้าน เช่น ยา เครื่องสำอาง วัตถุเสพติดหรือเชื้อโรค และไวรัสต่างๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นของศูนย์ข้อมูลสมุนไพร การจัดทำใช้ภาษา ASP ฐานข้อมูลที่น่าเสนอในวันนี้ ประกอบด้วย ฐานข้อมูลสมุนไพรในชีวิตประจำวัน ฐานข้อมูลพืชพิษ ฐานข้อมูลงานวิจัยสถาบันวิจัยสมุนไพร และฐานข้อมูลผลงานวิจัยด้านพิษวิทยา

* **รูปแบบของการจัดเก็บฐานข้อมูลสมุนไพรในชีวิตประจำวัน** ประกอบด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับสมุนไพร จำนวน 60 ชนิด ที่ใช้ดูแลสุขภาพเบื้องต้นตามสรรพคุณสมุนไพร และปลอดภัย สามารถนำไปใช้ได้เองแบบง่ายๆ นอกจากนี้ ยังแนะนำผลิตภัณฑ์ที่วางจำหน่ายแล้วในท้องตลาด ในการจัดเก็บข้อมูลด้านอนุกรมวิธานบันทึกข้อมูลชื่อภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ชื่อท้องถิ่น ชื่อวิทยาศาสตร์ วงศ์ ลักษณะพืช การเลือกส่วนใดของสมุนไพรมาใช้ประโยชน์วิธีใช้ รวมทั้งมีรูปสมุนไพรประกอบ

* รูปแบบของการจัดเก็บฐานข้อมูลพืชพิษ

เป็นการเก็บรวบรวมรายละเอียดเกี่ยวกับพืชมีพิษ จำนวน 245 ชนิด เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนระมัดระวังอันตรายที่อาจเกิดขึ้น เนื่องจากส่วนใหญ่พืชที่มีพิษจะสวยงามปลูกเป็นไม้ประดับ บางชนิดอยู่ในสถานศึกษาเยาวชนเก็บมารับประทานโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ฐานข้อมูลประกอบด้วยข้อมูลด้านอนุกรมวิธานของพืช ชื่อพืชภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ลักษณะพืช ส่วนที่เป็นพิษ สารพิษที่พบ หากได้รับพิษแล้วจะมีอาการอย่างไร จะรักษาเบื้องต้นอย่างไร และข้อมูลวิธีการทดสอบความเป็นพิษด้วยสำหรับการสืบค้น สามารถทำได้ง่าย

* รูปแบบของการจัดเก็บฐานข้อมูลงานวิจัย

สมุนไพร มีงานวิจัยสมุนไพร 356 รายการ ประกอบด้วยรายละเอียดของชื่อเรื่อง ชื่อผู้วิจัย ปีที่พิมพ์ ชื่อวารสาร keyword ในแต่ละหัวข้อนั้น ๆ

ขั้นตอนการพัฒนาจากสมุนไพร

ในฐานข้อมูลของงานวิจัยสมุนไพรนั้นประกอบด้วยองค์ความรู้หลายด้านทั้งด้านพฤกษศาสตร์ เกสซ์เคมี เกสซ์ชีววิทยา พัฒนาสูตรตำรับถึงการทดลองทางคลินิก เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ยาจากสมุนไพร โดยขั้นตอนทำการคัดเลือกและจัดอันดับสมุนไพรซึ่งต้องใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น นำมาพิจารณาและพิสูจน์ว่าใช้ได้จริงหรือไม่ และเข้าสู่ขั้นตอนการเตรียมวัตถุดิบซึ่งต้องเป็นชุดเดียวกัน เตรียมสารสกัดเพื่อศึกษาทางเคมีเบื้องต้น และนำมาทดสอบฤทธิ์ หากไม่พบฤทธิ์ที่น่าสนใจจะยุติการทดลอง หากตรวจพบฤทธิ์ที่น่าสนใจจะดำเนินการศึกษาวิจัยทางเคมี แยกส่วน/สารออกฤทธิ์ จัดทำข้อกำหนดคุณภาพมาตรฐาน และทดสอบความปลอดภัย หรือทดสอบพิษควบคู่ด้วย หากพบความเป็นพิษจะยุติ หากตรวจพบว่าปลอดภัยนำมาพัฒนาเป็นยา หรือผลิตภัณฑ์สมุนไพรต่อไป หลังจากนั้นประสานกับแพทย์ เพื่อพัฒนาทางคลินิกต่อไป

สมุนไพรหลายชนิดของสถาบันวิจัยสมุนไพร เช่น แคปซูลขมิ้นชัน พืชทะเลสาบแคปซูลสารสกัดเถาวัลย์เปรียง ใช้สำหรับรักษาอาการปวดหลังส่วนล่าง รักษาข้อเข่าเสื่อม โดยไม่มีผลกระทบบกจากสเตอรอยด์ เป็นต้น

เมื่อสืบค้นข้อมูลแล้วสามารถดาวน์โหลดข้อมูลได้ในรูปแบบของไฟล์เป็น pdf

* รูปแบบของการจัดเก็บฐานข้อมูลด้าน

พิษวิทยา งานวิจัยด้านพิษวิทยาในประเทศไทยมีอยู่จำนวนน้อย ซึ่งทางสถาบันเป็นอีกหน่วยงานที่ให้ความสำคัญและกำลังผลักดันให้งานวิจัยด้านพิษวิทยาได้รับมาตรฐาน Good Laboratory Practice (GLP) ส่วนการจัดเก็บข้อมูลเป็น

ลักษณะเดียวกับผลงานวิจัย สามารถดาวน์โหลดข้อมูลได้ในรูปแบบของไฟล์เป็น pdf การใช้สมุนไพร หากใช้ตามแบบภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น ชีเหล็ก พื้นบ้านนำมาต้มรับประทานสามารถรักษาอาการนอนไม่หลับ ซึ่งพบว่าเมื่อใช้เป็นเวลานานๆ ค่าเอนไซม์ในตับมีค่าเพิ่มขึ้น เป็นต้น แต่สถาบันฯ ได้มีการพัฒนาเป็นแคปซูล โดยข้ามขั้นตอนการต้ม นำผงใบมาอบ และอัดแคปซูล ทางสถาบันฯ ได้มีการใช้ข้อมูลเรื่องการทดสอบความปลอดภัยก่อนนำจำหน่ายในท้องตลาด ซึ่งพืชที่ใช้องค์ความรู้เรื่อง พิษวิทยามาใช้ ได้แก่ ชีเหล็ก และบอระเพ็ด ดังนั้น ต้องระมัดระวัง และให้ความสำคัญในเรื่องของการนำสมุนไพรมาใช้ตามแบบภูมิปัญญาดั้งเดิมด้วย

* การปรับปรุงข้อมูล และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

หน่วยงานมีการปรับปรุงข้อมูลทุกเดือน และตรวจสอบความปลอดภัยของข้อมูลและความเสถียรของระบบเป็นประจำทุกวัน ความถูกต้องของข้อมูลแบ่งเป็น 2 ประการ คือ

* ความถูกต้องของการบันทึกข้อมูล กำหนดให้ผู้รับผิดชอบตรวจสอบกับต้นฉบับ

* ความถูกต้องด้านวิชาการ เช่น การตรวจสอบชื่อชนิด พืชสมุนไพรเบื้องต้น ใช้ “ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย” ของศาสตราจารย์เต็ม สมิตินันท์ ในการอ้างอิง และการสรุปวิเคราะห์ข้อมูลด้านอื่นๆ ทบทวนโดยนักวิชาการในสถาบันฯ

* การนำไปใช้ประโยชน์

เผยแพร่ข้อมูลสมุนไพรและผลงานวิจัยผ่านทางเว็บไซต์ ได้แก่ ฐานข้อมูลที่น่าเสนอให้ได้ทราบดังกล่าว ข้อมูลปัจจุบันหรือผลการวิจัยปัจจุบัน ในรูปแบบของบทความ รายงานการวิจัย บทสรุปของสมุนไพรชนิดต่างๆ ทั้งในฐานข้อมูลสมุนไพรในชีวิตประจำวัน พืชพิษ การทดสอบความปลอดภัยของสมุนไพร นอกจากนี้ ยังมีเอกสารวิชาการที่ได้เผยแพร่ให้กับหน่วยงานหรือผู้สนใจสามารถเข้าถึงได้ โดยติดต่อได้ที่ห้องสมุดสถาบันวิจัยสมุนไพร

ปัญหา อุปสรรคของการจัดทำฐานข้อมูล

- * ความเสถียรของระบบ
- * การรักษาความปลอดภัยของฐานข้อมูล
- * บุคลากรมีจำนวนจำกัด
- * hardware/software

แนวทางการพัฒนาฐานข้อมูลในอนาคต

จัดทำฐานข้อมูลด้านอื่นๆ เพิ่มเติม

- * ด้านตัวอย่างพืชทางเภสัชเวช ศูนย์อ้างอิงทางเภสัชเวช การหาหรือเพื่อการออกแบบการจัดเก็บให้สามารถเชื่อมโยงและนำมาใช้ประโยชน์ได้กว้างขวางมากขึ้น

- * แหล่งวัตถุดิบสมุนไพรที่ผ่านเกณฑ์คุณภาพสมุนไพร
- * ผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่ได้รับรางวัลคุณภาพสมุนไพร

การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน โดยได้มีความร่วมมือกับสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพในการใช้ข้อมูลร่วมกัน

การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ ที่มีการใช้ประโยชน์จากความรู้ตามขนบธรรมเนียม ประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา และภูมิปัญญาท้องถิ่น

นายพีระพัฒน์ ชูกำเหนิด

สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยงานที่ได้รับเริ่มดำเนินโครงการสำรวจรวบรวมข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพระดับท้องถิ่นมาตั้งแต่ปีงบประมาณ 2548 ถึงปี 2552 โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพของพืชและสัตว์ในพื้นที่ป่าไม้ที่สำคัญของประเทศ รวมทั้งรวบรวมรายชื่อปราชญ์ท้องถิ่นผู้สืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านอันทรงคุณค่าในพื้นที่กลุ่มป่าที่สำคัญทั่วประเทศ โดยที่ผ่านมาสำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้มีการดำเนินโครงการแล้วจำนวน 19 กลุ่มป่า 62 จังหวัด 317 ตำบล

สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พยายามพัฒนาต่อยอดโครงการดังกล่าว เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและประชาชนให้มากที่สุด จึงได้กำหนดแนวทางการต่อยอดไว้ 2 แนวทาง ประกอบด้วย การเผยแพร่ผ่านสื่อความรู้และสื่อโทรทัศน์ และจัดทำโครงการฝึกอบรมและปฏิบัติให้กับเยาวชนในพื้นที่ให้รู้จักการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ โดยได้จัดทำโครงการสร้างเครือข่ายเยาวชนขึ้นเป็นครั้งแรก ณ อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน เมื่อวันที่ 10-12 มีนาคม พ.ศ. 2553 ซึ่งรายละเอียดต่างๆ จะนำเสนอในลำดับต่อไป

วัตถุประสงค์การดำเนินงาน

โครงการต่อยอดผลการดำเนินงานโครงการสำรวจรวบรวมข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพระดับท้องถิ่น มุ่งเน้นเพื่อเผยแพร่ความรู้และข้อมูลต่างๆ สู่ประชาชนและสังคมโดยรวม จึงได้จัดทำโครงการเยาวชนนักสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์

- * เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และหน่วยงานของรัฐ
- * เพื่อจัดทำฐานข้อมูลและภูมิปัญญาความหลากหลายทางชีวภาพระดับท้องถิ่น และพัฒนาเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่น จังหวัด และส่วนกลางอย่างเป็นระบบ
- * เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพโดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตท้องถิ่นและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

แนวทางการดำเนินงาน

สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้กำหนดแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

- * จัดทำโครงการสร้างเครือข่ายเยาวชนเพื่อการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพระดับท้องถิ่น ณ อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน เมื่อวันที่ 10-12 มีนาคม พ.ศ. 2553 โดยโครงการดังกล่าวก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน

เรียนรู้ระหว่างกลุ่มนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาผู้มีความรู้พื้นฐานทางชีววิทยาและสิ่งแวดล้อมเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เชิงวิชาการ และกลุ่มเยาวชนผู้รู้จักพื้นที่และคลุกคลีอยู่กับพื้นที่เป็นผู้ถ่ายทอดประสบการณ์ต่างๆ ในพื้นที่ โดยผลจากการดำเนินงานที่ผ่านมาถือว่าประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ เนื่องจากเยาวชนในพื้นที่ได้เรียนรู้ถึงหลักการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพในเชิงวิชาการ อีกทั้งได้ทราบถึงความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่นของตนเอง และกลุ่มนักศึกษาระดับอุดมศึกษาได้รับประสบการณ์ในการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่จริง และได้ฝึกหัดการถ่ายทอดความรู้จากตำราสู่กลุ่มเยาวชน เปรียบเสมือน “พี่สอนน้อง” และยังเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันอีกด้วย

* การจัดทำสื่อโทรทัศน์รายการปราษฎ์เดินดิน ออกอากาศในช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2553 โดยนำเสนอบทสัมภาษณ์ก้านหยงยุทธ กระจ่างโลก บ้านคีรีวง อำเภอบางสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช เกี่ยวกับแนวความคิดด้านความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีบทสัมภาษณ์ตอนหนึ่งกล่าวว่า “ความหลากหลายทางชีวภาพ คือ ความสมดุลทางธรรมชาติซึ่งมีพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ต่าง ๆ จุลินทรีย์ทางชีววิทยา ซึ่งผมมองถึงความหลากหลาย ความอุดมสมบูรณ์ ความหมายคือ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่มีอยู่ สำหรับโครงการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกับมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ทำงานวิจัยเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นเรื่องที่เป็นประโยชน์ เนื่องจากชุมชนได้ทำเรื่องนี้มาแล้วเพราะเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวเกี่ยวกับการศึกษาวิถีชีวิตด้านต่างๆ น้า สัตว์น้ำ

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ทางชุมชนได้ทำการสำรวจด้านนี้อยู่แล้ว แต่หากมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับด้านทรัพยากรธรรมชาติหรือสถาบันการศึกษาเข้ามาจะเป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น ทางชุมชนจึงเข้ามามีส่วนร่วมในการทำการศึกษาด้านความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน เมื่อผลงานวิจัยออกมาแล้วส่งผลต่อชาวบ้าน ทั้งนี้เนื่องจากในชุมชนมีศูนย์เรียนรู้แต่จะขาดข้อมูลด้านความหลากหลายทางชีวภาพ เมื่อมีงานวิจัยทำให้ทราบข้อมูลมากขึ้น จึงได้กำหนดแผนการในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายในอนาคตต่อไป แต่กระบวนการที่ต้องย้ำคือ ต้องมีกระบวนการในการศึกษาที่ละเอียดเพื่อให้ได้ข้อมูลออกมา ดังนั้น ผลที่ได้จากโครงการนี้ คือ ข้อมูลที่เป็นวิชาการสามารถนำไปอ้างอิงได้ ซึ่งเดิมจะทราบเพียงแค่ข้อมูลด้านวิถีชีวิต ชาวบ้านทราบเพียงแค่ว่าความ

หลากหลายทางชีวภาพในชุมชนของตนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเท่านั้น แต่ไม่ทราบว่าส่งผลกระทบเชิงลึกอย่างไรในอนาคตต่อไป ต่อไปข้อมูลนี้สามารถนำไปอ้างอิงทางวิชาการได้ไม่ใช่เป็นเพียงแค่คำบอกเล่าเท่านั้น แต่ชุมชนมีข้อมูลที่ชัดเจน สามารถนำไปใช้ดำเนินการให้เกิดเป็นรูปธรรมขึ้นมาได้ในอนาคต ดังนั้น ทุกหมู่บ้านทุกตำบล ทุกอำเภอในประเทศไทยควรมีการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพแบบนี้ เพื่อนำข้อมูลที่ได้นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชุมชน” ซึ่งนับเป็นความพยายามของก้านหยงยุทธ กระจ่างโลก และชาวบ้านคีรีวง ร่วมกับภาครัฐในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบจึงทำให้ชุมชนบ้านคีรีวงประสบความสำเร็จได้ตามเป้าหมาย คือ พัฒนาชุมชนบ้านคีรีวงควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชนควบคู่กันไป และการสัมภาษณ์ปราษฎ์เดินดินหลายท่าน ซึ่งเป็นความพยายามในการเผยแพร่ในส่วนของคุณรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่สาธารณชนได้รับทราบ

* จัดทำสื่อโทรทัศน์เผยแพร่การดำเนินโครงการเยาวชนนักสำรวจ ทางรายการปราษฎ์เดินดิน ออกอากาศเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2553 ซึ่งเป็นการนำเสนอบทบาทของเยาวชนในการร่วมศึกษาและเรียนรู้แนวทางการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่นของตน

* จัดทำหนังสือการรวบรวมข้อมูลด้านภูมิปัญญาได้มีการจัดทำสารานุกรม จำนวน 1 ชุด ประกอบด้วย 3 เล่ม โดยแต่ละเล่มนำเสนอเนื้อหาที่แตกต่างกัน ได้แก่ การสำรวจพันธุ์พืช การสำรวจพันธุ์สัตว์ และภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งเมื่อจัดพิมพ์แล้วเสร็จได้เผยแพร่ให้โรงเรียนและหน่วยงานต่างๆ จำนวน 500 แห่งทั่วประเทศ นอกจากนี้สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์ อยู่ระหว่างดำเนินการพัฒนาการจัดทำฐานข้อมูลเพื่อผนวกกับข้อมูลภูมิสารสนเทศ เพื่อให้ทราบพิกัดของพื้นที่ และบริเวณดังกล่าวมีข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพเรื่องใด เพื่อดำเนินการเผยแพร่ผ่านทางเว็บไซต์ โดยได้ดำเนินการพัฒนาร่วมกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นการนำเข้าฐานข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพของพืช สัตว์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมทั้งหมดยังได้มีการจัดทำเป็นนิตยสาร เพื่อเผยแพร่ข้อมูลด้านความหลากหลายทางชีวภาพให้กับประชาชนได้รับทราบถึงการใช้ประโยชน์เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การจัดนิตยสาร ณ เมืองทองธานี ได้มีการนำมอหนดแผนไทยให้บริการนัดโดยใช้สมุนไพรร โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ซึ่ง

มีประชาชนให้ความสนใจเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีการแสดงผลงานด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับประชาชนที่เข้าชมนิทรรศการได้ทราบ และได้จัดให้มีการประชุมเสวนา เรื่อง ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเชิญผู้เข้าร่วมประชุมจากทั่วประเทศ เป็นต้น

กิจกรรมเยาวชน

พื้นที่ดำเนินงาน

สำหรับข้อมูลที่น่าสนใจเป็นข้อมูลที่สำคัญนโยบายและยุทธศาสตร์ ร่วมกับสถาบันการศึกษาหลายสถาบันภายใต้โครงการสำรวจรวบรวมข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพระดับท้องถิ่น เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548-2552 รวมจำนวน 19 กลุ่มป่า ผลจากการสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่น ในปี พ.ศ. 2548 ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 2 กลุ่มป่า ใน 2 ตำบล คือ กลุ่มป่าเขาภูพาน และกลุ่มป่าเขาบรรทัด พบประชาชนชาวบ้านจำนวน 86 ราย

ในปี พ.ศ. 2549 ได้ขยายพื้นที่เพิ่ม 15 ตำบล ใน 1 กลุ่มป่า คือ กลุ่มป่าภูพาน ซึ่งได้ดำเนินการต่อเนื่องมา จนกระทั่งปี พ.ศ. 2551 ดำเนินการศึกษาแล้ว 100 ตำบล ใน 10 กลุ่มป่าทั่วประเทศ พบประชาชนผู้รู้ในสาขาวิชาต่างๆ มากมาย เช่น หัตถกรรม ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการจัดทำยารักษาโรคในหลายสาขา เป็นต้น ซึ่งในปี พ.ศ. 2551 รวมประชาชนผู้รู้เป็นจำนวน 1,502 ราย การดำเนินการในปี พ.ศ. 2552 ดำเนินการแล้วเสร็จ ขณะนี้อยู่ระหว่างรวบรวมข้อมูลและดำเนินการจัดทำรายงาน โดยสถาบันการศึกษาที่ร่วมดำเนินการ

ตัวอย่างข้อมูลของประชาชนชาวบ้าน

- * ความรู้เกี่ยวกับหมอดำแย ซึ่งปัจจุบันหมอดำแยอาจสูญหายไปแล้ว เนื่องจากมีเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามา
- * ความรู้ด้านยาสมุนไพรและการนวดสมุนไพรต่างๆ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้จากผืนป่าในบริเวณนั้น สอบถามข้อมูลจากชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณรอบป่าซึ่งใช้ประโยชน์จากผืนป่าโดยตรง
- * ความรู้ด้านพิธีกรรม ความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ เพราะมีผลกระทบทางด้านจิตใจ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านความเชื่อบางครั้งเห็นผลมากกว่ากฎหมายหรือนโยบายที่กลุ่มนักวิชาการพยายามผลักดันให้เกิดขึ้น
- * ความรู้ด้านหัตถกรรม ซึ่งเป็นผลผลิตที่เกิดจากป่า วัตถุประสงค์ต่างๆ อาจเกิดจากป่า ชาวบ้านอาจเข้าไปเก็บไม้ไผ่ชนิดต่างๆ เพื่อนำมาจักสาน
- * ความรู้ด้านอาหารและเกษตรกรรม ป่าชุมชนในธรรมชาติเปรียบเสมือนซูเปอร์มาร์เก็ต (supermarket) ของชุมชนที่มีขนาดใหญ่ ชาวบ้านเข้าป่าทุกวันเพื่อเก็บหาของป่า เป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านในการดำรงชีวิต

ปีงบประมาณ	จำนวนประชาชนชาวบ้าน (คน)	สาขาภูมิปัญญาท้องถิ่น
2548	86 (2 ตำบล จาก 2 กลุ่มป่า ได้แก่ กลุ่มป่าภูพาน และกลุ่มป่าเขาบรรทัด)	หมอดำแย หมออง หมอนวด หมอน้ำมัน หมอดำแย หมอกระดูก หมอยาสมุนไพร หมอจับเส้น หมอธรรม หมอสูตร จาริตประเพณี หมอดูเฒ่าจ้ำ หัตถกรรม ผู้รู้ด้านสิ่งแวดล้อม ดนตรีพื้นบ้าน และเกษตรกรรม
2549	300 (15 ตำบล จาก 1 กลุ่มป่า ได้แก่ กลุ่มป่าภูพาน)	หมอดำแย หมออง หมอทรง หมอกระดูก หมอสูตร เฒ่าจ้ำ ผู้นำประเพณี หมอดู-ส่อง หมอยา หมอสมุนไพร หมอนวด หมอดำแย ศิลปินพื้นบ้าน หัตถกรรม ช่าง อาหาร เก็บของป่า และเกษตรกรรม

ปีงบประมาณ	จำนวนประชาชนชาวบ้าน (คน)	สาขาภูมิปัญญาท้องถิ่น
2550	(100 ตำบล จาก 2 กลุ่มป่า ได้แก่ กลุ่มป่าภูพาน และกลุ่มป่าตะวันตก)	การเกษตรพื้นบ้าน หมอทรง หมอสูตร เฒ่าจ๋า หมอพรหมณ์ หมอยาสมนุไพร ศิลปินพื้นบ้าน การจัดการสิ่งแวดล้อมพื้นบ้าน การช่าง ด้านอาหาร และเก็บของป่า
2551	1,502 (100 ตำบล จาก 10 กลุ่มป่า ได้แก่ กลุ่มป่าศรีลานนา-ขุนตาล กลุ่มป่าภูเมี่ยง-ภูทอง กลุ่มป่าเขาเขียว-น้ำหนาว กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ กลุ่มป่าภูพาน กลุ่มป่าตะวันตก กลุ่มป่าแก่งกระจาน กลุ่มป่าหุบเกาะลิบลิ้น-พีพี-อันดามัน กลุ่มป่าคลองแสง-เขาสก และกลุ่มป่าเขาบรรทัด)	เกษตรกรรม การช่าง หมอฮู หมอกระดูก หัตถกรรม หมอตำแย เก็บของป่า หมอนวด ด้านสุขอนามัย วัฒนธรรมพื้นบ้าน ด้านความเชื่อ ด้านการศึกษา ด้านเทคโนโลยีพื้นบ้าน ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพื้นบ้าน เฒ่าจ๋า ศิลปินพื้นบ้าน ด้านอาหาร จักสาน เกษตรผสมผสาน การเลี้ยงผึ้งโพรง การปรุงอาหารสัตว์ การเลี้ยงผีขุนน้ำ-ผีนา หมอพิธีกรรม การตีมีด หมอยาสมนุไพร การทำนายโดยข้าวสาร การทำไม้กวาด งานฝีมือจากใบตอง การปั่นฝ้าย การแกะสลัก การผลิตผลิตภัณฑ์ การทอผ้า/ย้อมสีธรรมชาติ และหมอพรหมณ์
2552	(100 ตำบล จาก 13 กลุ่มป่า ได้แก่ กลุ่มป่าฮาลา-บาลา)	การเกษตร หัตถกรรม การรักษาโรคและสมุนไพร พิธีกรรม ความเชื่อ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ปัญหาที่พบ

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมด สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์มีความเห็นว่าภูมิปัญญาพร้อมสูญหายได้ทุกเมื่อ ซึ่งเมื่อการดำเนินการแล้วเสร็จบุคคลที่จะสามารถมารับช่วงต่อจากปราชญ์ผู้รู้ได้ คือ เยาวชน ดังนั้นจึงเน้นกลุ่มเยาวชนเป็นกลุ่มเป้าหมายต่อไป แต่ในการดำเนินการที่ผ่านมาพบว่า การรวบรวมข้อมูลปราชญ์ชาวบ้านในส่วนของผู้รู้ประสบปัญหาในการเชิญผู้รู้เข้าร่วม เนื่องจากติดภารกิจหลักในการประกอบอาชีพจึงทำให้มีเวลาจำกัดในการปรึกษาหารือ เช่น ในหมู่บ้าน และตำบลมีปราชญ์ผู้รู้จำนวน 1,000 คน ต้องการสอบถามทั้ง 1,000 คน แต่เมื่อจัดการประชุมต้องจัดประชุมหลายครั้ง หากต้องการพูดคุยกับทั้ง 1,000 คน ซึ่งการเชิญชาวบ้านมาร่วมประชุมในแต่ละครั้งจะต้องสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมประชุม

แผนการดำเนินงานในระยะต่อไป

สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ได้กำหนดแผนการดำเนินงานในระยะต่อไป เพื่อขยายกลุ่มเป้าหมายให้เพิ่มมากขึ้น โดยจะยังคงเน้นกลุ่มเยาวชนผู้ซึ่งต้องสืบทอดความรู้ต่างๆ โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น อันเปรียบเสมือนมรดกทางปัญญา โดยในเบื้องต้นได้กำหนดไว้ 2 โครงการ ดังนี้

- * โครงการเยาวชนนักสำรวจ ดำเนินการร่วมกับบริษัท กลุ่มเซ็นทรัล จำกัด มีกลุ่มเป้าหมายเป็นเยาวชนในพื้นที่จังหวัดชลบุรี โดยจะดำเนินการในพื้นที่สวนสัตว์เปิดเขาเขียว จังหวัดชลบุรี คาดว่าจะดำเนินการประมาณเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2553

- * โครงการเยาวชนรักษาสีสิ่งแวดล้อม ดำเนินการร่วมกับมหาวิทยาลัยศิลปากร มีกลุ่มเป้าหมายเป็นเยาวชนในพื้นที่ 6 จังหวัดภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดนครปฐม สุพรรณบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี และสมุทรสงคราม

การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ ที่มีการใช้ประโยชน์จากความรู้ตามขนบธรรมเนียม ประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา และภูมิปัญญาท้องถิ่น

นายชัชชัย ศิลปสุนทร

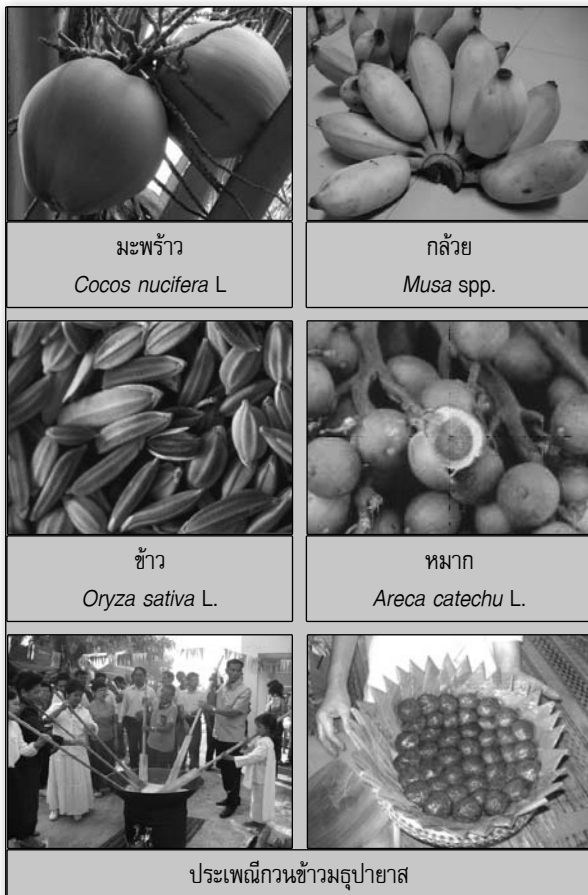
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

❁ คุณค่าและความหมาย

ความหมายของ traditional knowledge ตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ครอบคลุมทั้งความรู้ (knowledge) ประดิษฐ์กรรม (innovation) ธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชน (practice) ที่ได้จากการสั่งสมประสบการณ์มาเป็นเวลาหลายร้อยปี และมีการปรับให้เข้ากับวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมของชุมชน และถ่ายทอดบอกเล่าจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านเรื่องราว เพลงพื้นบ้าน คำนิยาม ความเชื่อ ความศรัทธา สุภาษิต กฎบัตรชุมชน ภาษาท้องถิ่น ศาสนพิธี รวมถึงการทำเกษตร การพัฒนาชนิดพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ ซึ่งมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม การประมง ป่าไม้ และสุขภาพ คุณค่าและความสำคัญของความรู้ตามขนบธรรมเนียมประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา จึงปรากฏในการดำเนินชีวิตประจำวันของชุมชนท้องถิ่น มีการใช้ประโยชน์ในหลายด้านทั้งอาหาร เครื่องสำอาง การดูแลสุขภาพ และที่สำคัญคือเป็นส่วนหนึ่งของยารักษาโรค รวมถึงพืชสมุนไพรและผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งความรู้นั้นได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในผลิตภัณฑ์มากมายในปัจจุบัน โดยใช้เทคโนโลยีและความรู้สมัยใหม่เข้าไปต่อยอด

❁ จะรักษาให้คงอยู่หรือเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย

ประเทศไทยมีการใช้ประโยชน์จากชนิดพืชและสัตว์ในชนบธรรมเนียมประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่คงอยู่อยู่มากมาย ถ้าไม่รักษาชนบธรรมเนียมประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่นั้นอาจสูญหายได้ รวมถึงชนิดพันธุ์พืชและสัตว์ที่ใช้ประโยชน์อาจสูญหายไปด้วย เป้าหมาย 13 ของกลยุทธ์ทั่วโลกสำหรับการอนุรักษ์พืช ระบุให้อนุรักษ์พันธุ์พืชที่มีการใช้ในชนบธรรมเนียมประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติให้คงอยู่ เพราะหากมีการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชมากเกินไปอาจทำให้พืชชนิดนั้นสูญหาย และเมื่อพืชที่ใช้สูญหายไปอาจส่งผลกระทบต่อชนบธรรมเนียมประเพณีหรือความเชื่อที่ได้อันได้ และมาตรา 8(j) ของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพยังได้ให้ความสำคัญกับชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งในปัจจุบันมีความคิดเห็นในเรื่องการอนุรักษ์ชนบธรรมเนียมประเพณีให้คงไว้ดั้งเดิมหรือให้เป็นไปตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง

พืชในวัฒนธรรมของประเทศไทย

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยสำนักความหลากหลายทางชีวภาพ ในฐานะหน่วยประสานงานกลางระดับชาติของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ได้รวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์พืชในวัฒนธรรมประเพณีของภาคต่างๆ ในประเทศไทย พบว่า มีการใช้ประโยชน์พืชอย่างน้อย 129 ชนิด ชนิดพืชที่มีการใช้ประโยชน์มากที่สุด คือ มะพร้าว เป็นส่วนประกอบในวัฒนธรรมและประเพณีอย่างน้อย 18 วัฒนธรรมและประเพณี รองลงมา คือ กล้วย ข้าว และหมาก ตามลำดับ ประเพณีกวนข้าวมธุปายาสในภาคใต้ พบว่าใช้ประโยชน์ชนิดพืชอย่างน้อย 34 ชนิด ซึ่งบางแหล่งข้อมูลระบุว่าใช้พืชไม่น้อยกว่า 60 ชนิด โดยข้อมูลจากการรวบรวมได้เผยแพร่ในเว็บไซต์กลไกการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความหลากหลายทางชีวภาพของสำนักงาน

ปัญหาการรวบรวมข้อมูล

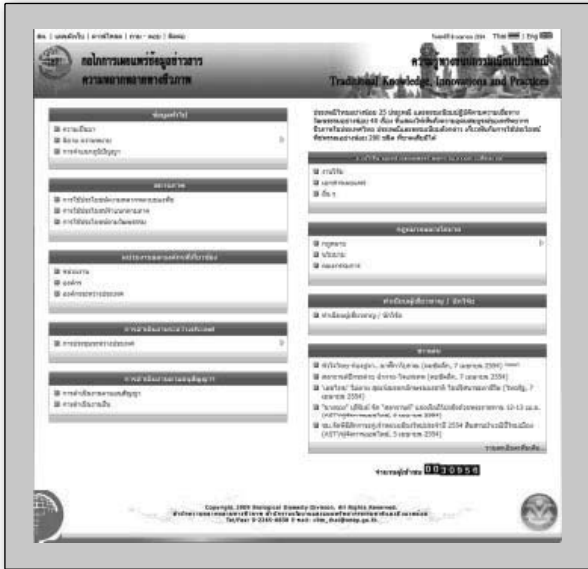
การรวบรวมข้อมูลประสบปัญหาข้อมูลค่อนข้างหายาก ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเชิงการท่องเที่ยว ซึ่งระบุกิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาของปี แต่ขาดรายละเอียดการใช้ประโยชน์ชนิดพืชและสัตว์ในแต่ละวัฒนธรรมประเพณี ข้อมูลได้รับความอนุเคราะห์รวบรวมและดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญและคณาจารย์หลายท่านจากมหาวิทยาลัยในภาคต่างๆ ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต การศึกษาและการรวบรวมข้อมูลด้านนี้ยังมีอยู่จำนวนน้อย หน่วยงาน สถานศึกษา และองค์กรในท้องถิ่นควรทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลหรือวิจัยเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้ทราบข้อมูลวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นที่มีอยู่ รวมถึงข้อมูลการใช้ประโยชน์พืชและสัตว์ในวัฒนธรรมประเพณีนั้นๆ โดยดำเนินการรวบรวมข้อมูลการใช้ประโยชน์ในวัฒนธรรมประเพณีตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเสียชีวิต

แหล่งข้อมูลในกลไกการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยสำนักความหลากหลายทางชีวภาพ ได้มีการจัดทำกลไกการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความหลากหลายทางชีวภาพตามหลักการและแนวทางของอนุสัญญา เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความหลากหลายทางชีวภาพ ทาง <http://chm-thai.onep.go.th> เมื่อเข้าสู่หน้าแรก

ของเว็บไซต์ จะพบกล่องข้อมูลจำแนกหมวดหมู่ของเรื่อง ซึ่งความรู้ตามธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพจะปรากฏในกล่องหัวข้อประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหลายเรื่อง เมื่อเข้าสู่หน้าแรกของหัวข้อ จะพบกล่องข้อมูลจัดเป็นหมวดหมู่เพื่ออำนวยความสะดวกและง่ายต่อการเข้าถึงข้อมูล

กรอบแรกเป็นข้อมูลทั่วไป นำเสนอความเป็นมาตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ นิยามความหมาย และการจำแนกภูมิปัญญา โดยในเบื้องต้นข้อมูลความรู้ตามวัฒนธรรมประเพณี แบ่งออกเป็นตามแต่ละภาค คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ในแต่ละภาคแสดงรายละเอียดของวัฒนธรรมประเพณี แต่ละวัฒนธรรมประเพณีแสดงรายละเอียด ความสำคัญ และการใช้ประโยชน์จากพืช สัตว์ รวมทั้งชื่อสามัญ และชื่อวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้ ยังมีข้อมูลการประชุมภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพและการประชุมที่เกี่ยวข้องที่จัดขึ้นภายในประเทศ

ในกรอบหัวข้องานวิจัย นำเสนอข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพืช สัตว์ที่ใช้ในวัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งเอกสารเผยแพร่ ซึ่งนอกจากสามารถติดต่อขอรับ

ได้ที่สำนักงานฯ แล้ว ยังสามารถดาวน์โหลดในรูปแบบไฟล์อิเล็กทรอนิกส์สำหรับนำไปใช้ประโยชน์ได้ กรอบหัวข้อสำคัญอื่นๆ ได้แก่ กฎหมายและนโยบาย และข่าวเด่น ซึ่งนำเสนอข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาที่ปรากฏตามสื่อ เช่น หนังสือพิมพ์ฉบับต่างๆ เป็นต้น ข้อมูลที่นำเสนอได้มีการอ้างอิงแหล่งที่มาเพื่อให้เกิดเครดิตและเคารพสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของข้อมูลของแหล่งต่างๆ ไวด้ว

✿ แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟู

การดำเนินงานเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี สามารถดำเนินการได้ในหลายแนวทาง เช่น การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งมีหลายหน่วยงานได้ดำเนินการอยู่ เช่น กรมป่าไม้ เป็นต้น การจัดทำข้อกำหนด กฎหมายเฉพาะหรือการประกาศพื้นที่คุ้มครอง เช่น กระทรวงสาธารณสุขได้มีการประกาศพื้นที่คุ้มครองสมุนไพร และมีการดำเนินการอยู่อย่างต่อเนื่อง เป็นต้น การป้องกันความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการนำไปใช้ประโยชน์ เนื่องจากปัจจุบันมีการนำความรู้ที่มีอยู่ไปต่อยอดในเชิงธุรกิจ และมีผลประโยชน์เกิดขึ้น ชุมชนหรือบุคคลที่เป็นเจ้าของอาจไม่ได้รับผลประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าว ฉะนั้น จึงควรต้องมีการพิจารณาในการปกป้องดูแลการแบ่งปันผลประโยชน์ให้เท่าเทียมและยุติธรรม ซึ่งเป็นอีกวัตถุประสงค์ของอนุสัญญา

นอกจากนี้ การดำเนินการรวบรวมข้อมูลจะทำให้ทราบว่าพืชและสัตว์ชนิดพันธุ์ใดมีการใช้ประโยชน์และมีความสำคัญต่อวัฒนธรรมประเพณี โครงการพัฒนาต่างๆ ที่เกิดขึ้นอาจต้องมีมาตรการหรือการประเมินผลกระทบเพื่อรักษาถิ่นที่อยู่ของพืชหรือสัตว์ชนิดนั้นๆ ให้มีการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อไป รวมถึงอาจต้องมี

ดอกเข้าพรรษาสีชมพู
Globba winitii C.H. Wright

ดอกเข้าพรรษาสีขาว
Globba obscura K. Larsen

ดอกเข้าพรรษาสีเหลือง
Globba schomburgkii Hook. f.

การติดตามตรวจสอบระบบนิเวศ ชนิดพันธุ์ ทรัพยากร พันธุ์กรรม ตลอดจนชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ อีกประเด็น คือ ชนิดพันธุ์ต่างถิ่น ซึ่งปัจจุบันมีการนำเข้ามา และใช้ประโยชน์มาก บางชนิดพันธุ์กลายเป็นชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานที่ทำให้ชนิดพันธุ์พื้นเมืองสูญหายไป และส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมประเพณี หรือภูมิปัญญา เช่น การใช้ดอกเข้าพรรษาใส่บาตรในประเพณีตักบาตรดอกไม้ หากไม่มีการอนุรักษ์ดอกเข้าพรรษาไว้ อาจต้องใช้ดอกไม้

ชนิดอื่นทดแทน ซึ่งคุณค่า และความหมายแตกต่างจากการใช้ดอกเข้าพรรษาแบบดั้งเดิม นอกจากนี้ ควรมีการอนุรักษ์ถิ่นที่อยู่อาศัย และที่สำคัญต้องมีการจัดการให้มีการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน เป็นต้น

สำหรับข้อมูลเพิ่มเติม ที่เว็บไซต์โครงการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความหลากหลายทางชีวภาพ <http://chm-thai.onep.go.th>

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ ที่มีการใช้ประโยชน์จากความรู้ตามขนบธรรมเนียมประเพณีหรือ ธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

วันพฤหัสบดีที่ 5 สิงหาคม 2553
ณ ห้องบอลรูม ซี โรงแรมมารวย การ์เด็น กรุงเทพฯ

วิทยากร

ดร.สุรางค์ เอียรศิริณู

ผู้อำนวยการสำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ กรมป่าไม้
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2579 2814
e-mail : tsurang@hotmail.com

นางเสาวนีย์ กุลสมบุรณ์

ผู้อำนวยการสำนักงานการแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2591 7808 โทรสาร 0 2591 7815

ดร.วนิดา กำเนิดเพ็ชร

กองบำรุงพันธุ์สัตว์ กรมปศุสัตว์
โทรศัพท์ 0 2653 4444 ต่อ 3213 โทรสาร 0 2653 4922
e-mail : vanidak@yahoo.com

นางสาวสุธิดา ไชยราช

สถาบันวิจัยสมุนไพรมหาวิทยาลัยการแพทย์
โทรศัพท์ 0 2951 0491 โทรสาร 0 2589 9866

นายพีรพัฒน์ ชูกำแหง

สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์
สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
โทรศัพท์ 0 2265 6152
e-mail : aumnet2000@hotmail.com

นายชัชชัย ศิลปสุนทร

สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6639
e-mail : chaisilp@onep.go.th

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมประมง

เกษตรกลาง จตุจักร กรุงเทพฯ 10900

นางจุฑามาศ จิวาลักษณ์

สำนักวิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืด
สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรประมงน้ำจืด
โทรศัพท์ 0 2558 0178
e-mail : jutamasj@fisheries.go.th

กรมวิชาการเกษตร

50 ถนนพหลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

นางอรนุช เกษประเสริฐ

สำนักวิจัยพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพ
โทรศัพท์ 0 2904 6885 โทรสาร 0 2904 6885 ต่อ 555
e-mail : Oranuch_g@hotmail.com

นางสาวชลลดา สามพันพวง

สำนักวิจัยพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพ
โทรศัพท์ 0 2904 6885-95
โทรสาร 0 2904 6885-95 ต่อ 555
e-mail : annchollada@hotmail.com

นายสุพจน์ กิตติบุญญา

สถาบันวิจัยพืชไร่
โทรศัพท์ 0 2579 3930-3 โทรสาร 0 2561 3486
e-mail : Supong_1952@hotmail.com

นางชุติมันต์ พาณิชศักดิ์พัฒนา

สถาบันวิจัยพืชไร่
โทรศัพท์ 0 2579 3930 ต่อ 111 โทรสาร 0 2579 0604
e-mail : chutimunp@gmail.com

นางสาวธิดากัญญา แสนอุดม
กองคุ้มครองพันธุ์พืช
โทรศัพท์ 0 2940 7214 โทรสาร 0 2579 0548
e-mail : thidakuns@hotmail.com

กรมส่งเสริมการเกษตร

2143/1 ถนนพหลโยธิน เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

นางกัลยาณี พรหมสุภา
สำนักพัฒนาเกษตรกร
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2940 6025
e-mail : kalayanee.b@gmail.com

นางสาวมยุรี บุญญาเสนีย์กุล
สำนักพัฒนาเกษตรกร
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2940 6025
e-mail : mayureenok@hotmail.com

นางธัญญา บุญมา
สำนักพัฒนาเกษตรกร
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2940 6025

นางพรพิมล โพธิราช
สำนักพัฒนาเกษตรกร
โทรศัพท์ 0 2579 3006 โทรสาร 0 2579 3000

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมป่าไม้

61 ถนนพหลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

นายจตุเทพ โพธิ์ปักษ์
กลุ่มงานวนวัฒนวิจัย
สำนักวิจัยการจัดการป่าไม้และผลผลิตป่าไม้
โทรศัพท์ 0 2561 4292 ต่อ 429
e-mail : jutitep@hotmail.com

นายธนิต ชังถาวร
ผู้เชี่ยวชาญ ศูนย์พันธุ์วิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ
โทรศัพท์ 0 2564 6700 โทรสาร 0 2564 6386

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

49 ถนนพระราม 6 ซอย 30 พญาไท กรุงเทพฯ 10400

นายทศพล พูนสิน
เครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมจังหวัดสมุทรปราการ

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

61 ถนนพหลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

นายณัฐพล พดกษะวัน
ผู้อำนวยการสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 6 (ปัตตานี)
สำนักอุทยานแห่งชาติ
โทรศัพท์ 0 7333 6290-3 โทรสาร 0 7334 8431

นายเทวฤทธิ โกยโกโคสวรรณค์
หัวหน้าอุทยานแห่งชาติดอยภูนาง
สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 15 (เชียงใหม่)
สำนักอุทยานแห่งชาติ

นายชัยวัฒน์ โตอ่อน
อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า สำนักอุทยานแห่งชาติ
โทรสาร 0 5570 1059

นายมนูญ ธรรมโรจน์
นักวิชาการป่าไม้ปฏิบัติการ
อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน

นางปิ่นหทัยพร สุทธิวารินทร์กุล
สำนักอุทยานแห่งชาติ
โทรสาร 0 2579 8775

นายปิยชาติ ไตรสารศรี
สำนักงานหอพรรณไม้
สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช
โทรศัพท์ 0 2561 0777 ต่อ 454
e-mail : p_trisarasri@hotmail.com

นายมนัส รวดเร็ว
สำนักงานหอพรรณไม้
สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2561 0777 ต่อ 1472

นางสาวจินนา เผือกนาง
กลุ่มงานนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมป่าไม้
สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช
โทรศัพท์ 0 2561 4292 โทรสาร 0 2940 7471
e-mail : chinna61@hotmail.com

นายประเสริฐ ดิยานนท์
กลุ่มงานวิจัยการจัดการและพัฒนาป่าอนุรักษ์
สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช
โทรศัพท์ : 0 2561 4292-3 ต่อ 408
e-mail : phasert_t@yahoo.com

นางพนิดา รุ่งรัตนกุล
สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช
โทรศัพท์ 0 2579 0777 ต่อ 1444 โทรสาร 0 2579 9576

นางสาวอำภา ครุพงศ์
e-mail : kap_happy@hotmail.com

สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม

92 ซอยพหลโยธิน 7 ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน
เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400

นายฐากร ล้อมศตพร
ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดแม่ฮ่องสอน
โทรศัพท์ 0 2580 0727-8 โทรสาร 0 2580 0727
e-mail : nonthaburi.org@mnre.mail.go.th

นายปิติ วงศ์นาวา

ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดเพชรบูรณ์

นายไพศาล ธนะเพิ่มพูน

ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดกำแพงเพชร

นายชุมพล เจียมวิไล

ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดอำนาจเจริญ

นายสุเมธ อำนวย

ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดนราธิวาส

นายสุรเด่น สัญญาอาจ

ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดสมุทรสงคราม

นางกัลยา รัตนชีวะกุล

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพิษณุโลก
โทรศัพท์ 0 5525 2761 โทรสาร 0 5525 1297
e-mail : kunlaya3388@hotmail.com

นายณรงค์ พุ่มพวง

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสุโขทัย

นางสาวปริญญา บุญส่ง

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสุโขทัย

นายสมชัย เสริฐศรี

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดนครราชสีมา
โทรศัพท์ 0 4421 4377 โทรสาร 0 4421 4908

นายการุณพงษ์ สรจานนท์

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดหนองคาย

นางสาวมัลลิกา คำสีมา

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเลย

นายธีรพันธ์ อ่อนเรือง

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดยะลา

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

60/1 ซอยพิบูลวัฒนา 7 ถนนพระรามที่ 6 เขตพญาไท
กรุงเทพฯ 10400

นางสิริกุล บรรพพงศ์

ผู้อำนวยการสำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์ 0 2265 6637 โทรสาร 0 2265 6638

นางสาวศรินญา ภูผาจิตต์

สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6639
e-mail : p_sarinya@onep.go.th

นางสาวศศิธร ศิริเสรี

สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6639
e-mail : sasitorn@onep.go.th

นางสาวศิริรัตน์ วงศ์ชาติ

สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6639
e-mail : my_aum@hotmail.com

นางสาวยุวดี อ้นทสุตร

สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6639
e-mail : a_yuwadee@onep.go.th

นายฐิติพงษ์ ธีระประเสริฐสิทธิ์

สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6639
e-mail : t_thitipong@onep.go.th

นายภูริภัทร หุระนันท์

สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6639
e-mail : h_phuriputr@onep.go.th

นายกฤษณ์ พิเนตรเสถียร

สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์ 0 2265 6639 โทรสาร 0 2265 6638

นางวิลาวัลย์ กาหลง

กองประสานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6558
e-mail : Wilawanlahong.73@hotmail.com

องค์การสวนพฤกษศาสตร์

100 หมู่ 9 ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ 50180

นายวิทยา ป่องอมรกุล

โทรศัพท์ 0 5384 1405

องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้

76 ถนนราชดำเนินนอก แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย
กรุงเทพฯ 10100

นางสาวอรสา แต่สัมฤทธิ์

หัวหน้าฝ่ายมาตรฐานป่าไม้
สำนักวิจัยพัฒนาและสารสนเทศ
โทรศัพท์ 0 2280 7714

กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ถนนโยธี เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400

นายธนิต ชังถาวร

ผู้เชี่ยวชาญ
ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ
โทรศัพท์ 0 2564 6700 โทรสาร 0 2564 6386

**กระทรวงศึกษาธิการ
มหาวิทยาลัยขอนแก่น**

123 หมู่ 16 ถนนมิตรภาพ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น 40002

รศ.ดร.นฤมล แสงประดับ
หัวหน้าภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์
โทรศัพท์ 0 4320 2372 โทรสาร 0 4320 2371
e-mail : narumon@kku.ac.th

ผศ.ลำอาน หอมชื่น
ภาควิชาชีววิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์
โทรศัพท์: 0 4334 2908 โทรสาร 0 4334 2912
e-mail : samang@kku.ac.th

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150

นางสาวสุทธิรา ชูมกระโทก
สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช
โทรศัพท์/โทรสาร 0 4375 4340
e-mail : vitexth@gmail.com

นางพนิดา เหล่าทองสาร
สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช
โทรศัพท์/โทรสาร 0 4375 4340
e-mail : panida_walai@yahoo.com

นายวีระชัย สายจันทน์
สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช
โทรศัพท์/โทรสาร 0 4375 4407
e-mail : tiddeaw2523@yahoo.com

มหาวิทยาลัยมหิดล

272 ถนนพระราม 6 เขตราชเทวี กรุงเทพฯ 10400

นายชิตชยางค์ ยมาภัย
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย
โทรศัพท์ 0 2800 2308-14 ต่อ 3305
โทรสาร 0 2900 2330
e-mail : icjym@mahidol.ac.th

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

1 หมู่ 4 ตำบลท่าจี่ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80280

นางสาวสุมาลี เลี่ยมทอง
ศูนย์วิทยาศาสตร์
โทรศัพท์ 0 7537 7446 โทรสาร 0 7537 7716

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

398 หมู่ 9 ถนนสวรรค์วิถี ตำบลนครสวรรค์ตก อำเภอเมือง
จังหวัดนครสวรรค์ 60000

ผศ.สุภาวรรณ วงศ์คำจันทร์
ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
โทรศัพท์ 0 5621 9100-30 ต่อ 2529
โทรสาร 0 5688 2531
e-mail : rusphwean@hotmail.com

มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

1061 ซอยอิสรภาพ 15 ถนนอิสรภาพ แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี
กรุงเทพฯ 10600

ผศ.วิชัย ปทุมชาติพัฒน์
สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

38 หมู่ 8 ถนนหาดเจ้าสำราญ ตำบลนาวิ่ง อำเภอเมือง จังหวัด
เพชรบุรี 76000

ผศ.นันทน์นัท สุวรรณสินธุ์
สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตร
โทรศัพท์/โทรสาร 0 3249 3270
e-mail : nanachumpom945@hotmail.com

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

222 ตำบลไทยบุรี อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช 80160

ผศ.ดร.ฉัตรชัย งามเรียบสกุล
สำนักกีฏวิทยาเกษตร
โทรสาร 0 7567 2037
e-mail : nokchatchai@hotmail.com

โรงเรียนอาชีวศึกษาแม่สาย

188 หมู่ 8 ตำบลโป่งงาม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย 57130

นายสุรชัย นำทา
ผู้อำนวยการ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 5370 9292 ต่อ 11
โทรสาร 0 5370 9292

กระทรวงสาธารณสุข

กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์

88/7 บำราศนราทร ถนนติวานนท์ ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมือง
จังหวัดนนทบุรี 11000

นางจรรย์ บันสิทธิ์
นักวิทยาศาสตร์การแพทย์ชำนาญการพิเศษ
สถาบันวิจัยสมุนไพร
โทรศัพท์ 0 2589 9850-8 ต่อ 99371
โทรสาร 0 2589 9866

องค์กรอื่น ๆ

รศ.ดร.วิจิตร วังโน
ที่ปรึกษาสมาคมพืชแห่งประเทศไทย
โทรสาร 0 2940 7378

นายประสาร ปิยะรัตน์
สมาคมสร้างสังคมและสิ่งแวดล้อม
e-mail : tunlove@hotmail.com

สื่อมวลชน

นายสุวัจศักดิ์ พุทธิจักรวาล
เอเชียวิคแอนด์รอยเตอร์

นายไมตรี กฤตยาวุฒิ
เครือข่ายวิทยุร่วมด้วยช่วยกัน

นางกัญญา สุขพานิช
บางกอกโพสต์
โทรศัพท์ 02240 3700 ต่อ 3251

เรื่อง

การสูญเสียความหลากหลายของพันธุ์พืช
กับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหรือ
ธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา

วันศุกร์ที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2554

ณ ห้องบอลรูม เอ โรงแรมมารวย การ์เด็น กรุงเทพฯ

สารบัญ

ความนำ	37
กำหนดการประชุม	39
คำกล่าวเปิดการประชุม <i>ศ.ดร.ธวัชชัย สันติสุข</i>	40
ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและประเพณีอีสานที่มีต่อความหลากหลายของพันธุ์พืช <i>ดร.อุษา กลิ่นหอม</i>	43
การสูญเสียความหลากหลายของพืชพื้นบ้านในวัฒนธรรมภาคเหนือ เมื่อชุมชนเปลี่ยนไป <i>รศ.ดร.ชูศรี ไตรสนธิ</i>	54
การสูญเสียความหลากหลายของพันธุ์พืชกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม <i>ผศ.ลำอาง หอมชื่น</i>	62
การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการสูญเสียความหลากหลายทางพันธุกรรมของพืช <i>ผศ.ดร.ชุมพล คุณวาสี</i>	68
ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ	75
รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม	82

ความน่า

❁ หลักการและเหตุผล

พืชเป็นส่วนประกอบสำคัญยิ่งของความหลากหลายทางชีวภาพของโลก ระบบนิเวศที่สมบูรณ์แข็งแรงล้วนแล้วแต่มีรากฐานจากความหลากหลายของพืช ซึ่งระบบนิเวศก็อยู่รอดต่อสภาวะและกระบวนการที่ผดุงรักษาสรรพชีวิต สำคัญยิ่งต่อการกินดีอยู่ดี และการดำรงชีวิตของมวลมนุษยชาติ พืชได้ให้ออกซิเจนและขจัดคาร์บอนไดออกไซด์ในชั้นบรรยากาศโลก ช่วยควบคุมสภาพภูมิอากาศ ช่วยยึดดิน ปกป้องลุ่มน้ำ ให้อาหาร ยา เชื้อเพลิง และที่พักอาศัย นอกจากนี้แล้วยังให้แรงบันดาลใจและความเพลิดเพลิน โดยสรุปแล้วพืชเป็นสิ่งล้ำค่าของโลก

แม้ว่าพืชจะมีความสำคัญอย่างยิ่งยวด แต่นักวิทยาศาสตร์ยังประเมินว่ามีหนึ่งแสนชนิดพันธุ์ที่ตกอยู่ในอันตรายใกล้สูญพันธุ์ และอัตราการสูญพันธุ์ดูเหมือนว่าจะเพิ่มขึ้น หากอุณหภูมิโลกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง พืชทั่วโลกกำลังจะสูญพันธุ์ เนื่องจากการเก็บเกี่ยวเกินขีดจำกัด การเกษตรและการทำไม้ที่ยั่งยืน การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเป็นเมือง และอื่นๆ เช่น มลภาวะ การแพร่ระบาดของชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกราน และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ในปี พ.ศ. 2545 ขณะที่โลกกำลังเผชิญหน้ากับวิกฤตการณ์การสูญพันธุ์ความหลากหลายของพืชทั่วโลก กลยุทธ์ทั่วโลกสำหรับการอนุรักษ์พืช (global strategy for plant conservation; GSPC) ได้รับการรับรองจากสมัชชาภาคีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลาย

ทางชีวภาพ โดยมีเป้าหมายมุ่งผลสัมฤทธิ์ 16 เป้าหมายที่เน้นการดำเนินงานทั้งในระดับชนิดพันธุ์และแหล่งที่อยู่อาศัย เป้าหมายสนองต่อความจำเป็นที่จะต้องอนุรักษ์พืชป่า เช่นเดียวกับพืชปลูก พืชในทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ และป่าไม้ เป้าหมายที่เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนของพันธุกรรมพืชได้เชื่อมโยงกลยุทธ์กับประเด็นการดำรงชีวิตของมนุษย์ และการบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายและเป้าประสงค์อื่นของเป้าประสงค์การพัฒนาแห่งสหประชาชาติ รวมถึงเป้าหมายเน้นการให้การศึกษา การเสริมสร้างความตระหนัก และการวางเครือข่ายดำเนินงานร่วมกัน

เป้าหมาย 13 ของกลยุทธ์ทั่วโลกสำหรับการอนุรักษ์พืชที่ให้ออกซิเจนจากความหลากหลายของพืชอย่างยั่งยืนได้ระบุว่าการลดลงของทรัพยากรพืช และความรู้ การประดิษฐ์คิดค้น และการถือปฏิบัติที่ล้าหลังตามประเพณีพื้นเมืองและท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเกื้อหนุนการดำรงชีวิตความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น การดูแลสุขภาพอนามัยอย่างยั่งยืนได้รับการยืนยัน

นอกจากนี้ อนุสัญญาฯ ยังได้เห็นความสำคัญและคุณค่าของความรู้ตามธรรมเนียมประเพณีที่มีการเก็บเกี่ยวและใช้ประโยชน์ความหลากหลายของพันธุ์พืชในวิถีทางที่ยั่งยืนมาเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งสามารถทำให้เกิดการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนตามวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาฯ จึงได้กำหนดไว้ในมาตรา 8(j)

ดังนั้น ทุกประเทศ รวมทั้งประเทศไทยจึงต้อง
ดำเนินความพยายามจำแนกระบุชนิดพันธุ์และสายพันธุ์พืช
ที่อยู่ในสภาวะลดจำนวนประชากรลง และหายากขึ้นเนื่องจาก
การลดลงหรือสูญหายของความรู้ตามขนบธรรมเนียมประเพณี
ที่เกี่ยวข้อง และการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตจากพื้นบ้าน
สู่สังคมเมือง ทั้งนี้ เพื่อวางนโยบาย มาตรการอนุรักษ์ พันธุ์
และรักษาความหลากหลายของพืชเพื่ออนาคต

วัตถุประสงค์

* เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการ
สูญเสียมความหลากหลายของพันธุ์พืชกับการเปลี่ยนแปลง
ทางวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา

* เพื่อหารือและรวบรวมข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ
ในการอนุรักษ์ พันธุ์ และส่งเสริมการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน
ของพืชในวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติของประเทศไทย

* เพื่อสงวน รักษาวัฒนธรรมหรือธรรมเนียม
ประเพณีที่สามารถทำให้เกิดการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์
ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

บุคลากรในหน่วยงาน สถาบัน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง
ได้รับทราบข้อมูลที่เป็นประโยชน์ มีความเข้าใจ และ
ตระหนักถึงการสูญเสียมความหลากหลายของพันธุ์พืชกับ
การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติ
ที่สืบทอดมา และร่วมกันดำเนินการอนุรักษ์ พันธุ์ และ
ส่งเสริมการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนของพืชในวัฒนธรรม
หรือธรรมเนียมปฏิบัติของประเทศไทย ตลอดจนการสงวน
รักษาวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมประเพณีที่สามารถทำให้
เกิดการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทาง
ชีวภาพอย่างยั่งยืน

วัน เวลา และสถานที่

วันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2554 เวลา 09.00–16.00 น.
ณ ห้องบอลรูม ซี โรงแรมมารวย การ์เด็น กรุงเทพฯ

กำหนดการ

การสูญเสียความหลากหลายของพันธุ์พืชกับ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา

วันศุกร์ที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2554

ณ ห้องบอลรูม ซี โรงแรมมารวย การ์เด็น กรุงเทพฯ

09.00-09.30 น.

ลงทะเบียน

09.30-10.00 น.

กล่าวเปิดการประชุม

โดย ศ.ดร.ธวัชชัย สันติสุข
นักพฤกษศาสตร์อาวุโสและ
ที่ปรึกษาสำนักงาน
หอพรรณไม้

10.00-12.00 น.

**ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง
วัฒนธรรมและประเพณีอีสานที่มี
ต่อความหลากหลายของพันธุ์พืช**

โดย ดร.อุษา กลิ่นหอม
ภาควิชาชีววิทยา
คณะวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

**การสูญเสียความหลากหลาย
ของพืชพื้นบ้านในวัฒนธรรม
ภาคเหนือ เมื่อชุมชนเปลี่ยนไป**

โดย รศ.ดร.ชูศรี ไตรสนธิ
ภาควิชาชีววิทยา
คณะวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ดำเนินรายการโดย

ศ.ดร.ธวัชชัย สันติสุข

12.00-13.00 น.

พักรับประทานอาหารกลางวัน

13.00-15.30 น.

**การสูญเสียความหลากหลาย
ของพันธุ์พืชกับการเปลี่ยนแปลง
ทางวัฒนธรรม**

โดย ผศ.ลำอาง หอมชื่น
ภาควิชาวิทยาศาสตร์
สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

**การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับ
การสูญเสียความหลากหลาย
ทางพันธุกรรมของพืช**

โดย ผศ.ดร.ชุมพล คุณวาสี
ภาควิชาพฤกษศาสตร์
คณะวิทยาศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดำเนินรายการโดย

ดร.ก่องกานดา ชยามฤต

15.30-16.00 น.

ร่วมแสดงความคิดเห็น
สรุปและปิดการประชุม

ดากล่าเปิดการประชุม

ศ.ดร.ธวัชชัย สันติสุข

นักพฤกษศาสตร์อาวุโสและที่ปรึกษาสำนักงานหอพรรณไม้

ผู้อำนวยการสำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
ทำนวิทยากร ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ที่ปฏิบัติงานด้านความ
หลากหลายของพันธุ์พืช ด้านวัฒนธรรม และผู้แทนจาก
หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และท่านผู้มีเกียรติ
ทุกท่าน กระผมรู้สึกยินดีและเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่เป็น
ประธานเปิดการประชุมการสูญเสียความหลากหลายของ
พันธุ์พืชจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหรือธรรมเนียม
ปฏิบัติที่สืบต่อกันมาในวันนี้

เป็นที่ทราบกันดีว่า พืชเป็นองค์ประกอบหนึ่ง
ที่สำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพในโลก และเป็น
ทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพของมนุษย์
เป็นแหล่งพักพิง แหล่งอาหาร เชื้อเพลิง เครื่องนุ่งห่ม
ตลอดจนยารักษาโรค จะเห็นได้จากยาแผนโบราณของ
สาธารณรัฐประชาชนจีนเพียงประเทศเดียวใช้พืชมากกว่า
5,000 ชนิด ในขณะที่สาธารณรัฐอินเดียใช้พืชมากกว่า
7,000 ชนิด รวมถึงพืชป่าและพืชพื้นบ้านอีกหลากหลายชนิด
ที่มีความสำคัญ และมีศักยภาพทั้งทางเศรษฐกิจและทาง
วัฒนธรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติ นอกจากนี้ พืชยังมี
บทบาทสำคัญในการช่วยรักษาสมดุลของระบบนิเวศและ
สภาพแวดล้อมของโลก รวมทั้งเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน
ในถิ่นอาศัยของสัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ในโลก

ความสำคัญและคุณค่าของพืชในวัฒนธรรมหรือ
ธรรมเนียมประเพณีที่มีการใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ และ
การกล่าวขานสืบต่อกันมายังปรากฏให้เห็นควบคู่ไปกับ
การดำเนินชีวิตประจำวันของชุมชนพื้นบ้านและท้องถิ่น

ชุมชนพื้นบ้านหลายแห่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณพื้นที่ที่เป็น
แหล่งทรัพยากรพันธุกรรมพืช และได้มีการเก็บเกี่ยวและใช้
ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพในวิถีทางที่ยั่งยืน
มาเป็นเวลายาวนานตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษจากการปฏิบัติ
ประสบการณ์ และการบอกเล่าที่สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ประเทศไทยเป็นแหล่งของวัฒนธรรมและประเพณี
อันหลากหลาย มีการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทาง
ชีวภาพของพันธุ์พืชในวัฒนธรรมและประเพณีที่สืบสานกัน
มาตามแบบวิถีชีวิตของชุมชนพื้นบ้านในแต่ละพื้นที่ ซึ่ง
อาจคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นตาม
สภาพภูมิอากาศ ภูมิประเทศ ทัศนคติ ความเชื่อ และ
ลักษณะการประกอบอาชีพ การนำพืชมาใช้ประโยชน์
เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติกิจกรรมและพิธีกรรมต่างๆ
ในชุมชน ซึ่งถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานานจนเป็น
วัฒนธรรมและประเพณี

พืชในวัฒนธรรมและประเพณี คือ การนำพืชมาใช้
ในการอุปโภค บริโภค รวมทั้งในพิธีทางศาสนา ความเชื่อ
โชคลางของชุมชนพื้นบ้าน วัฒนธรรมการบริโภคข้าวของ
คนไทยมีความเป็นมาตั้งแต่โบราณกาล มีสายพันธุ์ข้าว
ดั้งเดิมพร้อมกับชื่อพื้นเมืองอันหลากหลาย ในวัฒนธรรม
และประเพณีพื้นบ้านก็มีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว การบูชา
พระแม่โพสพซึ่งถือเป็นเทพเจ้าประจำข้าว มีการทำพิธีกรรม
ต่างๆ เป็นขั้นเป็นตอน ตั้งแต่ก่อนจนถึงการทำนาและ
เก็บเกี่ยวข้าวตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน

ในภาคเหนือใช้พืชหลายชนิดเป็นเครื่องบูชาในพิธีกรรมต่างๆ เช่น ใช้น้ำในการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน โดยเชื่อว่าจะช่วยให้เจริญงอกงามเหมือนงา ในการนำข้าวขึ้นยุ้งจะใช้ใบขนุน ใบพุทรา ใบพิบูล วางซ้อนกันแล้วนำไปไว้ในยุ้งข้าว ด้วยเชื่อว่าจะหนุนนำและส่งผลให้มีข้าวรับประทานตลอดปี พระสงฆ์ในวัดป่าทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นิยมใช้แปรงสีฟันที่ทำจากกิ่งของต้นหนามคณฑาหรือต้นสีฟันคณฑาที่มีสรรพคุณทางสมุนไพรพื้นบ้านช่วยให้ฟันและเหงือกแข็งแรง และชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะทำแปรงสีฟันจากกิ่งหนามคณฑาไปถวายพระสงฆ์ในช่วงที่มีการถวายพุ่มเทียนพรรษา

ในภาคใต้ถือว่ามะพร้าวเป็นไม้มงคล ควรปลูกไว้ทางทิศตะวันออก ด้วยความเชื่อว่าเป็นสิริมงคล จะทำให้ไม่มีการเจ็บไข้และอยู่เย็นเป็นสุข และภาคกลางในการทำเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เช่น ระนาด เป็นต้น ใช้ไม้ชิงชันในการทำลูกระนาดเอก ใช้ไม้มะหาด และไม้บงทำลูกระนาดทุ้ม ซอสามสายทำจากลูกมะพร้าวขูด นอกจากนี้ยังมีการนำไม้ ทางมะพร้าว หวาย กก ใบลาน ฯลฯ มาทำเครื่องจักสาน และเครื่องใช้ภายในบ้าน พืชพื้นเมืองบางชนิดยังมีอิทธิพลในงานศิลปหัตถกรรม และสถาปัตยกรรมแบบไทย เช่น หัวเสาของอุโบสถหรือวิหารจะปั้นเป็นรูปกลีบดอกบัว และพืชอีกหลายชนิดเป็นต้นแบบของลวดลายไทยที่ปรากฏอยู่มากมาย เช่น ลายดอกพิบูล ลายดอกลำดวน ลายมะลิเลื้อย ลายดอกแก้ว เป็นต้น

พืชที่เคยใช้บางชนิดยังมีการใช้อยู่เนื่องจากวัฒนธรรมและประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบทอดต่อเนื่องกันมา แต่พืชหลายชนิดได้มีการปรับเปลี่ยนตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งจากวัฒนธรรม และประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่เปลี่ยนแปลงไป โดยอาจจะมีการใช้ประโยชน์พืชนั้นมากเกินไป หรือใช้ประโยชน์น้อยลง หรืออาจจะถูกกลืนไม่ได้มีการนำมาใช้ประโยชน์ จนเป็นสาเหตุทำให้ประสบปัญหาการลดลงหรือสูญหายของพืชในวัฒนธรรมและประเพณีจากการเปลี่ยนแปลงของถิ่นอาศัยที่ลดลง การเก็บเกี่ยวที่เกินขนาด มลพิษ การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลก ฯลฯ

อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ได้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์พันธุ์พืช ในการประชุมสมัชชาภาคีอนุสัญญา สมัยที่ 6 ปี พ.ศ. 2545 ได้มีการรับรองกลยุทธ์ทั่วโลกสำหรับการอนุรักษ์พืช หรือ global strategy for plant conservation เรียกย่อๆ ว่า GSPC เพื่อเป็นแนวทางให้ประเทศภาคีดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์พืช โดย

มีเป้าหมายเพื่อหยุดยั้งการสูญเสียความหลากหลายของพันธุ์พืชและให้มีการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะเป้าหมาย 13 ที่ได้ระบุว่า การลดลงของทรัพยากรพืช และความรู้ การประดิษฐ์คิดค้น และการถือปฏิบัติที่สืบทอดตามประเพณีพื้นเมืองและท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเกื้อหนุนการดำรงชีวิต ความมั่นคงทางอาหารพื้นบ้าน การดูแลสุขภาพอนามัยอย่างยั่งยืนได้รับการยับยั้ง ซึ่งเป้าหมายการใช้ประโยชน์พืชอย่างยั่งยืนจะนำไปสู่ความเชื่อมโยงต่อการจัดปัญหาความยากจนและการบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมาย และเป้าประสงค์ของการพัฒนาแห่งสหประชาชาติต่อไป

ในมาตรา 8(j) ของอนุสัญญาฯ ยังได้ระบุไว้ด้วยว่า ภายใต้กฎข้อบังคับแห่งชาติให้ความเคารพ สงวนรักษา และดำรงไว้ซึ่งความรู้ ประดิษฐ์กรรม และการถือปฏิบัติของชุมชนพื้นเมืองและท้องถิ่นซึ่งปรากฏในการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาตามประเพณี ซึ่งเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน และส่งเสริมการประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางมากขึ้น ด้วยความเห็นชอบและการเข้าร่วมของผู้ทรงความรู้ เจ้าของประดิษฐ์กรรมและผู้ถือปฏิบัตินั้นๆ และสนับสนุนการแบ่งปันอย่างเท่าเทียมซึ่งผลประโยชน์อันเกิดจากการใช้ประโยชน์ความรู้ ประดิษฐ์กรรม และการถือปฏิบัตินั้นๆ

ด้วยเหตุนี้ การจำแนกระบุชนิดพันธุ์และสายพันธุ์พืชที่ลดจำนวนลงหรือหายากขึ้น ตามการลดลงหรือสูญหายของวัฒนธรรม ความรู้ตามขนบธรรมเนียมประเพณี พื้นบ้านที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต หรือจากการใช้ประโยชน์เป็นจำนวนมาก จะเป็นข้อมูลสำคัญเพื่อการวางแผนนโยบาย มาตรการอนุรักษ์ พื้นฟู และสงวนรักษาความหลากหลายของพืชอย่างยั่งยืนต่อไป รวมถึงวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่มีการเก็บเกี่ยวและใช้ประโยชน์ความหลากหลายของพันธุ์พืชในแบบที่ยั่งยืน ซึ่งมีนัยสำคัญสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น ควรได้มีการสงวนรักษาหรือดำรงไว้ไม่ให้เสื่อมสลายหรือสูญหายไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในยุคปัจจุบัน และเพื่อบรรลุเป้าหมายหยุดยั้งการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพในที่สุด

ดังนั้น จึงใคร่ขอความร่วมมือจากท่าน ซึ่งเป็นผู้ที่ปฏิบัติงานด้านความหลากหลายของพันธุ์พืชในวัฒนธรรมและประเพณี ได้มีการรวบรวม ติดตามตรวจสอบ และจัดบันทึกรายละเอียดอย่างต่อเนื่อง อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการรวบรวมข้อมูลความหลากหลายของพืช

ในวัฒนธรรมและประเพณีในประเทศไทย และจะทำให้ทราบว่า ชนิดพันธุ์หรือสายพันธุ์ใดได้สูญหายหรือกำลังถูกคุกคาม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนทาง การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายของพืชอย่างยั่งยืนต่อไป และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องร่วมมือกันบูรณาการจัดทำ “คลังข้อมูลความรู้ที่สืบทอดตามวัฒนธรรมและประเพณีไทย (Thailand knowledge information portal)” โดยเฉพาะทรัพยากรพันธุกรรมพืช แล้วนำออกเผยแพร่ในกลไกการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร (clearing-house mechanism; CHM)

การประชุมการสูญเสียความหลากหลายของพันธุ์พืชจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและประเพณี

หรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในวันนี้ มีผู้เชี่ยวชาญ ผู้ที่ปฏิบัติงานด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา จึงใคร่ขอให้ทุกท่านที่เข้าประชุมได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมทั้งข้อเสนอแนะอย่างเต็มที่ และขอขอบคุณท่านวิทยากร ท่านผู้แทนหน่วยงานต่างๆ ที่ได้กรุณาให้เกียรติ และเสียสละเวลา มาเข้าร่วมประชุมในวันนี้ โดยหวังว่าจะเห็นประโยชน์ร่วมกัน และการประชุมวันนี้จะบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้กำหนดไว้ และสามารถดำเนินการได้ตามเป้าหมาย และประสบความสำเร็จตามความต้องการทุกประการ

โอกาสนี้ ได้เวลาอันสมควรแล้ว กระผมขอเปิดการประชุมฯ

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและ ประเพณีอีสานที่มีต่อความหลากหลายของพันธุ์พืช

ดร.อุษา กลิ่นหอม

ภาคชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

❁ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมประเพณี

ปัญหาการสูญเสียบริบทหรือการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมประเพณีเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต โดยมีปัจจัย 2 ประเด็นหลัก คือ โทรทัศน์ และถนน เพราะเมื่อสองสิ่งนี้เข้ามาทำให้เกิดทุนนิยมขึ้น และเกิดการสูญเสียบริบททางวัฒนธรรมชาติ นอกจากนี้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทำให้เกิดการพึ่งพาเศรษฐกิจโลก ดังนั้น ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพหรือการรักษาสภาพแวดล้อมระบบนิเวศต่างๆ เกิดการสูญหายไป จึงทำให้เกิดปัญหาที่สำคัญ คือ การขาดจิตสำนึก สาเหตุเกิดจากระบบการศึกษา โดยเฉพาะครูที่ขาดความเข้าใจในบริบทของสังคม และธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดั้งเดิมในชนบท ประกอบกับนโยบายการส่งเสริมให้ครูได้รับรางวัลไม่ตอบสนองกับสิ่งเหล่านี้ รวมทั้งขาดความเข้าใจในศาสนา และการกตัญญูทางสังคม เพราะภาครัฐหรือครูไม่เข้าใจวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของคนที่อยู่ในชนบทหรือคนในสังคมนั้นๆ มีความเข้าใจว่าคนในชนบทขาดความรู้ และมีฐานะยากจน จึงได้นำความรู้ใหม่ๆ ใส่เข้าไป ทำให้วัฒนธรรมประเพณีเปลี่ยนไป ผลกระทบที่ตามมา คือ ทรัพยากรลดลง เพราะคนไม่ทราบคุณค่าและไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์ เนื่องจากวิถีชีวิตเปลี่ยนไป จึงทำให้เกิดความเครียดในสังคม ละทิ้งถิ่นที่อยู่อาศัยและภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม โดยพึ่งพิงเศรษฐกิจภายนอกมากกว่าเศรษฐกิจภายใน

ชุมชน และความเป็นตัวตนถูกทำลายไป จึงเป็นสิ่งที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและประเพณี

❁ ความหลากหลายของพันธุ์พืชลดลง และสูญหาย

เมื่อนำพืชชนิด ได้แก่ ชিং ข่า ชมัน และไพร สอบถาหม นิสิตนักศึกษา พบว่า ร้อยละ 100 ไม่สามารถแยกชিংออกจากข่า หรือแยกชিংออกจากขมัน หรือแยกขมันออกจากไพรได้ หรือโหระพากับใบแมงลัก ซึ่งเด็ก ๆ ในปัจจุบันไม่สามารถแยกออกได้ ฉะนั้น เมื่อไม่ทราบคุณค่า ความเป็นตัวตนจึงหายไป หากย้อนกลับไปประมาณสี่สิบปีที่แล้ว เมื่อไปงานวัดหรืองานรื่นเริงจะมีพืชชนิดหนึ่ง คือ มะขามป้อม โดยนำมาทำเป็นมะขามป้อมเชื่อมจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันพบน้อยลง แม้กระทั่งองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสมอในเครื่องยาไทยก็เหลือน้อยมาก นอกจากนี้ หญ้าดอกดิน โดยการนำสีมาทำเป็นขนมดอกดิน ในปัจจุบันพบน้อยลงเนื่องจากการทำลายป่าและทรัพยากรชีวภาพมาก จึงทำให้หญ้าดอกดินหายากขึ้น เพราะฉะนั้นขนมดอกดินจึงใช้สีสังเคราะห์แทน

* ต้นกาว ชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะปลูกไว้หน้าบ้านอย่างน้อยบ้านละหนึ่งต้น เนื่องจากเมื่อดานาจะใช้วัวไถจะเอาไปไถดิน เพื่อนำต้นข้าวฝัง เมื่อกลับมาตอนเย็นวัวไถจะบวม เรียกว่า บวมฟกไค้ มีอาการปวดมาก วิธีการรักษาจะนำไปต้นกาวตำกับข้าวสารดิบ

แล้วพอกนิ้วหัวแม่มือ รุ่งเช้าอาการปวดบวมจะหายไป ซึ่งประมาณหกปีที่ผ่านมาวัฒนธรรมการดำนาของภาค ตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ได้สูญหายไป โดยการทดแทนของเครื่องมือทางการเกษตรและรถแทรกเตอร์ ขณะเดียวกันเมื่อสองปีก่อนได้ขยายมายังพื้นที่ตอนกลางของภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ และคาดการณ์ว่าภายในอีกสองปีข้างหน้า อาจถึงทางตอนบนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พืชท้องถิ่น หลายชนิดเมื่อไม่ได้นำมาใช้จึงเกิดการสูญหายไปจาก หมู่บ้าน แต่จะพบอยู่ในชนบทที่ห่างไกลมาก

* ต้นเพกาหรือดอกลิ้นฟ้า เป็นวิถีชีวิตวัฒนธรรม ด้านอาหารของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่บรรพบุรุษได้ ปลูกฝังให้รับประทานตั้งแต่เด็ก โดยการปิ้งไฟรับประทาน ร่วมกับลาบเนื้อ ปัน หรือแจ่ว เพราะเพกามีสารให้ความขม เรียกว่า phytochemical ช่วยบำรุงตับ ซึ่งเหมาะกับวิถีชีวิต ของคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่นิยมรับประทานของดิบ ส่วนผักเพกาที่แก่นำมาทำเป็นของเล่นเด็ก เช่น เรือแข่ง เป็นต้น หรืออีเกีย (ค่างคาว) ส่วนใหญ่ที่เด็กรู้จักมีสองชนิด คือ เกียเล็บกุด และเกียตั้งวิก (ตั้ง แปลว่า จมูก และตั้งวิก คือ จมูกหดเข้าไปเพราะฉีกด้านบน) ซึ่งเด็กสามารถอธิบายได้ แต่องค์ความรู้ไม่ปรากฏตามโรงเรียน อีเกียสัมพันธ์กับ วิถีชีวิตของชุมชนในเรื่องบริการของระบบนิเวศ เพราะ ถ้าไม่มีอีเกียเหล่านี้ ต้นเพกาก็ไม่ฝัก เนื่องจากตัวผู้กับ

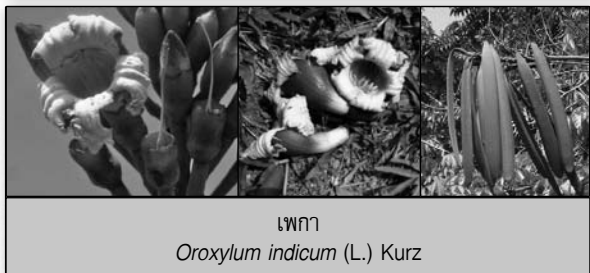
หญ้าดอกดิน
Aeginetia indica Roxb.

ขนมดอกดิน

กา
Lawsonia inermis L.

เพกา
Oroxylum indicum (L.) Kurz

ตัวเมียอยู่คนละต้น จึงต้องอาศัยอีเกียในการผสมเกสร นอกจากนี้ ยังใช้เป็นแหล่งพลังงาน โดยเป็นถ่านในการ ทำฟืนและตะไล และชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีภูมิปัญญาอดเยี่ยมในการผลิตถ่านซึ่งเป็นแหล่งของ พลังงาน เช่น การทำบั้งไฟน้อยที่ใช้จุดถวายผีปู่ตา โดยใช้ถ่านจากต้นพริกต้นปอ ถ้าเป็นบั้งไฟหมื่น (น้ำหนักถ่าน 12 กิโลกรัม) ต้องใช้ถ่านจากต้นแจ้ง เป็นต้น

❁ ความหมายของภูมิปัญญา

คำว่า ภูมิปัญญา จากประสบการณ์ที่ผ่านมา หมายถึง ผลการวิจัยหรือองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนท้องถิ่นที่ ได้นำมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันจนกลายเป็นประเพณี และวัฒนธรรม ในขณะที่สภาวัฒนธรรมหรือหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมจะกล่าวว่าภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรมเป็นเรื่องทางมนุษยวิทยา วิทยาศาสตร์ไม่เข้ามา เกี่ยวข้อง จึงทำให้มีการแบ่งกลุ่มหรือประเภทของภูมิปัญญา แตกต่างกันไป เช่น ศิลปะ การฟ้อนรำ และการร้องเพลง ฟันบ้าน เป็นต้น ซึ่งทางสภาวัฒนธรรมจัดเป็นภูมิปัญญา ประเภทหนึ่ง แต่สิ่งเหล่านี้จัดเป็นเทคนิคในการบันทึก ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น คำว่าวัฒนธรรม คือ รูปแบบการ ดำรงชีวิต และประเพณี คือ กิจกรรมที่ทำกันเป็นระยะและ ดำเนินการต่อเนื่องทุกปี

❁ การจัดกลุ่มภูมิปัญญา

ในความคิดเห็นจึงจัดกลุ่มภูมิปัญญาออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

* ภูมิปัญญาด้านการเกษตรพื้นบ้าน รวมถึง การเพาะปลูก ขยายพันธุ์ และการอนุรักษ์พันธุ์พื้นบ้าน ทั้งหมด พบว่า ทุกวันนี้ชาวบ้านเป็นผู้ปลูกพืช แต่ปรากฏว่า พันธุ์พืชที่ใช้ปลูก เช่น พันธุ์ข้าวหรือถั่วดำเห็นการเพาะพันธุ์ โดยนักวิชาการ ทำให้พันธุ์ดั้งเดิมที่มีอยู่ในหมู่บ้านสูญหายไป เพราะปัจจุบันเป็นการเกษตรแบบพึ่งพาผู้อื่นไม่ได้พึ่งพา ตนเอง โดยพันธุ์ข้าวแต่เดิมเมื่อสำรวจในธนาคารข้าวมีเป็น หมื่นสายพันธุ์ และวัฒนธรรมดั้งเดิมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะต้องเก็บข้าวไว้ในยุ้งข้าวไม่น้อยกว่าสิบสายพันธุ์ ส่วนถั่วมีสิบสายพันธุ์ที่ชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือนิยม ปลูกมาก และปลูกเป็นประจำทุกปี ซึ่งแต่เดิมถั่วมีสิบเอ็ด สายพันธุ์โดยจะเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกเองและปลูกเป็นปี ต่อปี แต่ปัจจุบันเหลือถั่วเพียงหนึ่งสายพันธุ์ที่คนพื้นบ้าน ยังเก็บสายพันธุ์ไว้ปลูกเอง คือ ถั่วแปบ นอกจากนี้ ชื่อจาก ตลาดทั้งหมด เช่น ถั่วฝักยาว ถั่วลัน ถั่วปี และถั่วพุ่ม เป็นต้น ทำให้พันธุ์ดั้งเดิมสูญหายไป

ในระยะสองถึงสามปีที่ผ่านมาจากการสำรวจในชนบท พบว่าสายพันธุ์ดั้งเดิมของผักไชหรือมะระขี้นกมีจำนวนลดลงและเป็นสายพันธุ์ของบริษัทที่นำเมล็ดพันธุ์เข้ามาจำหน่าย ซึ่งไม่ทราบถึงคุณภาพเมื่อเทียบกับสายพันธุ์ดั้งเดิม และวัฒนธรรมการทำนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ และหนึ่งในนั้นจะต้องมีต้นเชือกเพราะใบของต้นเชือกแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของนา และเป็นตัวชี้วัดของจำนวนผลผลิต โดยแปลงนาใดที่มีต้นเชือกจะพบว่ามีผลผลิตมากกว่าแปลงนาที่ไม่มีต้นเชือก ซึ่งในทางวิทยาศาสตร์ยังขาดการวิจัยที่ระบุว่ามีใบของต้นเชือกมีประโยชน์อย่างไรกับจุลินทรีย์ในดิน รวมถึงการช่วยปรุงแต่งธาตุอาหาร

การใช้อุปกรณ์ทางการเกษตร แต่เดิมใช้ดินไม่ทำเป็นอุปกรณ์การเกษตร ในปัจจุบันใช้พลาสติกหรือโลหะเข้ามาแทน ทำให้ความสำคัญของพืชลดลง รวมทั้งการศึกษาและการถ่ายทอดเข้าไม่ถึง และไม่ไปพร้อมกับวัฒนธรรมประเพณี ทำให้เกิดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพด้านการเกษตร เช่น การเผาจะเป็นตัวชี้วัดถึงระดับโพแทสเซียม ถ้านาใดมีระดับโพแทสเซียมต่ำจะเผาหน้านั้น แต่ชุมชนจะไม่สามารถบอกได้ว่าโพแทสเซียมต่ำหรือชาวบ้านจะทราบเมื่อน้ำดีไก่อคลุกกับดินจะเกิดสีขึ้นทำให้ทราบว่าควรจัดการอย่างไรต่อไป แต่องค์ความรู้ไม่ได้ถ่ายทอดไปยังระดับนักวิชาการ จึงทำให้มองว่าการกระทำดังกล่าวเป็นเรื่องไม่ถูกต้อง

นอกจากนี้ การทำนาผิตาแสด ซึ่งเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังทำอยู่ แต่ชาวบ้านจะไม่ทราบเหตุผลในการกระทำดังกล่าว โดยทราบเพียงว่าเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมา การทำนาให้ผิตาแสด หมายถึง การทำนาตามมูมนาทูมมนา แล้วปลูกข้าวให้ได้เจ็ดต้นหรือสิบสี่ต้น และหว่านด้วยข้าวเหนียวหนึ่ง โดยเวลาในการทำนาผิตาแสดไม่แน่นอนแล้วแต่ว่าใครสะดวกเวลาใด แต่ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวจะต้องทำนาให้ผิตาแสดก่อนการทำนาจริงหนึ่งเดือน เมื่อข้าวในนาผิตาแสดครบกำหนดหนึ่งเดือนจะเจริญเติบโตเต็มที่ มีแมลงลงนาผิตาแสดของทุกแปลงและแมลงวางไข่ จึงจับวัฏจักรของแมลงในปีนั้น ดังนั้น เมื่อนาของเจ้าของเจริญเติบโตขึ้นแมลงศัตรูได้ถูกกำจัดแล้วส่วนหนึ่ง ทำให้นาในปีนั้นจะสมบูรณ์มาก ซึ่งการทำนาผิตาแสดต้องทำทั้งตำบล เพื่อกำจัดแมลงศัตรูภายในครั้งเดียว เมื่อข้าวเจริญเติบโตได้ระยะหนึ่ง ศัตรูตัวที่สองที่ตามมาคือ ปู ซึ่งมีจำนวนมากและจะมากัดกินต้นข้าว เมื่อได้ศึกษาวิธีการแก้ไขในภูมิปัญญาดั้งเดิม พบว่ามีวิธีการผูกเสี่ยวกับปู โดย

การนำใบเล็ก ๆ ใส่ข้าวเหนียวสุกฝังไว้ตามคันนา เมื่อปูไต่ลงไปทานข้าวในไหจะไม่สามารถออกได้ ชาวบ้านจะนำปูในไหทำเป็นอาหารรับประทาน ซึ่งเป็นวิธีการกำจัดที่ดีที่สุด และทำให้ได้อาหารปลอดภัย

พืชบางชนิดเป็นตัวชี้วัดบ่งบอกสภาพภูมิอากาศ เช่น แดง (*Xylocarpa xylocarpa* (Roxb.) Taub.) เป็นต้น ถ้าปีใดให้ผลตกและผลแตกอำมากแสดงว่าปีนั้นฟ้าจะคะนอง จึงได้นำมาวิเคราะห์พบว่า ถ้าอากาศแห้งจะทำให้เชื้อที่ยึดปักทั้งสองด้านของต้นแดงแห้งตามเพราะเยื่อบางมาก จึงทำให้ฝักของต้นแดงแตกอำออก แสดงว่าในชั้นบรรยากาศแห้ง ประจุของชั้นบรรยากาศกับประจุของก้อนเมฆมีความแตกต่างกัน ดังนั้น จึงเกิดฟ้าแลบฟ้าร้องมาก ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นข้อมูลที่บอกชาวบ้านว่า ในปีนั้นเมื่อจะนำโคกระบือออกไปกลางแจ้งต้องนำว่านฟ้า (*Crinum* sp.) แขนงกับเอวของเจ้าของและที่คอกระดุมของสัตว์เลี้ยงด้วย แต่ในปัจจุบันว่านฟ้าพบน้อยมากและมีคนรู้จักน้อย ซึ่งว่านฟ้าเป็นพืชพลังชนิดหนึ่ง ลำต้นอยู่ติดกับดิน หรือการตรวจวัดอากาศโดยใช้ว่านสนู ซึ่งแตกต่างจากว่านของภาคกลาง คือจะใส่ลิ้นเข้าไปที่ป่า โดยนำต้นปอมาทำเชือก จะมีเสียงดัง “ตุ้ยตุ้ย” ซึ่งชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเล่นว่านสนูในเวลากลางคืน เพราะการติดลมบนของว่านสนูใช้ในการคัดเลือกพันธุ์ข้าวสำหรับการทำนา คือ ถ้าวานสนูตกลงพื้นก่อนสามทุ่มแสดงว่าปีนั้นฝนจะแล้ง ถ้าวานสนูตกลงพื้นก่อนเที่ยงคืนแสดงว่ามีฝนปานกลาง และถ้าวานสนูตกลงพื้นหลังเที่ยงคืนหรือไม่ตกลงพื้นเลยแสดงว่ามีน้ำมาก ทำให้ทราบว่าในปีนั้นน้อยจะต้องปลูกข้าวดอ (ข้าวอายุสั้น) และในปีน้ำมากต้องปลูกข้าวซีตมเขาใหญ่หรือข้าวสายบัว ซึ่งเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดมาพบได้ในหมู่บ้านที่ห่างไกลชนบทของจังหวัดอำนาจเจริญ และจังหวัดมหาสารคาม

* ต้นเหมือดแ่อ (*Memecylon scutellatum* Naudin.) ยังมีจำนวนประชากรมาก แต่ปัจจุบันสูญเสียคุณค่าทางวัฒนธรรม โดยในอดีตนำไปแก่งของเหมือดแ่อคลุกพริกตากแห้ง เมื่อพริกแห้งยังคงได้สีเดิมของพริกสดและยังมีน้ำมันหอมระเหยป้องกันมอดกัดกิน นอกจากนี้วิธีชีวิตดั้งเดิมของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการนำเหมือดแ่อขนาดเท่านี้มือยาวประมาณ 1 คืบ มาลนไฟตรงกลางเพื่อให้น้ำยางไหลออกมาและใช้ทาฟันเพื่อทำให้ฟันแข็งแรง ซึ่งในอนาคตคาดว่าอาจสามารถนำมาพัฒนาทำเป็นยาสีฟันได้ แต่เป็นที่แปลกใจว่ากิจกรรมเคลือบฟันด้วยน้ำยางเหมือดแ่อส่วนใหญ่ทำกันเฉพาะในกลุ่มผู้ชาย ส่วนผู้หญิงจะเก็บยอดมาเคี้ยวและน้ำยางจากยอดจะเคลือบฟันได้เช่นเดียวกัน ในจังหวัดนครราชสีมา นำจอบเผาไฟให้ร้อน

แล้วนำกิ่งของเหมีอดแอ์โยนลงบนจอบที่ร้อน กิ่งเหมีอดแอ์จะกลายเป็นขี้เถ้า และนำขี้เถ้าที่ได้มาทาพื้น ดังนั้น ต่างชุมชนต่างกิจกรรม หรือต่างแนวปฏิบัติ แต่ด้วยวัตถุประสงค์เดียวกันของการนำมาใช้ประโยชน์

* เกล็ดลิ้น ยิ่งข้าวทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรียกว่า เล้า การนำข้าวเปลือกใส่เล้าต้องมีพิธีกรรมซึ่งใช้ใบยอป่ากับเกล็ดลิ้น โดยนำใบยอป่าเสียบไว้ตามเสาที่อยู่ติดกับพื้นด้านล่างของเล้าและนำช่อดอกของเกล็ดลิ้นเสียบไว้รอบผนังของเล้า ซึ่งปัจจุบันยังมีการนำข้าวขึ้นเล้าแต่มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมประเพณี แต่เดิมต้องนำใบยอป่ากับใบเกล็ดลิ้นเสียบทุกพื้นที่ของเล้า ในปัจจุบันเสียบเฉพาะหน้าเล้า และพบว่าประเทศศรีลังกามีการนำยอป่ากับใบเกล็ดลิ้นมาใช้ประโยชน์ในลักษณะนี้เช่นกัน จากการวิจัยพบว่า เกล็ดลิ้นมีน้ำมันหอมระเหย จึงป้องกันหนูและแมลงเข้าไปในยุ้งข้าว และเกล็ดลิ้นมีความคงทนมาก เมื่อช่อดอกแห้งแล้วลักษณะต่างๆ ยังคงเดิมอยู่ ดังนั้น การอธิบายให้คนรุ่นต่อไปต้องอธิบายว่า เมื่อเกล็ดลิ้นแห้งยังมีลักษณะไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าข้าวจะไม่หมดไปจากยุ้ง แต่มิติเชิงวิทยาศาสตร์ไม่มีการอธิบาย เพราะฉะนั้น เมื่อกล่าวคำว่าวัฒนธรรมประเพณีคนส่วนใหญ่จึงนึกถึงมิติทางสังคม แต่มิติเชิงวิทยาศาสตร์

การทำนาผีตาแฮก

ว่านฟ้า
Crinum sp.

แดง
Xylia xylocarpa (Roxb.) Taub.

เหมีอดแอ์ หรือเหมีอดจี้
Memecylon scutellatum Naudin

ว่าวสนุ

ของการประเพณีปฏิบัติตามหรือวัฒนธรรมประเพณีที่ถ่ายทอดมาจะต้องมีเหตุผลในเชิงวิทยาศาสตร์ด้วย ซึ่งได้มีการถ่ายทอดสืบมาเป็นระยะเวลายาวนานแต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับสิ่งนี้ จึงเป็นจุดอ่อนที่ต้องดูแล

* ภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

* อาหารเพื่อการบริโภค เพื่อให้สุขภาพแข็งแรง ซึ่งเป็นปรัชญาในการบริโภค โดยแต่ละประเทศจะมีวัฒนธรรมการบริโภคแตกต่างกัน เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีนมีวัฒนธรรมการบริโภคแบบหยินหยาง และประเทศไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการรับประทานเพื่อให้ภายในร่างกายเทียบเท่าสมดุลกับภายนอก เป็นต้น

* การดูแลสุขภาพ ทั้งแบบพึ่งตนเองและรักษาโดยวิธีการแพทย์พื้นบ้าน

* การจัดระบบนิเวศของหมู่บ้าน โดยการปลูกไม้ตามทิศต่างๆ เช่น ความเชื่อว่าปลูกต้นขนุนหลังบ้านจะทำให้เกิดความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เป็นต้น แต่ในมิติทางวิทยาศาสตร์มีต้นไม้อื่นๆ ที่ไม่ควรปลูกทางด้านเหนือลม เนื่องจากเมื่อออกดอกจะทำให้ละอองเกสรพัดเข้าบ้านทำให้เป็นโรคไข้หัดไม้ คือ แพ้ละอองเกสร หรือเมื่อผลตกลงพื้นแล้วเน่าเสีย จะเน่าในฤดูใด ออกผลฤดูใด และควรที่จะปลูกทางทิศใด เพื่อไม่ให้เชื้อราที่เกิดขึ้นกับผลไม้เน่านั้นพัดเข้าบ้านและทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งมิตินี้ต้องได้รับการอธิบาย เพื่อทำให้วัฒนธรรมประเพณียังคงอยู่ ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมประเพณีคือ พฤติกรรมการบริโภคเปลี่ยนไป การใช้สมุนไพรลดลง

สำนักงานสถิติแห่งชาติได้ทำการสำรวจการใช้สมุนไพรของคนไทยในประเทศ พบว่ามีการใช้เพียงร้อยละ 0.05 ฉะนั้น สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงไม่ให้การส่งเสริมสมุนไพร เนื่องจากเห็นว่าคนไทยไม่ใช้สมุนไพร แต่การทำงานกับชุมชนสามารถรับรองได้ว่า แต่ละหมู่บ้านไม่น้อยกว่าร้อยละ 78 ยังใช้สมุนไพรในชุมชน แต่การออกแบบสอบถามหรือการถามความเข้าใจพื้นฐานของแต่ละบุคคลอาจแตกต่างกัน จึงทำให้สิ่งเหล่านี้ไม่ได้รับการตอบสนองหรือเห็นคุณค่าความสำคัญของสมุนไพร

เรื่องของพิธีกรรมต้องพยายามพิจารณาในมิติวิทยาศาสตร์ว่าสามารถบอกสิ่งใดได้บ้าง และได้ค้นพบในสิ่งที่หลากหลายมาก ทั้งการรำผีฟ้า รำมะมวด การเข้าทรง หมอส่อง หมอมอ เรื่องโสภหรือโสภกทั้งหลาย ซึ่งคำว่า โสภ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หมายถึง โฉลก เช่น เป็นคู่กัน เป็นต้น โดยเมื่อจะแต่งงานต้องไปพบหมอโสภ เพื่อให้ยืนยันการเป็นเนื้อคู่ เช่นเดียวกับในสาธารณรัฐประชาชนจีนมีการพิจารณาเวลาตกฟาก และการสร้างบ้านเมื่อแต่งงานแล้วจะอาศัยอยู่กับบิดามารดา เมื่อฐานะดีขึ้นจะสร้างบ้านโดยใช้การวัดเท้าของตนเองเพื่อเป็นการบอกขนาดของบ้านขนาดของประตู และขนาดของหน้าต่าง หรือไม้คานที่ใช้แบกของต้องใช้สัดส่วนร่างกายของผู้ใช้เป็นตัววัดความยาวของคาน เพื่อหาจุดสมดุลที่เหมาะสม และช่วยผ่อนแรง ถ้านำมิติวิทยาศาสตร์อธิบายวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ จะทำให้สามารถเข้าถึงและเข้าใจความเป็นตัวตนของชุมชนได้มากขึ้น การเข้าใจไม่ถึงภูมิปัญญาเหล่านี้ทำให้ขาดการพัฒนาต่อยอดขององค์ความรู้และทำให้เกิดการสูญเสีย

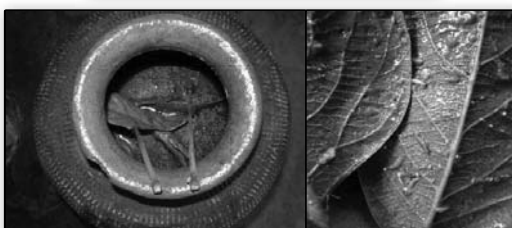
ตัวอย่างของพืชที่ใช้ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมประเพณีการดูแลสุขภาพ ได้แก่

* การทำปลาแดก (ปลาร้า) ต้องใส่ใบชี้หนอน (*Zollingeria dongnaiensis* Pierre) หรือต้นหางกระรอก (*Uraria acaulis* Schindl.) เพราะใบชี้หนอนมีขนละเอียดเล็กจำนวนมากเพื่อใช้กำจัดหนอน ซึ่งมีหลายชุมชนที่วัฒนธรรมประเพณีนี้ได้สูญหายไปแล้ว แต่ยังพบได้ที่จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดมหาสารคาม

* วัฒนธรรมการบริโภคน้ำเต้า จากการทำสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2545-2550 พบเห็นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ต้นหางกระรอก
Uraria acaulis Schindl.

ใบชี้หนอน *Zollingeria dongnaiensis* Pierre.
นำมาไว้ในไหปลาร้า เพื่อใช้กำจัดหนอน

อย่างน้อย 1,167 ชนิด เป็นเห็ดรับประทานได้ 663 ชนิด ซึ่งข้อมูลขององค์การสหประชาชาติ พบว่าประชาชนในชนบททั่วโลกจะรับประทานเห็ดป่าประมาณ 300 ชนิด และที่มีจำหน่ายในตลาดมีจำนวน 222 ชนิด คิดเป็นมูลค่า 1,400 ล้านบาทต่อปี โดยในส่วนของ การบริโภคเห็ดจะเกี่ยวข้องกับระบบการศึกษา ซึ่งต้องมีการถ่ายทอดให้ถูกต้องว่า เห็ดชนิดใดบริโภคได้และเห็ดชนิดใดเป็นเห็ดพิษ คนภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่นิยมบริโภคเห็ดสัตว์ในฤดูฝน เพราะในฤดูฝนเห็ดสัตว์จะมีพยาธิเป็นจำนวนมาก แต่จะบริโภคเห็ดแทนเพราะเป็นแหล่งโปรตีนที่สำคัญและมีคุณค่าเท่ากับเห็ดสัตว์ ดังนั้น ถ้ารักษาวัฒนธรรมประเพณีไว้ได้ความหลากหลายของเห็ดจะยังคงอยู่

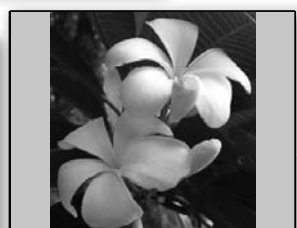
* ประเพณีรำมะมวด ในองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์กล่าวได้ว่า พิธีกรรมนี้เป็นการสะกดจิตตนเอง โดยได้ทำการวิจัยพบว่า มีการใช้กลิ่นของดอกลำดวน กับสิลาตีเป็นต้นนำในการสะกดจิต ซึ่งบุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรมอาจจะมีส่วนหนึ่งที่สมองส่วนหนึ่งที่มีการผลิตสารเคมีและทำให้สามารถสะกดจิตตัวเองได้ บุคคลกลุ่มนี้มีทักษะในการบูรณาการสูงมาก เพราะเมื่อมีเหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้น จะมีการประมวลและทำนายได้ จึงคล้ายกับคนทรงเจ้าเข้าผี แต่ความเป็นจริงแล้วใช้บริบทของตัวเอง ซึ่งสามารถพิสูจน์ได้ในเชิงวิทยาศาสตร์ ดอกสิลาตีจะใช้เฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด และมหาสารคาม ซึ่งจังหวัดเหล่านี้เรียกว่า รำผีฟ้าหรือเหยา แต่ทางตอนใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะใช้ดอกลำดวน หมอลำกลอนหรือหมอลำจะไม่เข้าใกล้ดอกสิลาตีในวันใด ๆ ที่มีการรำ เพราะจะทำให้เกิดอาการเซื่องซึม ไม่คึกคัก ทำให้การแสดงขาดความสนุกสนาน

ประเพณีรำมะมวด

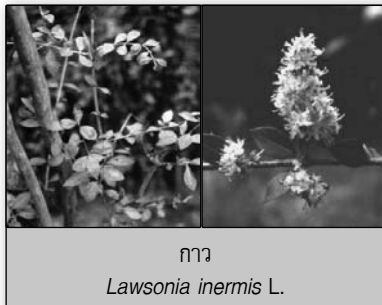
ดอกลำดวน
Melodorum fruticosum Lour.

ดอกสิลาตี
Plumeria spp.

* แคนา มีการห้ามปลูกไว้ในบ้าน เนื่องจาก
ละอองเกสรสามารถทำให้เป็นไข้

* ต้นกาว วัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือประมาณหกสิบปีที่ผ่านมา ถ้าบุรุษไม่ลักขาลาย
จะไม่มีสตรีใดแต่งงานด้วย การลักมักกล่าวถึงกันในมิติ
ของมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ซึ่งในอดีตถ้าใครลัก
จะเป็นผู้กล้า เมื่อเข้าสู่ยุคกลางพบว่าหากใครลักจะหมายถึง
เป็นนักเลง ซึ่งจะแต่งงานและเข้ารับราชการไม่ได้ แต่ใน
ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลง การลักกลายเป็นศิลปะบน
เรือนร่าง เพราะฉะนั้น ถ้าถามว่าในอดีตเหตุใดถ้าไม่ลัก
แล้วผู้หญิงไม่แต่งงานด้วย เนื่องด้วยสตรีระของหญิงจะดู
อ่อนแอกว่าผู้ชาย ดังนั้น ผู้หญิงจึงต้องเลือกผู้ชายที่มีความ
แข็งแรง ความอดทน และความอดทนพิสูจน์ได้ด้วยการลัก
ถ้าผู้ชายคนใดทนการลักได้ แสดงว่าผู้ชายคนนั้นมีทั้งความ
แข็งแรงและความอดทน ผู้หญิงจึงฝากชีวิตไว้กับคนนั้นได้
สิ่งเหล่านี้ คือ มิติและมุมมองของอดีต ซึ่งในปัจจุบันอาจ
จะแตกต่าง นอกจากนี้ ต้นกาวใช้สำหรับเป็นยาแก้ไอเสบ
และแก้ฟกช้ำที่นิ้วหัวแม่มือได้ โดยการนำใบตำกับข้าวสาร
ดิบแล้วพอกนิ้วหัวแม่มือบริเวณที่ฟกช้ำ

* ปลาบ้า *Leptobarbus hoevenii*
จะรับประทานได้เพียงบางฤดู ซึ่งจะมีภูมิปัญญาและวัฒนธรรม
การบริโภค โดยจะไม่รับประทานปลาบ้าในช่วงที่ใบแสง
(*Xanthophyllum lanceatum* (Miq.) J.J.Sm.) หล่นลงน้ำ
เพราะใบแสงแก่ที่หล่นลงในน้ำเมื่อปลาบ้ารับประทาน

จะเกิดกระบวนการย่อยได้เมตาบอลิท์หรือทำให้เกิด
สารเคมีที่ทำลายสารเคมีในสมอง เมื่อคนรับประทานจะเกิด
การคลุ้มคลั่งได้ แต่หากรับประทานบริเวณยอดอ่อนหรือ
ผลของต้นแสงโดยตรงจะไม่มีอันตรายต่อร่างกาย เพราะ
คนไม่มีน้ำย่อยเหมือนในปลา ต้นแสงในปัจจุบันพบน้อยลง
เพราะพื้นที่ชุ่มน้ำถูกทำลาย และต้นแสงจะเติบโตอยู่ใน
บริเวณที่มีน้ำท่วมและพื้นที่ชุ่มน้ำเท่านั้น

* หมากหุ่งตั้ง หมากหุ่งสาย (*Carica papaya L.*) ในภาคกลางหรือภาคใต้บ้านใดปลูกไว้หน้าบ้าน
มีความเชื่อว่าเป็นกาลกิณีต้องตัดทิ้ง เพราะไม่ออกผล หรือ
ให้ผลน้อยรับประทานไม่ได้ แต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
นิยมปลูกไว้หน้าบ้าน เพราะดอกส่งกลิ่นหอมทำให้อยาก
รับประทานมากขึ้น และที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
มีโรคชนิดหนึ่งเรียกว่า ไหลตาย เป็นอาการที่คนเสียชีวิตใน
ขณะนอนหลับ ซึ่งคาดว่าเป็นโรคทางพันธุกรรม แต่คนใน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความคิดว่าเกิดจากสาเหตุที่
เรียกว่า โรคกรรมลาและโรคกรรมลากี้กัก ซึ่งโรคกรรมลา
จะมีเสมหะในลำคอ แต่โรคกรรมลากี้กักมีตุ่มแผลใน
ลำคอและมีหนอง ถ้าหนองแตกจะไปอุดตัน ขณะนอนหลับ
กลัมนเนื้อพักตัวจะทำให้หายใจไม่ออกและเกิดอาการตื่น
ก็กักกักๆ ถ้าช่วยเหลือไม่ทันจะเสียชีวิตได้ เพราะหายใจ
ไม่ได้ แต่ถ้ามีคนช่วยจะทำโดยการตัดก้านหมากหุ่งตั้ง
(มะละกอตัวผู้) ความยาวประมาณหนึ่งคืบ และใช้ซอ้นกัด
ปากแล้วนำท่อหรือก้านมะละกอสอดเข้าไป ยางมะละกอ
จะช่วยทำให้เสมหะที่อุดตันละลาย และท่อจะช่วยทำให้
หายใจได้ ซึ่งเป็นหลักการพยาบาลเบื้องต้นของภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ และวิธีการรักษาขั้นต่อไปใช้รังมดแดง
ตำกับพริกชี้หนูสดแล้วนำไปใส่ปากจะทำให้ผู้ป่วยฟื้นตัวทันที
ซึ่งปัจจุบันการปฐมพยาบาลเบื้องต้นเช่นนี้ไม่พบแล้ว

* หมากแตก (*Celastrus paniculata Willd.*)
มีอยู่จำนวนมาก ในวัฒนธรรมดั้งเดิมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ก่อนออกพรรษาจะเก็บหมากแตกมาหีบน้ำมัน
เพื่อนำไปถวายพระ และพระจะนำไปใช้จุดไฟในตะเกียง

ที่ทำจากผลของตุ้มกา (*Strychnos nux-blanda* A.W.Hill) น้ำมันหมากแตกมีกลิ่นหอมมาก มีสีแดงสวยงาม เมื่อถูกไฟจะกลายเป็นน้ำมันสรรพคุณแก้โรคอัมพาต และอัมพฤกษ์ เมล็ดของหมากตุ้มกาจะมีสารสตริกนิน (strychnine) มาก จึงเป็นที่มาของชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Strychnos* เป็นสารอันตราย ในอดีตนิยมใช้เพื่อสุนัข ผลของตุ้มกามีลักษณะแข็งมากคล้ายกับกะลา จึงนำมาทำเป็นตะเกียง

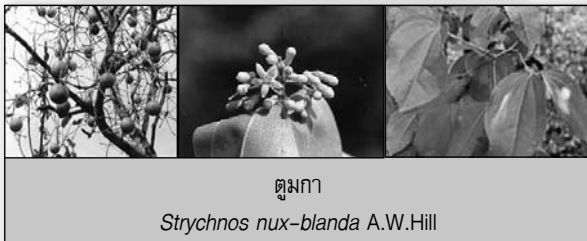

การทึบน้ำมันจากหมากแตก

หมากแตก

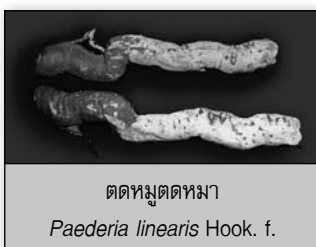
Celastrus paniculata Willd.

ตุ้มกา

Strychnos nux-blanda A.W.Hill

* ตดหมูตดหมา (*Paederia linearis* Hook. f.) นำมาทำข้าวเกรียบว่าว โดยนำรากตดหมูตดหมาแช่น้ำและนำมาไม่แป้ง รากของตดหมูตดหมาจะมีน้ำตาลมาก น้ำตาลเป็นอาหารของยีสต์ เมื่อยีสต์ย่อยน้ำตาลทำให้เกิดฟองอากาศมากขึ้นในแป้ง เมื่อนำมาปิ้งจะทำให้แป้งพองกลายเป็นข้าวเกรียบว่าว รวมทั้งนำมาใช้แก้อาการท้องอืดท้องเฟ้อในโคและกระบือ

ตดหมูตดหมา

Paederia linearis Hook. f.

ข้าวเกรียบว่าว

* ต้นสะท่อนน้ำผัก มีประมาณสองถึงสามคนเผ่าที่อาศัยอยู่ตามรอยต่อของจังหวัดขอนแก่นและเพชรบูรณ์ จะนำไปอ่อนมาเคี้ยวทำน้ำปลา ซึ่งถ้ามีความรู้ภูมิปัญญาและรักษาไว้ จะทำให้ต้นสะท่อนน้ำผักยังคงอยู่ และสามารถพัฒนาต่อยอดได้ ซึ่งเหมาะกับสังคมปัจจุบันที่นิยมบริโภคอาหารสุขภาพหรืออาหารเจกันมาก

ต้นสะท่อนน้ำผัก

น้ำปลาจากใบสะท่อนน้ำผัก

* กล้วยส้ม และกล้วยตึ๋ง นิยมใช้ประกอบในพิธีแต่งงาน โดยเฉพาะกล้วยตึ๋งเป็นยา ต่อของกล้วยตึ๋งนิยมนำมาทำโอยา ซึ่งเป็นยาที่มีความจำเพาะ เมื่อฝนยาใส่แล้วจะนำใส่โอของต้นกล้วยตึ๋ง เพื่อให้สารพิษต่างๆ ถูกดูดซึม และจะมีสารแทนนินของกล้วยออกมาเพื่อป้องกันอาการท้องเสียเมื่อรับประทานยา

กล้วยส้ม

กล้วยตึ๋ง

โอยาจากกล้วยตึ๋ง

* หมากเขา หรือสับดูดำ (*Jatropha curcas* L.) เป็นชนิดพันธุ์ต่างถิ่น แต่เป็นมิตรกับชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยนำมาทำเป็นรั้วบ้าน ใบนำมาหมักกับน้ำ

หมากเขา หรือ สบู่ดำ
Jatropha curcas L.

ใช้สำหรับอบน้ำให้เด็ก ช่วยป้องกันโรคซันดู พูฟอง และแก้อาการท้องเสีย นอกจากนี้ ยังนำไปมาห่อข้าวที่เคี้ยวละเอียดแล้วนำไปปิ้งใช้ป้อนเด็กน้อย

* ต้นแก้ง หรือต้นแจ้ง (*Maerua siamensis* (Kurz) Pax) ยอดอ่อนและดอกนำมาคั้นสั้ม (เป็นการกำจัดพิษ) โดยการช้ำกับเกลือแล้วใส่ในน้ำข้าวข้าว (เหนียว) จากนั้นนำมาหนึ่งแล้วจึงรับประทาน มีสรรพคุณทางด้านสายตา คนภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรียกว่า “ตาสว่างแจ้ง เห็นหุ้ง” ซึ่งเป็นที่มาของชื่อต้นไม้ชนิดนี้ ทางด้านชีววิทยาล่าต้นใช้อธิบายวงปีของพืชได้เป็นอย่างดี ในอดีตการถลุงเหล็กจะใช้ไม้ต้นแจ้งเป็นเชื้อเพลิง เพราะให้ความร้อนสูง เช่นเดียวกับการทำบั้งไฟจะใช้ไม้จากต้นแจ้งเป็นถ่าน ซึ่งปัจจุบันจำนวนของต้นแจ้งลดลง เพราะวัฒนธรรมการทำบั้งไฟเปลี่ยนแปลงไป โดยการใช้ถ่านโคกแทนถ่านจากต้นแจ้ง และใช้ท่อพีวีซีแทนการใช้กระบอกลไม้ไผ่ การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมประเพณีทำให้การใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นลดลงด้วย

ต้นแก้ง หรือต้นแจ้ง
Maerua siamensis (Kurz) Pax

* อ้ม (เหนียวอ้ม) *Chloranthus spicatus* (Thunb.) Makino เป็นชนิดพันธุ์ต่างถิ่น แต่อยู่กับวัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมานานกว่าร้อยปี ในอดีตเมื่อบุรุษจีบสตรีต้องเก็บใบอ้มหนึ่งใบใส่กระเป๋าเพราะมีกลิ่นหอมมาก และถ้าต้องการเพิ่มความหล่อต้องชอยใบอ้มใส่

น้ำมันละหุ่งกับรากหน้าพรหม นำมาผสมกันเป็นน้ำมันใส่ผมทำให้ผมดำ ในปัจจุบันเมื่อจะรับประทานปูนต้องนำไปอ้มมาชอยเป็นใบเล็ก ๆ ใส่ไว้ในเต้าปูนจะทำให้ปากหอม ซึ่งเมื่อประมาณยี่สิบห้าปีได้มีการสำรวจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังพบต้นอ้มจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันลดน้อยลงมีจำนวนน้อยกว่าร้อยละ 10 โดยเฉพาะจังหวัดสกลนคร จังหวัดนครพนม และจังหวัดอุบลราชธานี

อ้ม (เหนียวอ้ม)
Chloranthus spicatus (Thunb.) Makino

* การย่างของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยจะทำเมื่ออุบัติเหตุเกิดขึ้น เช่น จักรยานยนต์ล้ม ตกต้นไม้ หรือกระบือชน เป็นต้น ลำดับแรกต้องตีเมเหล้าผสมน้ำตาลหนึ่งช้อนชา เพื่อป้องกันเลือดคั่งในสมอง จากนั้นใช้พืชหลายชนิด เช่น ใบหนาด (*Blumea balsamifera* (L.) DC.) เถาเอ็นอ่อน (*Cryptolepis buchanani* Roem. & Schult) และใบพลับพลึง (*Crinum asiaticum* L.) เป็นต้น ปูนพื้นแคร์ แล้วนำผ้าห่มปูรองทับด้านบน นำคณเจี็บนอนและห่มผ้าอีกครั้ง แล้วนำไปใส่ด้านล่าง ซึ่งวัฒนธรรมการย่างยังคงอยู่กับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ใบหนาด <i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC.	เถาเอ็นอ่อน <i>Cryptolepis buchanani</i> Roem. & Schult	พลับพลึง <i>Crinum asiaticum</i> L.
---	---	---

* ภูมิปัญญาในการจัดการสิ่งแวดล้อม ชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีปาวัฒนธรรม 2 ประเภทคือ ป่าชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่ป่าสาธารณะ ประกอบด้วย ป่าดอนปู่ตา ป่าทำเล และป่าช้า และป่าดอนหัวนาหรือป่าหัวไร่ ปลายนาซึ่งเป็นป่าส่วนบุคคล ป่าเหล่านี้อยู่ในพื้นที่สูง มีกฎระเบียบในการใช้ และการสงวนรักษาไว้อย่างดี เมื่อฝนตกจะชะล้างจุลินทรีย์จากป่าลงมายังไร่นาซึ่งอยู่ที่ลุ่ม ทำให้หน้าอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นเรื่องของป่าที่สร้างความอุดมสมบูรณ์ แต่วัฒนธรรมเริ่มเปลี่ยนแปลงเสื่อมถอยลง เพราะป่าดอนปู่ตาในปัจจุบัน ภาครัฐเห็นว่าเป็นป่าที่ไม่มีประโยชน์ มีการสร้างสถานีอนามัย โรงเรียน และสถานที่ราชการ โดยเฉพาะสำนักงานขององค์การบริหารส่วนตำบล หรือเทศบาล

ในมิติวิทยาศาสตร์ของผีปู่ตา ทุกปีในเดือนหก ก่อนทำนา ชาวบ้านแต่ละบ้านจะนำไก่ไปถวาย โดยการฆ่าไก่และสังเวยที่ศาล และมีผู้นำทางจิตวิญญาณ เรียกว่า “เฒ่าจ้ำ” ทำหน้าที่ถอดคางไก่ออกมาพิจารณา ถ้าคางไก่สวย แสดงว่าบ้านร่มเย็นเป็นสุข และข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ แต่ถ้าคางไก่มีลักษณะหงิกงอแสดงว่าข้าวยากหมากแพง และบ้านจะไม่ร่มเย็นเป็นสุข ในทางวิทยาศาสตร์อธิบายได้ว่า ไก่จะทานอาหารยีสีสองชั่วโมงในหนึ่งวัน และทานอาหารทุกอย่าง ดังนั้น ถ้าดินอุดมสมบูรณ์ จะทำให้ไก่มีโครงสร้างรูปร่างดี แต่ถ้าทานแต่หิน กรวด ทราย กระดูกอ่อนบริเวณคางไก่จะหงิกงอ จึงเป็นดัชนีชี้วัดคุณภาพสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ การปลูกไม้รอบบ้านมีวัตถุประสงค์หลักคือ เป็นอาหาร จำพวกเครื่องเทศ เช่น ผักหอม สะระแหน่ กุยฮ่าย และผักแป้น เป็นต้น เป็นสมุนไพรและใช้ในพิธีกรรม โดยเฉพาะชาวไทยดำจะปลูกว่านผีย่าน (ผีกิ้ว) ว่านผีย่าน ซึ่งเหง้าจะมีสารหอมระเหย ป้องกันงูเข้าบ้าน และเปราะหอม และเพื่อใช้เป็นจิตบำบัด ทำให้คลายเครียด

ผีปู่ตา

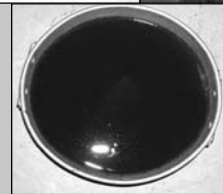
การเสี่ยงทายคางไก่

* ภูมิปัญญาการใช้วัสดุพื้นบ้านด้านวัสดุศาสตร์ เช่น หมาน้อย (*Cissampelos pareira* L. var. *hirsuta* (Buch. ex DC.) Forman) เป็นต้น นำมาพัฒนาทำมาส์กพอกหน้า เพราะสารเพกตินในหมาน้อยจะแข็งตัวภายใน 15 นาที แต่เพกตินในประเทศไทยร้อยละ 100 นำเข้าจากต่างประเทศ ขณะที่ประเทศไทยมีวัตถุดิบแต่ไม่มีการพัฒนาในการผลิตขึ้นมา

* ไม้ลิ้นฟ้า (*Oroxylum indicum*) นำมาทำพลุ ตะไล และเด็กทำเป็นเรือเล่นในหนองน้ำ

* แมงขี้สูด คือ ผีที่ไม่มีเหล็กใน สร้างโพรงอยู่ใต้ดิน และมีท่อเป็นช่องเพื่อบินออก ซึ่งคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะใช้ขี้ผึ้งของแมงขี้สูดผสมขี้เถ้า ทำเป็นกาวติดเครื่องดนตรีของภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรืออุปกรณ์ต่างๆ ซึ่งปัจจุบันในประเทศไทยไม่มีการทำแล้ว โดยร้อยละ 100 สั่งซื้อจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

* วัฒนธรรมของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีการบ่นด้วยการถวายพระ เมื่อประสบความสำเร็จจะแกะสลักพระและนำไปถวาย ไม้ที่นำมาแกะสลักเป็นไม้พื้นบ้านจำพวกไม้จำปา ลั่นทม หรือโมก ขึ้นอยู่กับ

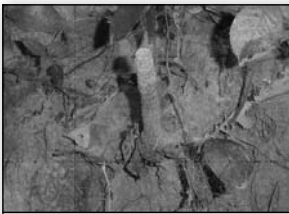
หมาน้อย กรุงเขมา

Cissampelos pareira L. var. *hirsuta* (Buch. ex DC.)

ลิ้นฟ้า

Oroxylum indicum

แมงซีสูต

การสร้างพระเพื่อนำไปถวาย
แก่นบ

นุ่นหรือจิ้งบ้าน

Ceiba pentandra (L.) Gaertn.

ต้นลอมคอม

Microcos paniculata L.

บังโปะ

ต้นโพศรี

Hura crepitans L.

แต่ละท้องถิ่น และแต่เดิมใช้ปุยนุ่นหรือจิ้งบ้านยัดใส่หมอนไว้สำหรับนอน แต่ปัจจุบันเปลี่ยนใช้ใยสังเคราะห์ สิ่งที่สำคัญคือ เปลือกนุ่นจะนำมาเผาแล้วนำขี้เถ้าทำเป็นน้ำต่างเพื่อใช้เป็นอาหาร ขนม และสีย้อมผ้า ต้นลอมคอม ผลดิบนำมาทำเป็นกระสุนยิงจากกระบอกไม้ไผ่ เรียกว่า บังโปะ ผลสุกรับประทานได้ และต้นโพศรี นำมาทำเป็นล้อรถ

* ภูมิปัญญาการบริหารสังคม คนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนิยมใช้ดอกไม้สีเหลืองและสีขาวเป็นหลักในการบูชาพระ และมีวัฒนธรรมประเพณี คือ ฮีต 12 (จารีตประเพณี ๑๒ เดือน) มีลักษณะคล้ายกับการประชุมประจำเดือน แต่เมื่อพิจารณากิจกรรมพบว่า เป็นกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูจิตวิญญาณ เพราะมีการนำข้าวไปหว่านในท้องนาบริเวณหัวไร่ปลายนา เพื่อให้จิตวิญญาณย้อนกลับเข้ามาในหัวไร่ปลายนา และคอง 14 (ครรลองที่ควรปฏิบัติ 14 ประการ)

เช่น วันโกนหรือวันพระ ภรรยาต้องกราบเท้าสามีก่อนนอน เพราะจะทำให้สามีรู้สึกอยากดูแลปกป้องภรรยา ซึ่งทำให้มีคุณค่าทางจิตใจ และห้ามสามีภรรยาหลับนอนในวันโกนหรือวันพระ โดยมีความเชื่อว่าลูกที่เกิดมาจะเป็นคนไม่ดี

การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพผ่านจิตรกรรมฝาผนัง รวมทั้งการสื่อสารมีความสำคัญมาก ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงของภาษา ศัพท์เทคนิคต่างๆ สูญหายไป คงไว้แต่สำเนียง โดยชื่อพืชที่เรียกตามประเพณีควรจะคงความเป็นเอกลักษณ์ไว้ เมื่อพบชนิดพันธุ์ใหม่ไม่ควรตั้งชื่อใหม่ แต่ควรใช้ชื่อเดิม ซึ่งชื่อจะเป็นการบอกแหล่งที่มา เช่น เห็ดปลวก ภาคกลาง เรียกว่า เห็ดโคน แต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรียกว่า เห็ดปลวก เพราะเห็ดกับปลวกต้องอยู่ด้วยกันเสมอ ชื่อบอกลักษณะ เช่น ต้นควยเสียด (*Olax psittacorum* (Willd.) Vahl) ในภาษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หมายถึง ปลายอวัยวะเพศของผู้ชายที่มีลักษณะขริบแล้ว ซึ่งผลจะมีลักษณะเหมือนกับความหมายดังกล่าว ส่วนภาคกลาง เรียกว่า น้ำใจใคร่ หรือแห้วซี่อ้อย คือเมื่อเหยี่ยวถ่ายมูลออกมาจะกระเด็นไปตามพื้น และกระต่ายหรือหนูจะมากิน ทำให้เหยี่ยวสามารถจับเหยื่อได้ และหมอยสาวแก่ หรือย่านลิเภา (*Lygodium flexuosum* (L.) Sw) มีรากเหมือนขนสีดำพันกันยุ่งเหยิง เป็นต้น หรือชื่อที่บอกการใช้ประโยชน์ เช่น อ่อมแซบ หรือบุษบาฮาวาย เป็นต้น และชื่อที่บอกระบบนิเวศ เช่น เห็ดผึ้งทาม (คำว่า ทาม หมายถึงพื้นที่ชุ่มน้ำ หรือพื้นที่มีลักษณะชื้นแฉะ) เป็นต้น

ควยเสียด

Olax psittacorum (Willd.) Vahl

หมอยสาวแก่

Lygodium flexuosum (L.) Sw.

สรุป

การทำงานด้านความหลากหลายทางชีวภาพกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องมีเครือข่าย มีการจัดบันทึกภูมิปัญญา ท้องถิ่น ซึ่งแนวทางในการแก้ไขต้องร่วมกันไขความลับให้ เป็นความรู้ หรือต้องมีการอธิบายให้เป็นเชิงมิติวิทยาศาสตร์ ให้มากขึ้น ต้องมีการประชาสัมพันธ์เชิงรุก โดยการประชุม วิชาการ และนำผลงานเข้าประกวดแข่งขัน รวมทั้งการสร้าง กลุ่มตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดมา สามารถรักษาความหลากหลายทางชีวภาพไว้ให้คงอยู่ต่อไป

ได้ และในส่วนฐานข้อมูลได้มีการจัดทำโครงการ Tradition Knowledge Digital Information (TKDI) โดยการสนับสนุน จากกระทรวงสาธารณสุขและมูลนิธิสุขภาพไทย ได้สร้าง ศูนย์การทำงานในแต่ละภูมิภาคทั่วประเทศไทย เพื่อทำ หน้าที่วางแผนการทำงานในแต่ละภูมิภาค และรวบรวม ข้อมูลทางด้านความหลากหลายทางชีวภาพกับภูมิปัญญา ท้องถิ่นให้เป็นฐานข้อมูลเดียวกันทั้งหมด ซึ่งข้อมูลที่ได้ จะไม่กระจัดกระจาย และผู้ที่สนใจสามารถเข้าถึงข้อมูลและ นำไปใช้ประโยชน์ได้ง่ายขึ้น

การสูญเสียความหลากหลายของพืชพื้นบ้าน ในวัฒนธรรมภาคเหนือ เมื่อชุมชนเปลี่ยนไป

รศ.ดร.ชูศรี ไตรสนธิ

ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประชากรในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ประกอบด้วยชาวล้านนาและชนเผ่าต่างๆ ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในไทยได้แก่ กะเหรี่ยง (ยาง) ม้ง (แม้ว) ลีซู (ลีซอ) ลาหู่ (มุเซอ) เมี่ยน (เย้า) อาข่า (อีเกอ) ละว้า (ลัวะ) ถิ่นขมุ มลาบรี ไทยใหญ่ ไทยลื้อ คะฉิ่น ปะหล่อง (ตาราอั้ง) และจีนยูนนาน ชนเผ่าเหล่านี้ล้วนมีความรู้ในวัฒนธรรมการใช้พันธุ์พืชที่เฉพาะตัวของเผ่าเหล่านั้น และมีประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบัน

วัฒนธรรมการใช้พืชพื้นบ้านและ ประเพณีที่เกี่ยวข้อง

ชุมชนล้านนาในภาคเหนือมีวัฒนธรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ของพืช อาทิ

* **ประเพณีบูชาอินทขิล** ชาวล้านนาหรือชุมชนภาคเหนือมีประเพณีบูชาเสาอินทขิลในช่วงเดือนพฤษภาคมเพื่อขอฝน โดยพืชพื้นบ้านที่ใช้เป็นหลัก คือ ดอกบัว และปัจจุบันใช้ใบหรือดอกไม้ที่มีชื่อเป็นมงคลมาบูชา เช่น เกิดตะหวา (พุทซ้อน) โกศล และสร้อยไก่ เป็นต้น (มีข้อห้ามสำหรับสตรี คือ ห้ามเข้าบริเวณของเสาอินทขิล)

* **ประเพณีขึ้นท้าวทั้งสี่ (จตุโลกบาล)** คนล้านนาให้ความนับถือท้าวจตุโลกบาล (ท้าวจตุโลกบาลเป็นเทพผู้รักษาทิศทั้งสี่) โดยการอัญเชิญมาปกป้องรักษาในพิธีต่างๆ เช่น งานขึ้นปีใหม่ การฉลองวัด และการทำบุญต่างๆ เป็นต้น โดยมีเครื่องเซ่นไหว้ที่ทำด้วยกาบกล้วย เรียกว่า “สะตวง” ด้านในวางเครื่องเซ่นต่างๆ เช่น ข้าว อาหารผลไม้ หมาก พลู บุหรี่ เมี่ยง ดอกไม้ ธูปและเทียน เป็นต้น จำนวน 6 ชุด เพื่อใช้สังเวทเทพทองค์ คือ พระอินทร์

ซึ่งเป็นใหญ่กว่าทำวจตุโลกบาล ทำวธตรฐ (ทำวธตริฎฐ) ทำววิรุพหก ทำววิรุปักข์ ทำวเวสสุวรรณ (ทำวกุเวร) และนางธรรณีเทเวธิดา ผู้รักษาแผ่นดิน

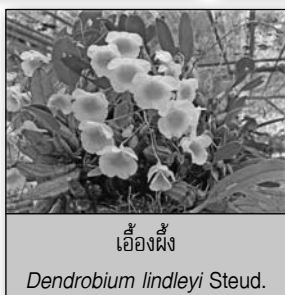
*** ประเพณีวันสงกรานต์หรือปีใหม่** พิษพื้นบ้านหลายชนิดมีการนำมาใช้ในประเพณีดำหัวผู้ใหญ่ คือ ผักส้มป่อย เหง้าขมิ้น ดอกคำฝอย และดอกสารภี นำมาผสมใส่น้ำ เรียกว่า “น้ำขมิ้นส้มป่อย” ปัจจุบันยังคงพบการใช้พันธุ์พืชเหล่านี้ตามชุมชนต่างๆ ในช่วงเทศกาลดังกล่าวหญิงสาวชาวเหนือนิยมทัดหูด้วยดอกเอื้องผึ้ง ซึ่งจะบานในช่วงเดือนเมษายน แต่ด้วยสภาพภูมิอากาศทำให้ดอกเอื้องผึ้งไม่บานตามฤดูกาล อีกทั้งในปัจจุบันมีการนำเอื้องผึ้งมาทัดหูน้อยลง จึงทำให้เอื้องผึ้งลดความสำคัญลง นอกจากนี้ พันธุ์พืชอีกชนิดที่มีการใช้ในช่วงวันสงกรานต์ คือ ต้นแห่หรือว่านสาวหลง ซึ่งมีกลิ่นหอมใช้ใส่ในน้ำขมิ้นส้มป่อยเช่นเดียวกัน สมัยก่อนหนุ่มเมืองเหนือนำรากต้นแห่หรือว่านสาวหลงใส่กระเป่าเสื้อ เมื่อผู้หญิงเดินผ่านจะได้กลิ่นหอมและให้ความสนใจ จึงดูเหมือนสาวหลง แต่ปัจจุบันมีคนรู้จักน้อยลง

น้ำขมิ้นส้มป่อย

แห่หรือว่านสาวหลง
Amomum biflorum Jack

เอื้องผึ้ง
Dendrobium lindleyi Steud.

*** อาหารสำหรับชนโตก** เป็นวัฒนธรรมของชาวล้านนาที่ยังคงปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน แต่ความหลากหลายของอาหารลดลงบ้างในบางโอกาส โดยมากจะพบน้ำพริกหนุ่มหรือน้ำพริกอ่องกับผัก ไก่ทอด แกงอินเล เป็นหลัก แต่ในชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม อาหารชนโตกมีความหลากหลายประกอบด้วยข้าวเหนียวกับแกงชนิดต่างๆ เช่น แกงอ่อม แกงอินเล แกงหยวก และแกงบะหนูน เป็นต้น ยำ เช่น ยำไก่ และยำบะแปบ เป็นต้น และในสำหรับชนโตกต้องมีข้าวแต่นเป็นของหวาน เมื่อรับประทานข้าวแล้วจะต้องอมเมี่ยง ตามด้วยสุบบุหรี่ยี่โย (บุหรี่ยี่โยด้วยใบตอง) หรือเคี้ยวหมากกับพลู

อาหารชนโตก

ข้าวแต่น

เมี่ยง

บุหรี่ยี่โย หมาก พลู

*** พิธีการบวงสรวงนาข้าว** ในพิธีกรรมของชาวกะเหรี่ยง ใช้ลำไม้ไผ่ผ่าและกางออกสำหรับวางเครื่องบวงสรวงต่างๆ พิธีกรรมนี้เป็นการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษเพื่อให้ปกป้องรักษาแปลงนาให้เจริญเติบโตและปลอดภัยจากการรบกวน ปัจจุบันชนเผ่ากะเหรี่ยงยังรักษาวัฒนธรรมนี้ไว้อย่างมั่นคง เมื่อได้ข้าวแล้วจะทำพิธีมัดมือ คือ การเฉลิมฉลองข้าวใหม่ และมีการทำขนมจากข้าวใหม่และห่อด้วยใบตองกง

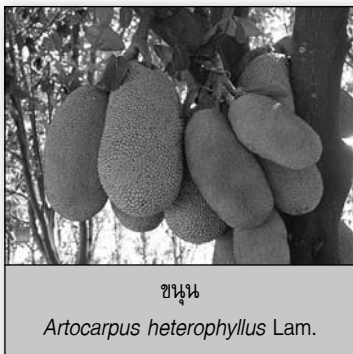
พิธีการบวงสรวงปักข้าวกล้า

ตองกง (*Thysanolaena maxima* Kuntze)

❁ วัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อ

* **ขนุนเป็นไม้มงคล** ชาวเหนือมีความเชื่อว่าถ้าปลูกขนุนทางทิศตะวันตกเฉียงใต้จะช่วยหนุนเนื่องบุญบารมี มีเงินทอง มีคนเกื้อหนุน อุดหนุนจนเจือ นอกจากนี้ชุมชนภาคเหนือมีการใช้ใบขนุน ใบพุทรา ใบพิทูล วางซ้อนกันแล้วไว้ใต้อุ้งข้าวช่วงที่นำข้าวขึ้นยุ้งใหม่ๆ โดยมีความเชื่อว่าจะหนุนนำและส่งผลให้มีข้าวรับประทานตลอดปีและตลอดไป ใบขนุนยังใช้ในวันปักเรือ โดยนำใบไม้มงคล ได้แก่ ใบขนุน ใบโชค ใบดอกแก้ว มารองเส้าเอกและเส้านาง และให้คนที่มิชื่อเป็นมงคล เช่น แก้ว คำ เงิน และทอง เป็นต้น มาช่วยปักเส้าเรือเพื่อความเป็นสิริมงคล ผลอ่อนของขนุนใช้เป็นอาหารได้โดยปอกเปลือกฝานเป็นแว่น และต้มให้สุกทำเป็นผักจิ้มน้ำพริก และที่สำคัญคือ การรับประทานแกงขนุนในวันปีใหม่มักมีความเชื่อว่าเป็นสิริมงคล มีคนหนุนนำตลอดปี

ขนุน
Artocarpus heterophyllus Lam.

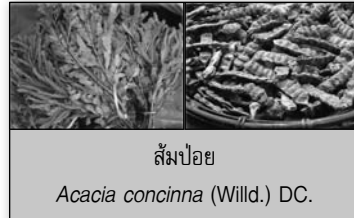

ขนุนอ่อนสำหรับแกง

แกงขนุนอ่อน

* **ความเชื่อเรื่องตาแหลว (เฉลว)** ทุกบ้านต้องมีตาแหลว เพราะใช้เป็นเครื่องรางกันผี ตาแหลวทำด้วยไม้ไผ่สานกันติดไว้หน้าบ้าน และเสียบด้วยกิ่งไม้ที่มีหนาม เช่น ส้มป่อย เป็นต้น ซึ่งลักษณะกิ่งไม้ที่เป็นหนามทำเป็นเครื่องรางนี้เชื่อว่าใช้กันผีได้ เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่ามีวิญญานมาจะติดที่หนามทำให้ไม่สามารถเข้าบ้านได้

ส้มป่อย
Acacia concinna (Willd.) DC.

ตาแหลว

* **ว่านธรณีสาร** คนพื้นเมืองมีความเชื่อว่าเป็นไม้มงคล ถ้าปลูกไว้ในบริเวณบ้านจะช่วยคุ้มครองให้รอดพ้นจากสิ่งชั่วร้ายหรือมนต์ดำต่างๆ ได้ และนิยมปลูกไว้บริเวณประตูเข้าบ้าน

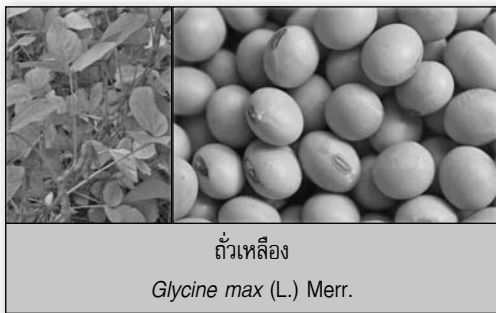

ว่านธรณีสาร
Phyllanthus pulcher Wall. ex Müll.Arg.

❁ พืชพื้นบ้านในชีวิตประจำวัน

ชุมชนชาวเหนือมีการใช้ประโยชน์จากพืชต่างๆ อย่างหลากหลาย ได้แก่ อาหาร ยา รักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นปัจจัยสี่ที่สำคัญในการดำรงชีวิต

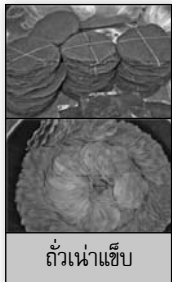
* **ถั่วเหลือง (*Glycine max* (L.) Merr.)** เป็นวัตถุดิบสำหรับการทำถั่วเน่า ถั่วเน่าเป็นเครื่องปรุงรสอาหารที่สำคัญของชาวเหนือ ใช้ปรุงรสน้ำพริกต่างๆ ใส่ในแกง (เทียบได้กับกะปิ) ถั่วเน่ามีวิธีการทำสองแบบ คือ ถั่วเน่าแซบ และถั่วเน่าเมอะ

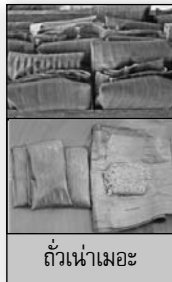
ถั่วเหลือง
Glycine max (L.) Merr.

มะแขว่น
Zanthoxylum limonella (Dennst.) Alston

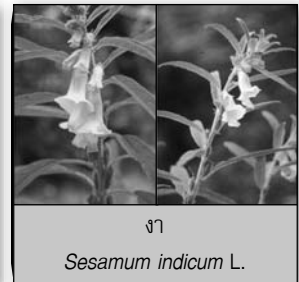
ถั่วเน่าแซบ

ถั่วเน่าเมอะ

ห่อวอ
Isodon ternifolius (D.Don) Kudo

งา
Sesamum indicum L.

* **มะแขว่น** (*Zanthoxylum limonella* (Dennst.) Alston) ใบอ่อนและยอดอ่อนนำมารับประทานเป็นผักสด จิ้มกับน้ำพริก ลาบ ยำ ส่วนผลและเมล็ดเป็นเครื่องเทศ พื้นบ้านทางภาคเหนือ นำมาปรุงอาหารประเภทลาบ ยำ เนื้อไก่ หู้ แกงขนุน แกงผักกาด ทำให้รสชาติดี มีกลิ่นหอม ช่วยย่อยและดับกลิ่นคาวของเนื้อสัตว์ ชาวเหนือเรียกมะแขว่นว่า “บะแซ่น” จัดเป็นเครื่องปรุงรสอาหารที่สำคัญอีกชนิดเช่นเดียวกับถั่วเน่า

* **ห่อวอ** (*Isodon ternifolius* (D.Don) Kudo) หรือผักอีหลิน มีกลิ่นหอมคงทนนาน เก็บไว้รับประทานได้ทั้งปี และเป็นเครื่องเทศสำคัญบนที่สูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับชาวกะเหรี่ยงและลัวะ (ชื่อ “ห่อวอ” เป็นภาษากะเหรี่ยงสะกอ) มีการปลูกห่อวอในนาข้าวและเก็บเกี่ยวพร้อมๆ กับการเกี่ยวข้าว สามารถทำแห้งไว้ใช้ได้ตลอดปี ในปัจจุบันมีการปลูกห่อวอทุกปีจึงไม่มีแนวโน้มที่จะสูญพันธุ์

* **งา** (*Sesamum indicum L.*) เป็นพืชวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ที่ยังพบแพร่หลายในจังหวัดแม่ฮ่องสอน งามใช้เป็นส่วนประกอบของเครื่องไหวบูชาในพิธีกรรมต่างๆ เช่น ชื่นบ้านใหม่ และแต่งงาน เป็นต้น เชื่อว่าเป็นสิริมงคล ช่วยให้เจริญอกงามเหมือนงา งามยังเป็นส่วนประกอบของอาหารคาว และอาหารหวานต่างๆ และเมื่อนำมาสกัดเป็นน้ำมันงา มีสรรพคุณในการบำรุงเส้นผมและผิวพรรณ ใช้ทาผิว ไล่บาดแผล นวดแก้เคล็ดขัดยอก ลดการอักเสบ และเป็นยาทาสำหรับกระดูกหัก ส่วนกากงาใช้เลี้ยงสัตว์ เช่น สุกร ไก่ และโค เป็นต้น

น้ำมันงา

งาชี้ม่อน
Perilla frutescens (L.) Britton.

เมล็ดงาชี้ม่อน

ข้าวหาลามใส่งาชี้ม่อน

* **งาชี้ม่อน** (*Perilla frutescens* (L.) Britton.) งาชี้ม่อนเป็นพืชล้มลุก เมล็ดเล็กลักษณะกลมขรุขระ งาชี้ม่อนใช้ทำ “ข้าวหูกงา” โดยนำข้าวเหนียวหนึ่งร้อนๆ คลุกด้วยงาชี้ม่อนที่คั่วแล้ว หรือนำมาใส่ในข้าวหาลาม งาชี้ม่อนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำ “ข้าวปุก” ของชาวชนเผ่าในวันฉลองปีใหม่ โดยดำกับข้าวเหนียวร้อนๆ จนเป็นก้อนขนมที่มีรสชาติดหวานมันและอร่อย ปัจจุบันงาชี้ม่อนมีแนวโน้มลดลงและสูญหายไปจากชุมชนในเมือง

* **หอมชู** (*Allium chinense* G.Don.) ใช้รากเป็นผักหรือหมักเป็นผักดองทำเป็นเครื่องเทศใส่ในข้าวซอย ซึ่งจะมีกลิ่นฉุนเล็กน้อยแต่รสชาติดีอร่อย หอมชุนิยมรับประทานในกลุ่มชนเผ่าชาวจีนยูนนานและไทยใหญ่

หอมชู
Allium chinense G. Don.

ตั้งกุย
Angelica acutiloba Kitagawa

บุก
Amorphophallus spp.

เส้นบุก

แตงอ่อม
Cucumis sativus L.

แตงอ่อม
สามรส

หม่อน
Morus alba L.

น้ำลูกหม่อนหรือน้ำมัลเบอร์รี่

*** ตั้งกุย (*Angelica acutiloba* Kitagawa)**

การใช้สมุนไพรตั้งกุยเป็นวัฒนธรรมการรับประทานของคนจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ใช้ตุ๋นกับไก่เป็นอาหารเพื่อบำรุงร่างกาย เช่นเดียวกับสมุนไพรหลายชนิดของชาวจีนยูนนาน

*** ข้าวพิน**

ข้าวพินเป็นวัฒนธรรมการรับประทานของชาวไทยใหญ่และไทยลื้อ ข้าวพินทำจากแป้งข้าวเจ้าหรือถั่ว กวนให้แข็งตัว ตัดเป็นชิ้นเล็กๆ รับประทานพร้อมด้วยเครื่องปรุงรสน้ำซุ้ (ลักษณะคล้ายกับการรับประทานก๋วยเตี๋ยว) ปัจจุบันสามารถพบข้าวพินได้เฉพาะบางพื้นที่ เช่น อำเภอแม่สาย และอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เป็นต้น แต่ในตัวเมืองของจังหวัดเชียงใหม่ไม่พบแล้ว

ข้าวพิน

*** บุก (*Amorphophallus* spp.)**

ในอดีตชุมชนชาวเหนือหนึ่งหัวบุกรับประทานกับน้ำตาลและมะพร้าวขูด ปัจจุบันสามารถพบการรับประทานบุกในลักษณะนี้ได้ ในบางพื้นที่ที่ยังมีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมน้อย เช่น จังหวัดน่าน เป็นต้น แต่ในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มีการใช้บุกเป็นอาหารซึ่งเป็นวัฒนธรรมการรับประทานของชาวไทยใหญ่และไทยลื้อ โดยทำแป้งบุกให้เป็นเส้นบุก และอีกวิธีคือ ทำเป็นแผ่นหรือก้อนที่ผสมเครื่องปรุงรส ผลิตภัณฑ์จากบุกทั้งสองประเภทมีจำหน่ายในตลาดท้องถิ่นเท่านั้น โรงงานผลิตเส้นบุกรับซื้อบุกจากแหล่งต่างๆ ทั่วประเทศ ดังนั้น บุกจึงเป็นพืชพื้นบ้านที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์เป็นอย่างยิ่ง

*** แตงอ่อม (*Cucumis sativus* L.)**

คือ แตงกวาพันธุ์ใหญ่พิเศษ เป็นผักที่สำคัญบนที่สูง เมื่อเก็บในระยะแก่สามารถเก็บไว้บริโภคได้นาน นอกจากนี้ยังสามารถแปรรูปเป็นแตงอ่อมดองสามรส ทำให้เก็บไว้ได้นานขึ้น

*** หม่อน (*Morus alba* Linn.)**

เป็นผลไม้ที่ปลูกทั่วไปบนที่สูงแทบทุกครัวเรือน ปัจจุบันมีหลายหน่วยงานผลิตเป็นอาหารรูปแบบต่างๆ เช่น น้ำลูกหม่อน หรือน้ำชื้อ “น้ำมัลเบอร์รี่” เพื่อจำหน่ายทั่วประเทศ เป็นต้น หม่อนจึงมีโอกาสรอดจากการสูญพันธุ์ เนื่องจากมีการใช้อย่างแพร่หลาย

*** การใช้ประโยชน์พืชด้านอื่นๆ**

*** สมุนไพรที่นิยมของชาวเหนือ เช่น ปูเลย (ไพล)**

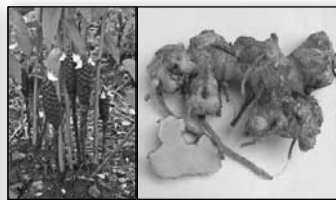
แก้ท้องขึ้น และมะขามป้อม แก้อาการไอ และเจ็บคอ เป็นต้น รวมทั้งการทำยาสมให้สตรีที่คลอดบุตรใหม่ๆ ยาสมประกอบด้วยพืชอย่างน้อยหกชนิดนำมาต้มรวมกัน ได้แก่ ใบเปล้า หัวปูเลย (ไพล) พริกน้อย (พริกไท) ใบจะค่าน ใบตีป्ली และใบหนาด

*** พันธุ์พืชสำหรับทำสีย้อมผ้า**

ปัจจุบันสามารถพบได้ทั่วไปในกิจกรรมผ้าทอพื้นเมืองที่มีการย้อมด้วยสีธรรมชาติ เช่น คำเงาะ (*Bixa orellana*) ใช้เมล็ดมาแช่น้ำ ได้สีแดง คราม (*Indigofera* spp.) ใช้ใบนำมาหมัก

มะขามป้อม
Phyllanthus emblica L.

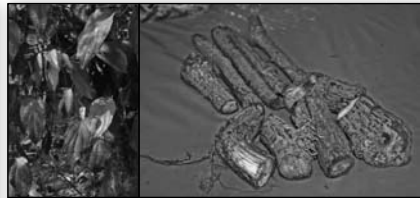
ไพล
Zingiber cassumunar Roxb.

ดีปลี
Piper longum L.

พริกน้อย
Piper nigrum L.

จะค้ำน
Piper ribesoides Wall.

หนาดใหญ่
Blumea balsamifera
(L.) DC.

เปล้าหลวง
Croton roxburghii
N.P. Balakr.)

คำเงาะ
Bixa orellana L.

คราม
Indigofera spp.

เพกา
Oroxylum indicum (L.) Kurz

ฮ่อม
Strobilanthes cusia
(Nees) Kuntze)

ฝาง
Caesalpinia sappan L.

ขมิ้นชัน
Curcuma longa L.

จนหน้าได้เป็นสีน้ำเงิน บางแห่งเรียกชื่อว่า ฮ่อมฮ่อม (เช่น ฝาม่อฮ่อม เป็นต้น) ซึ่งพ้องกับฮ่อม (*Strobilanthes cusia*) ของเผ่าม้งซึ่งหมักต้นฮ่อมทั้งต้นจนได้สีน้ำเงินเช่นเดียวกัน โดยต้นฮ่อมปลูกได้บนที่สูง ส่วนครามสามารถปลูกได้ในที่พื้นราบ เพกา (*Oroxylum indicum*) นำเปลือกมาต้มจะ ได้สีเขียว ขมิ้น (*Curcuma longa*) ใช้สำหรับย้อมให้เป็น สีเหลือง และฝาง (*Caesalpinia sappan*) ใช้เนื้อไม้ต้มน้ำ ได้เป็นสีชมพู ในการย้อมผ้ามีสองลักษณะ คือ การย้อมเย็น และการย้อมร้อน

*** ผ้าทอของชาวม้ง** ใช้เส้นใยที่ทำจากเปลือก ของต้นกัญชง (*Cannabis sativa* L. var. *sativa*) ซึ่งเป็น เส้นใยที่แข็งแรงมาก เป็นวัฒนธรรมที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ตั้งแต่ชาวม้งอยู่ในพื้นที่ดั้งเดิมก่อนอพยพมาตั้งถิ่นฐาน ในประเทศไทย และได้รับการยกเว้นให้ปลูกต้นกัญชง เพื่อผลิตเป็นเส้นใยสำหรับทอผ้า และตัดเย็บเป็นชุดม้งที่ ทนทานและสวยงามไว้สำหรับสวมใส่ได้ตลอดปี

กัญชง และเส้นใย
Cannabis sativa L. var. *sativa*

*** อุปกรณ์สร้างบ้านและของใช้ในครัวเรือน**

บ้านของชุมชนชาวเหนือตลอดจนชนเผ่าต่างๆ มีความหลากหลายในรูปแบบและวัสดุที่ใช้ โดยทั่วไปมีการใช้ไม้สักเป็นไม้สำหรับสร้างบ้าน แต่ในบางท้องที่ เช่น บริเวณบ้านวัดจันทร์ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น เป็นพื้นที่ป่าสนสองใบ (*Pinus merkusii*) ชาวกะเหรี่ยงซึ่งเป็นประชากรหลักในบริเวณนั้น ใช้สนสองใบสร้างบ้านได้ทุกส่วนแม้กระทั่งหลังคาบ้าน ปัจจุบันชนชนิพนธ์นี้มีจำนวนลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากมีการซื้อขายไม้ไม่มีการควบคุม หนุ่้าคา (*Imperata cylindrica*) เจริญเติบโตได้รวดเร็ว ใช้ประโยชน์โดยการนำมาทำของหลังคา เช่น บ้านชาวอาข่า เป็นต้น ไม้หก (*Dendrocalamus hamiltonii*) เป็นไม้ที่มีความสวยงามและมีขนาดใหญ่ นอกจากนำมาทำเป็นอาหาร (หน่อไม้) สามารถนำมาสร้างบ้านได้เช่นเดียวกัน ตองตึง (*Dipterocarpus tuberculatus* Roxb.) ใช้ต้นในการสร้างบ้าน ใบอ่อนใช้ทำอาหาร เช่น ข้าวหึ่ง เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันใบแก่สามารถนำมาเย็บเป็นตับใช้มุงหลังคาบ้าน และเป้งดอย (*Phoenix humilis*) พบทั่วไปทั้งในป่าสน ป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านวัดจันทร์นำมาใช้ทำเป็นไม้กวาด

ไม้หก
Dendrocalamus hamiltonii
Arn. ex Munro

ตองตึง
Dipterocarpus tuberculatus
Roxb.

เป้งดอย และไม้กวาด
Phoenix humilis Royle

ปัจจัยที่ทำให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลง

เป็นที่ทราบกันดีว่าปัจจัยที่ทำให้วัฒนธรรมในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากประชากรในชุมชนนั้นๆ ละเลยธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ไม่เชื่อถือในวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม และเปลี่ยนไปรับสิ่งแปลกใหม่จากสังคมภายนอก โดยทั่วไปแล้วคนไทยต้องรู้จักต้นไม้และพันธุ์พืชพื้นบ้านของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพืชที่พบบ่อยๆ แต่ในปัจจุบันประชากรบางกลุ่มได้ละเลยในพันธุ์ไม้ของตนเอง และชื่นชมไม้จากต่างถิ่น ประกอบกับพันธุ์พืชบางชนิดเริ่มหายากขึ้น จนกระทั่งผู้คนลืมพืชพื้นบ้านที่เคยใช้เคยปฏิบัติกันมาแต่ดั้งเดิม ทำให้ไม่มีการใช้ประโยชน์ของพืชเหล่านั้นอีกต่อไป และเมื่อพันธุ์พืชเหล่านั้นสูญหายไปแล้ว ข้อมูลเกี่ยวกับพืชนั้นๆ จะสูญหายไปเป็นที่สุด

ป่าสนสองใบ
Pinus merkusii
Jungth. & de Vriese)

หนุ่้าคา
Imperata cylindrica
(L.) P. Beauv.

บ้านมุงหลังคาด้วยสนสองใบ

บ้านมุงหลังคาด้วยหนุ่้าคา

การอนุรักษ์พืชพื้นบ้าน

ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์พืชพื้นบ้าน เมื่อชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงประเพณีปฏิบัติ ได้แก่

* จัดตั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการรวบรวมข้อมูลพันธุ์พืชที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์

* ให้ความรู้แก่ชุมชนถึงคุณค่าของพืชพื้นบ้านชนิดต่างๆ เช่น เป็นอาหารเลิศรส เป็นยาบำรุงร่างกาย และยาถอนพิษที่มีประสิทธิภาพ เป็นต้น

* อบรมชุมชนในชนเผ่าต่างๆ ให้ตระหนักถึงการสูญเสียพืชชนิดนั้นๆ และหาวิธีการให้พืชชนิดนั้นๆ ยังคงอยู่ เช่น ส่งเสริมการปลูกพืชเหล่านั้นเพื่อการใช้ประโยชน์ เป็นต้น

* ด้านการศึกษา ควรจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้ทุกชุมชน และส่งเสริมการทำตำราหรือคู่มือเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพกับวัฒนธรรมประเพณี เพื่อให้เป็นแนวทางในการศึกษาและนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

การสูญเสียความหลากหลายของพันธุ์พืช กับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

ผศ.สำอาง หอมชื่น

ภาควิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม
คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

พืชวัฒนธรรม หมายถึง พืชที่สัมพันธ์กับวิถีชุมชน ชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งอยู่ตายายถ่ายทอด สืบต่อกันมาเป็นเวลานาน สิ่งสมเป็นความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีวัฒนธรรมการรับประทานหมากโดยทำให้มีความรู้สึกร่วมกันช่วยไม่ม่วงเหงาหวานอ่อน อีกทั้งยังมีสรรพคุณใช้เป็นยาสมานแผล เช่น ทำเปื่อย เป็นต้น และนำมารักษาโรคฟันและเหงือกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมคนรุ่นใหม่ไม่นิยมรับประทานหมากทำให้หมากและใบพลูที่ปลูกในครัวเรือนลดน้อยลง ซึ่งความจริงทั้งหมดขาดและหมากแห่งความต้องการของตลาดในประเทศไทยยังมีอยู่เล็กน้อย แต่ส่วนใหญ่ส่งออกไปขายยังต่างประเทศ โดยนำไปใช้สำหรับการฟอกหนังและย้อมเส้นใยต่างๆ รวมทั้งอุตสาหกรรมด้านสี ประเทศไทยส่งออกมากคือ ใต้หวัน นอกจากนี้ เกือบทุกชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการนำต้นฝัอมมาทอเสื่อใช้สอยในครัวเรือนสำหรับต้อนรับแขก รวมทั้งการนำกข้างและธูปฤาษีมาทอเสื่อด้วย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่สืบเนื่องกันมาเป็นเวลายาวนาน

✿ การถ่ายทอดความรู้เป็นความลับ

ในส่วนของสมุนไพรของประเทศไทยมีการถ่ายทอดความรู้ด้านยาสมุนไพรค่อนข้างแคบ มีการถ่ายทอดเฉพาะบุคคลในครอบครัว เช่น บิดามารดาถ่ายทอดหรือบอกเล่าให้

ลูก เป็นต้น ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดถูกเก็บไว้โดยการจำ ไม่มีการจดบันทึกไว้ และถือเป็นความลับ เพราะองค์ความรู้ด้านสมุนไพรสามารถใช้ประกอบอาชีพได้ จึงทำให้วัฒนธรรมการรักษาด้านสมุนไพรมีอยู่ในวงจำกัดและลดลงตามอายุของผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด จึงทำให้เกิดการสูญเสียความรู้ในการนำความหลากหลายของพันธุ์พืชมาใช้ประโยชน์ และการเข้าถึงข้อมูลเนื่องจากเป็นความลับของตระกูล ตัวอย่างสมุนไพรบางชนิดที่นำมาใช้ประโยชน์ เช่น ว่านประาะหอม ส่องฟ้า และสมัดน้อย เป็นต้น และด้านความหลากหลายชนิดของเห็ดมีเห็ดหลายชนิดที่ชาวบ้านนำมาประกอบอาหาร เช่น เห็ดระโงก และเห็ดปลวก เป็นต้น ซึ่งเป็นวิถีชีวิต และเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา

✿ มนุษย์ใช้ประโยชน์พืชเพื่อดำรงชีพ

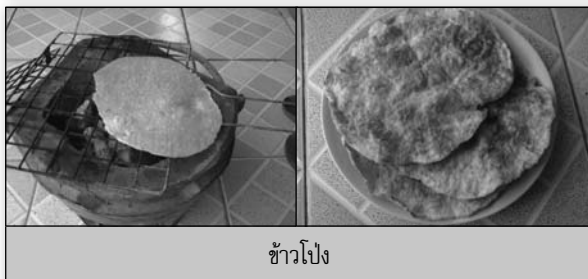
มนุษย์ทั่วโลกทุกชนชาติใช้ประโยชน์จากพืชชนิดต่างๆ เพื่อการดำรงชีพ ชนิดพืชที่ใช้ประโยชน์ในแต่ละท้องถิ่นอาจแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับชนิดพืชที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ และวัฒนธรรมในการใช้พืชของคนในแต่ละท้องถิ่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการพึ่งพาหรือมีความสัมพันธ์กับพันธุ์พืช ประกอบด้วยวัฒนธรรมด้านอาหาร วัฒนธรรมด้านที่อยู่อาศัย วัฒนธรรมด้านเครื่องนุ่งห่ม วัฒนธรรมการรักษาโรค และวัฒนธรรมการใช้พืชในพิธีกรรม ทำให้พืชหลากหลายชนิดยังคงอยู่ และบางชนิดกำลังจะสูญพันธุ์ไปเนื่องจากวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป

❁ การถ่ายทอดองค์ความรู้ทำให้ วัฒนธรรมคงอยู่

วัฒนธรรมต่างๆ ถ้ามีการถ่ายทอดองค์ความรู้
จะทำให้วัฒนธรรมนั้นๆ คงอยู่ต่อไป เช่น

❁ **เครื่องตมุตตหมา** (*Paederia linearis* Hook. f.) วงศ์ RUBIACEAE ใช้ทำเป็นข้าวโป่งหรือข้าวเกรียบว่าว มีสรรพคุณช่วยบำรุงกำลัง ข้าวโป่งเป็นขนมพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นิยมทำในฤดูหนาว หลังจากการเกี่ยวข้าว โดยนำข้าวเหนียวที่หนึ่งสุกแล้วไปตำด้วยครกมอง เมื่อละเอียดนำน้ำที่ได้จากการแช่รากตมุตตหมามาพรมผสมในครกตำเพื่อให้ข้าวเหนียวจับตัวกันดี นำน้ำอ้อยผสมลงในครกจนเหนียวได้ที่ นำน้ำมันหมูมาผิแล้วปั้นข้าวเหนียวเป็นก้อนผสมกับไข่แดง กัดก้อนข้าวเหนียวที่ปั้นให้เป็นแผ่นบางๆ วางบนใบตองที่ทาน้ำมันหมูและตากแดดให้แห้ง เมื่อจะรับประทานจึงนำมาปิ้งให้สุก นอกจากนี้ ยังนำมาใช้ประกอบในประเพณีบุญข้าวจีหรือบุญเดือนสาม เพื่อเป็นการแสดงความขอบคุณในการมีอาหารรับประทาน ปัจจุบันที่อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด มีการสืบสานประเพณีบุญข้าวจีและถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนได้รู้จักและสืบทอดให้คงอยู่ต่อไป

วัฒนธรรมส่วนใหญ่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พันธุ์ข้าวที่ปลูกร้อยละ 80-90 เป็นพันธุ์ข้าวเหนียว

❁ **กลอย** (*Dioscorea hispida* Dennst.) วงศ์ DIOSCOREACEAE เป็นพืชล้มลุกชนิดหนึ่ง ซึ่งนิยมบริโภคมาตั้งแต่สมัยโบราณ ในประเทศไทยมักขึ้นตามป่าเบญจพรรณที่ค่อนข้างโปร่ง หัวกลอยฝังอยู่ใต้ดินตื้นๆ

กลอย
Dioscorea hispida Dennst.

ขนมถั่วทอดผสมกลอย

กลอยคลุกน้ำตาลกับมะพร้าว

หัวใหญ่โตเท่ากับไทรกระเทียม กลอยมีอาหารจำพวกแป้ง (starch) อยู่มาก คนในชนบทหรือชาวป่าซูดหัวกลอยมาต้มรับประทาน หรือในบางครั้งหุงรวมกับข้าว ก่อนนำมารับประทานจะต้องล้างสารพิษออกให้หมด โดยผ่านหัวกลอยเป็นชั้นบางๆ แช่ในน้ำเกลือแล้วถ่ายน้ำทิ้งหลาย ๆ ครั้ง หรือแช่ในน้ำไหลเพื่อให้หน้าชะล้างสารพิษออกให้หมด เพราะ dioscorine เป็นอัลคาลอยด์ (alkaloid) ที่ละลายได้ดีในน้ำ และเป็นสารพิษเมื่อรับประทานอาจทำให้เสียชีวิตได้ภายในหกชั่วโมง เมื่อนำหัวกลอยมาปอกเปลือกและหั่นเป็นแว่นบางๆ จะพบว่า กลอยข้าวเจ้ามีเนื้อสีขาวนวล เนื้อหยาบ และร่วนซุยกว่ากลอยข้าวเหนียวซึ่งมีสีเหลืองอ่อนถึงเหลืองเข้ม (สีทอง) มีเนื้อเหนียวและรสชาติดีกว่ากลอยข้าวเจ้า ดังนั้น ชาวบ้านจึงนิยมรับประทานกลอยข้าวเหนียวมากกว่ากลอยข้าวเจ้า ส่วนคนเมืองนิยมทำเป็นอาหารได้หลายรูปแบบ เช่น กลอยคลุกน้ำตาลกับมะพร้าว หรือนึ่งปนกับข้าวเหนียวมูน ทำเป็นข้าวเหนียวกลอยหน้าสังขยา หรือโรยน้ำตาลปนผสมกับงา หรือหั่นกลอยเป็นชั้นบางๆ ซุบแปงทอดรับประทานแบบกล้วยแขก หรือทำเป็นกลอยบด กลอยแผ่น ข้าวเกรียบกลอย และบัวลอยกลอย เป็นต้น สิ่งสำคัญในการเก็บกลอยจะเก็บในฤดูแล้งไม่นิยมเก็บในฤดูฝน เพราะมีพิษน้อยกว่า และเมื่อนำมาผ่านกระบวนการล้างสารพิษจะทำให้ความเป็นพิษน้อยลง ในประเทศไทยมีกลอยประมาณ 32 ชนิด พบมากในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งนำมาใช้ในงานประเพณีบุญข้าวประดับดินในเดือนเก้า และประเพณีบุญข้าวสากในเดือนสิบ

❁ **เครือหมาน้อย** (*Cissampelos pareira* L. var. *hirsuta* (Buch. ex DC.) Forman) วงศ์ MENISPERMACEAE นิยมนำมาบริโภคใน 2 รูปแบบ

คือ ใช้เป็นของหวาน เช่น วุ้น เป็นต้น และของคาว เช่น ลาบเครือหมาน้อย เป็นต้น รวมทั้งมีสรรพคุณลดไข้ และในแถบอเมริกาใต้ นิยมนำมาใช้เป็นยาปรับสมดุลฮอร์โมนของเพศหญิง แก้ปวดท้องประจำเดือน ทั้งนี้ กลุ่มชาวบ้านอินแปงมีการนำมาเพาะและจำหน่าย แต่ยังไม่แพร่หลาย โดยจะทราบกันในกลุ่มเล็กๆ ที่นำมาบริโภค ในปัจจุบันพบว่า เครือหมาน้อยมีโอกาสเสี่ยงต่อการสูญเสียพันธุ์ได้

เครือหมาน้อย
Cissampelos pareira L. var. *hirsuta* (Buch. ex DC.)

ลาบเครือหมาน้อย

วุ้น

*** ย่านางแดง (*Bauhinia strychnifolia* Craib)**

วงศ์ CAESALPINIACEAE ภาคเหนือเรียกว่า เกาขยัน เป็นพืชเฉพาะถิ่นของประเทศไทย พบในป่าระดับต่ำ เช่น ป่าเต็งรัง และป่าเบญจพรรณ เป็นต้น เป็นยาพื้นบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลำต้นหรือรากใช้เป็นยาบำรุงโลหิตสำหรับสตรีหลังคลอดขณะอยู่ไฟ ช่วยให้มดลูกเข้าอู่เร็ว และเป็นยาแก้เบื่อเมาและถอนพิษ

ย่านางแดง
Bauhinia strychnifolia Craib

*** ย่านาง (*Tiliacora triandra* (Colebr.) Diels)**

วงศ์ MENISPERMACEAE ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือนำใบย่านางมาใช้ประกอบอาหาร เช่น

ย่านาง
Tiliacora triandra (Colebr.) Diels

แกงอ่อมหาวาย และแกงหน่อไม้ เป็นต้น และมีการแปรรูปเป็นน้ำคั้นสด ประโยชน์ทางยาของใบย่านางมีมากมาย เช่น ลดไข้ บรรเทาอาการจากภาวะไม่สมดุลแบบร้อนเกินไป ช่วยปรับภาวะไม่สมดุลของร่างกาย ลดน้ำตาลในเลือด ลดความดันโลหิต เบาหวาน เก๊าท์ ใช้บำบัดหรือแก้ผดผื่นคัน และประจำเดือนมาไม่ปกติ เป็นต้น

*** กุ่มน้ำ (*Crateva religiosa* G.Forst.)**

วงศ์ CAPPARACEAE เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก มีสารไซยาไนด์ (cyanide) เป็นสารพิษชนิดหนึ่ง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนำผักกุ่มน้ำไปดองหรือหมักกับน้ำเกลือและน้ำซาวข้าวเป็นเวลา 2-3 วัน เพื่อล้างสารพิษออก แล้วจึงนำมารับประทาน เรียกว่า “ส้มผักกุ่ม” เป็นผักจิ้มน้ำพริกหรือป่นปลา หรืออาจปรุงเป็นอาหารโดยนำไปผัดหรือแกง สำหรับภาคใต้รับประทานผักกุ่มดองกับขนมจีน น้ำยา ภาคเหนือนำยอดผักกุ่มมาเผาและแกล่อมกับลาบปลา และชาวไทยใหญ่นำมาใช้ในพิธีกรรมยุงข้าว สรรพคุณทางยา ได้แก่ ใบ ใช้ขับลม เจริญอาหาร ขับเหงื่อ ฆ่าพยาธิ แก้โรคผิวหนังและกลาก เกลิ้อน แก้ไข้ตัวร้อน ขับเหงื่อ เจริญอาหาร ดอก เป็นยาเจริญอาหาร แก้เจ็บคอ แก้ไข้ ราก นำมาแช่น้ำรับประทานเป็นยาธาตุ และ เปลือก ใช้ต้ม ปรุงเป็นยา รับประทานตัดลม และขับลมในลำไส้ ซึ่งปัจจุบันคนรุ่นหลังอาจจะไม่รู้จักผักกุ่มน้ำ จึงควรอนุรักษ์ปลูกเป็นไม้ดอกไม้ประดับ เนื่องจากดอกไม้มีความสวยงาม ปลูกตามริมถนนหรือคลองต่างๆ จะเป็นการช่วยรักษาชนิดพันธุ์นี้ไว้ได้

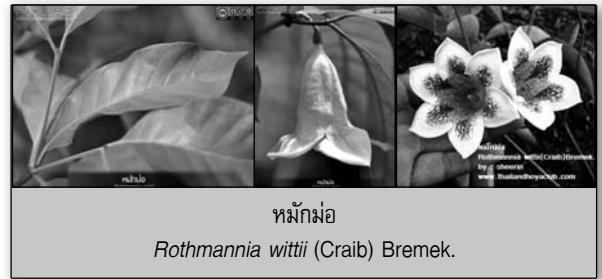
กุ่มน้ำ
Crateva religiosa G.Forst.

* **แจง แจ้ง แก้ง** (*Maerua siamensis* (Kurz) Pax.) วงศ์ CAPPARACEAE ยอดอ่อนของต้นแจงสามารถนำมาดองก่อนรับประทานได้ หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรียกว่า คั้นส้ม เช่นเดียวกับยอดผักกุ่ม ที่นำไปดองหรือคั้นส้มก่อนรับประทาน เนื่องจากขณะที่ยังสดมีสารกลุ่มไซยาไนด์ แต่เมื่อดองกับน้ำข้าวขาวหรือคั้นส้ม สารเหล่านี้จะถูกทำให้สลายตัวไป ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความเชื่อว่าถ้าได้รับประทานคั้นส้มของยอดอ่อนของต้นแจงปีละครั้งจะช่วยให้ไม่เข้าสู่สภาวะสลายตายาว เนื้อไม้สีขาวอ่อนและล่อนเป็นกาบ นิยมนำมาเผาถ่าน เป็นถ่านที่มีคุณภาพดี และยังนำถ่านมาใช้ทำดินปืน นอกจากนี้ นิยมนำมาทำถ่านอัดในบั้งไฟ ต้นแจงพบได้ในป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง ป่าแดง และป่าชายหาดหรือตามป่าโปร่ง ที่โล่งเป็นต้น ไม้ที่มีทรงพุ่มสวยงาม ใบหนาหิบบ มีลักษณะคล้ายบอนไซขนาดใหญ่ จึงนำมาใช้ในงานตกแต่งด้านภูมิทัศน์ ให้ความร่มรื่นและร่มเงาได้เป็นอย่างดี ปัจจุบันพบน้อยมาก ซึ่งเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์

* **หมักม่อ** (*Rothmannia wittii* (Craib) Bremek.) วงศ์ RUBIACEAE พบขึ้นตามป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าโปร่ง และป่าละเมาะ ออกดอกช่วงเดือนธันวาคมถึงกุมภาพันธ์ มีลักษณะเป็นรูปประซังคว่ำสีขาว และมีสีม่วงแซมสวยงามมาก เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ความสูงประมาณ 4-10 เมตร เมื่อผลสุกจะมีสีดำ รสชาติหวาน ปัจจุบันมีจำหน่ายเป็นไม้ประดับ ทำให้คุณค่าทางสมุนไพรลดลง เนื่องจากบางคนไม่ทราบว่ามีความค่าทางสมุนไพรด้วย นอกจากนี้ มีสรรพคุณเป็นยาพื้นบ้านใช้แก้แสบหรือรากต้มน้ำดื่มแก้ไข้ การอยู่ไฟสำหรับผู้หญิงหลังคลอด และแก้ท้องผูก ส่วนลำต้นผสมกับสมุนไพร

อื่นๆ ต้มน้ำดื่มรักษาอาการโรคน้ำในผลสุกมีสีดำและเล็กน้อย เป็นล่อนคล้ายขี้หมูรับประทานได้ มีรสหวาน เป็นยาแก้เจ็บคอ และผล ใช้ดองเหล้าเป็นยาบำรุงกำลัง เป็นสมุนไพรแก้เส้นเอ็น

* **มะเกลือ** (*Diospyros mollis* Griff.) วงศ์ EBENACEAE ขึ้นตามป่าเบญจพรรณทั่วไป เรือนยอดเป็นพุ่มกลม กิ่งอ่อนมีขนนุ่ม ผลดิบของมะเกลือมีสรรพคุณเป็นยาถ่ายพยาธิ โดยนำมาผสมกับน้ำกะทิมะพร้าวแล้วดื่มสมัยก่อนนิยมใช้ยางผลมะเกลือย้อมผ้าให้สีดำ การย้อมผ้าด้วยมะเกลือใช้เวลานานมาก ประมาณ 4-5 วัน ปัจจุบันจึงเปลี่ยนไปใช้สีสังเคราะห์แทน เพราะสะดวกและใช้เวลาสั้น จึงทำให้มีการใช้มะเกลือน้อยลง และมีโอกาสทำให้มะเกลือมีจำนวนลดลง

* **ปลาไหลเผือกหรือเอียนต้อน** (*Eurycoma longifolia* Jack) วงศ์ SIMAROUBACEAE มีสรรพคุณทางยา โดยทุกส่วนมีรสขมจัด และเบื่อเมาเล็กน้อย รากใช้เป็นยาแก้ไข้ แก้พิษตะขาบ ลดอาการเมื่อยล้า เพิ่มพลังชะลอความชรา ช่วยกระตุ้นและเพิ่มสมรรถภาพทางเพศ

*** เครือไส้ตัน (*Aganosma marginata* (Roxb.)**

G. Don) วงศ์ APOCYNACEAE มียางขาวขุ่นและเหนียว ทุกส่วนมีรสฝาด ยอดอ่อนรับประทานเป็นผักสด มีรสฝาด มัน จิ้มหน้าพริกหรือใส่แกงอ่อม เนื้อไม้ใช้ทำหลอดด้าย หรือกระสวยทอผ้าพื้นเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ในปัจจุบันมีการใช้พลาสติกแทน จึงทำให้การใช้ประโยชน์ของเครือไส้ตันลดลง เป็นสมุนไพรพื้นบ้านใช้รักษาและบรรเทาโรคประดง (อาการปวดผิวหนัง มีผื่นคันคล้ายผดคันมาก และมักมีไข้ร่วม) หรือฝีต่างๆ หรือใช้รากเป็นยา ร่วมกับรากคุดเค่า และแก้ท้องเสีย

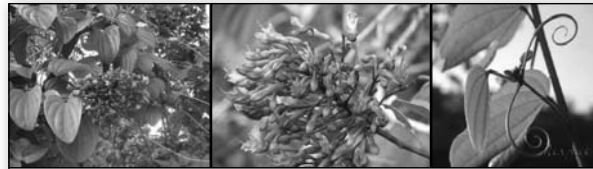
เครือไส้ตัน
Aganosma marginata (Roxb.) G. Don

*** สามสิบสองประดงหรือสิรินธรวัลลี**

(*Bauhinia sirindhorniae* K. & S. S. Larsen.) วงศ์ CAESALPINIACEAE เป็นพืชถิ่นเดียวของไทยและหายาก พบบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ออกดอกและติดผลประมาณเดือนมิถุนายนถึงกันยายน เมื่อปี พ.ศ. 2538 ดร.ชวลิต นิยมธรรม และคณะ ได้พบต้นเลื้อยประดงลาดบริเวณชายป่าดิบแล้งบนเทือกเขาในจังหวัดหนองคาย การตรวจสอบในเบื้องต้นพบว่า เลื้อยดังกล่าวไม่มีลักษณะที่คล้ายหรือใกล้เคียงกับเลื้อยอื่นๆ ที่เคยมีการรายงาน ต่อมาศาสตราจารย์ไค ลาร์เซน (Kai Larsen) ผู้เชี่ยวชาญพรรณไม้ชาวเดนมาร์ก และภรรยา (สุพรีร์ ศักดิ์สุวรรณ ลาร์เซน) ได้เดินทางมาตรวจสอบอย่างละเอียด ผลปรากฏว่า เลื้อยดังกล่าวเป็นพืชชนิดใหม่ของโลก ลักษณะเด่น คือ มีก้านเลื้อยห่อคล้ายกาบ ซึ่งมีลักษณะไม่เคยพบมาก่อนในกลุ่มสกุลย่อย Phanera การห่อตัวของก้านเลื้อยที่บังคับให้ก้านดอกไม่สามารถกางออกได้เต็มที่เมื่อดอกบาน เป็นลักษณะแตกต่างจากเลื้อยอื่นๆ อย่างมาก จึงได้ขอพระราชทานพระราชานุญาต ใช้พระนามาภิไธยของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อเทิดพระเกียรติที่ทรงสนพระทัย และให้การสนับสนุนงานทางพฤกษศาสตร์อย่างต่อเนื่อง โดยใช้ชื่อ *Bauhinia*

sirindhorniae K.& S.S. Larsen หรือ สิรินธรวัลลี อันหมายถึง วัลยชาติแห่งองค์สมเด็จพระเทพฯ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2542 คณะนักพฤกษศาสตร์จากสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ได้สำรวจพรรณพืชบริเวณเทือกเขาภูพาน จังหวัดสกลนคร และพบสิรินธรวัลลีโดยบังเอิญ จึงเป็นความโชคดีที่ได้พบถิ่นที่อยู่ตามธรรมชาติของพืชหายากชนิดนี้เพิ่มขึ้นอีกพื้นที่ ปัจจุบันสวนพฤกษศาสตร์ฯ ได้เพาะขยายพันธุ์สิรินธรวัลลีจนมีจำนวนเพิ่มขึ้น อันเป็นหลักประกันว่าพืชหายากชนิดนี้จะยังคงอยู่ในประเทศไทยตลอดไป โดยรากและต้น เมื่อนำมาตากแห้งแล้วนำไปต้มจะแก้ปวดตามข้อ และเส้นเอ็น ถ้านำดอกมาตากแห้ง แล้วผสมกับน้ำใช้ทาสำหรับรักษาผิวหนัง ใช้บำรุงรักษาระบบประสาท สมอง และการไหลเวียนของโลหิตในร่างกาย ป้องกันโรคความดันและโรคเบาหวานเมื่อนำไปใช้กับสมุนไพรอื่น และสามารถปลูกเป็นไม้ดอกไม้ประดับ

สามสิบสองประดงหรือสิรินธรวัลลี
Bauhinia sirindhorniae K. & S. S. Larsen.

*** ถั่วแปบข้าง หรือกันภัย (*Afgekia sericea***

Craib) วงศ์ LEGUMINOSAE เป็นยาพื้นบ้าน โดยใช้รากผสมกับเปลือกต้นมะกอกเหล็ยม เปลือกต้นยางนา และเปลือกต้นหนามหัน ต้มน้ำดื่ม รักษาอีสุกอีใส และซาง (โรคของเด็กเล็ก มักเบื่ออาหาร ซึม มีเม็ดขึ้นในปาก และคอ ลิ้นเป็นฝ้า) และเมล็ด รับประทานบำรุงไขมันและเส้นเอ็น เหมาะสำหรับคนผอม

ถั่วแปบข้าง หรือกันภัย
Afgekia sericea Craib

วัฒนธรรมเข้มแข็ง ความหลากหลาย คงอยู่

วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นและพันธุ์พืชที่มีอยู่ใน
ท้องถิ่นนั้นๆ มีอิทธิพลต่อลักษณะและวิธีการใช้ประโยชน์
จากพืชในด้านต่างๆ เช่น กลุ่มอินแปง จังหวัดสกลนคร
เดิมมีการพึ่งพาการใช้พืชโดยการเก็บของป่าหรือพืชตาม
เทือกเขาภูพาน และมีผู้นำในกลุ่มริเริ่มนำพืชป่ามาขยายพันธุ์

ปลูกไว้แทนการเก็บจากในป่า และถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้
ให้แก่คนรุ่นหลัง และแรงจูงใจไม่ให้เก็บของในป่า เพราะ
การเก็บพืชป่าจะทำให้ชนิดพันธุ์ต่างๆ สูญพันธุ์ไป เป็นต้น
ซึ่งแนวคิดและองค์ความรู้ต่างๆ ในวัฒนธรรม จึงเป็นอาวุธ
ของคนยากจนที่สามารถช่วยในการจัดการแก้ไขปัญหา
ทั้งของตนเอง สังคม และเศรษฐกิจ ฉะนั้น เมื่อวัฒนธรรม
เข้มแข็งชุมชนอยู่รอดแล้ว ความหลากหลายทางชีวภาพ
จะยังคงอยู่กับวิถีชีวิตของชุมชนต่อไปได้อย่างยั่งยืน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการสูญเสียความหลากหลายทางพันธุกรรมของพืช

ผศ.ดร.ชุมพล คุณวาสิ

หน่วยปฏิบัติการวิจัยพรรณไม้ประเทศไทย ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสาเหตุหลักเกิดจากถิ่นที่อยู่อาศัยถูกทำลาย ทั้งจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการคุกคามจากมนุษย์ ลักษณะของพืชในวัฒนธรรม คือ พืชที่อยู่ในวิถีชีวิต โดยเป็นพืชที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม และการเปลี่ยนแปลงค่านิยมหรือความนิยม ทำให้วัฒนธรรมและพืชที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปทั้งในทางบวกและทางลบ โดยด้านวิถีชีวิตมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ประเพณีที่เกี่ยวข้อง ศิลปะและวัฒนธรรม ภาษา ศาสนา และความเชื่อ รวมทั้งสิ่งสำคัญที่สุด คือ การคงอยู่ของพืช คือวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง การกินอยู่โดยตรง เพราะใช้ในการดำรงชีวิตเป็นประจำทุกวัน มีต้นไม้หลายชนิด เช่น อัมพวา รับประทานได้ แต่มีรสชาติไม่ค่อยอร่อย มะพุด รับประทานได้ ปัจจุบันไม่พบแล้ว ชำมะเลียง พบน้อยมาก ในกรุงเทพมหานครไม่พบแล้ว แต่ยังมีพบได้ในต่างจังหวัดบริเวณจังหวัดสุพรรณบุรี ชนกลุ่มน้อยเป็นชนิดพันธุ์ที่หายาก และกระเบา ใช้น้ำมันจากเมล็ดในการรักษาโรคเรื้อนมีการพบน้อยลง เนื่องจากโรคเรื้อนลดน้อยลง และมีวิธีการรักษาอื่นแทน รวมถึงความต้องการพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้มีการตัดต้นกระเบาเพื่อสร้างอาคารบ้านเรือน

อัมพวา
Cynometra cauliflora L.

มะพุด
Garcinia vilersiana Pierre

ชำมะเลียง
Lepisanthes fruticosa
Leenh.

กระเบา
Hydnocarpus anthelminthicus
Pierre ex Laness.

ชนกลุ่มน้อย
Artocarpus atilis (Parkinson) Fosberg

❁ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับ การสูญเสียความหลากหลายของพืช

การรับประทานหมาก เป็นวัฒนธรรมที่กำลังสูญหายไปจากสังคมไทย เพราะไม่มีการนำมาบริโภค และการใช้ประโยชน์ลดลง ซึ่งเป็นผลกระทบโดยตรง ชาวสวนจึงไม่นิยมปลูก และทำให้จำนวนการปลูกลดลง แต่ยังพบเห็นอยู่บ้าง เนื่องจากมีประเพณีที่ยังคงใช้หมากกับพลูอยู่ และมีพืชชนิดหนึ่งเรียกว่า เนียมหอม มีกลิ่นคล้ายใบเตย นำมาผสมกับปูนแดงรับประทานกับหมากทำให้มีกลิ่นหอมเพิ่มขึ้น เมื่อวัฒนธรรมการรับประทานหมากลดลง การทำปูนแดงที่มีส่วนผสมของเนียมหอมจึงลดลงด้วย แต่เนียมหอมมีการนำไปใช้ประโยชน์ด้านอื่น เช่น เป็นยาขับลมในลำไส้ ดอกนำมาชงดื่มเพื่อแก้ไอ ส่วนราก ใช้ปรุงเป็นยารักษาแก้โรคมะลาเรีย และพอกฝี เป็นต้น ในปัจจุบันจึงยังพบอยู่บ้าง

หมาก
Areca catechu Linn

เนียมหอม
Strobilanthes nivea Craib

❁ ตัวอย่างพืชที่ใช้ประโยชน์และเริ่มสูญหาย

ทองหลางน้ำ นำมาใช้ทำเมี่ยงคำใบทองหลาง เดิมใบทองหลางน้ำปลูกตามสวน แต่ปัจจุบัน ชาวสวนได้ตัดทองหลางน้ำทิ้ง เพราะต้องการใช้พื้นที่หรือทำประโยชน์อื่น ดังนั้นปริมาณทองหลางน้ำที่จำหน่ายในตลาดจึงลดลงอย่างมาก เป็นสาเหตุทำให้วัฒนธรรมการรับประทานเมี่ยงคำใบทองหลางสูญหายไป รวมทั้งข้าวหมากส้มตำที่รับประทานกับใบทองหลางหาได้ยากเช่นกัน

ทองหลางน้ำ
Erythrina fusca Lour.

มะพร้าว
Cocos nucifera L.
var. *spicata* K.C. Jacob

มะพร้าว ปัจจุบันความนิยมในการบริโภคลดลง และชาวสวนไม่นิยมปลูก เพราะผลมะพร้าวร่วงเร็ว ร่วงง่าย และร่วงก่อนสุก ซอของมะพร้าวจะแตกต่างจากมะพร้าว โดยมะพร้าวจะมีระแงงที่มีลักษณะคล้ายหางหนู แต่มะพร้าวไม่มีระแงง แต่มีรสชาติหรือคุณสมบัติอื่นๆ เหมือนกัน จึงทำให้ความนิยมในการปลูกของชาวสวนลดลง และทำให้การใช้มะพร้าวในชีวิตประจำวันลดลง

มะพร้าวขอล ถิ่นเดิมมีการปลูกมากที่อัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เนื่องจากสมัยก่อนถ้าสวนใดมีมะพร้าวขอลจะละเว้นการเก็บภาษี มะพร้าวขอลนำมาทำเครื่องดนตรีไทยได้แก่ ซอด้วง โดยมีเสียงแตกต่างจากซอที่ทำจากมะพร้าวปกติค่อนข้างมาก ระยะเวลาในการทำเป็นซอด้วงใช้เวลานาน และมีราคาแพง ทำให้ปัจจุบันจำนวนซอด้วงจากมะพร้าวขอลลดลง และความต้องการมะพร้าวขอลลดลงด้วย เนื่องจากวัฒนธรรมทางด้านดนตรีไทยลดน้อยลง รวมถึงการเปลี่ยนค่านิยมและทัศนคติกับวัฒนธรรมไทย จึงทำให้มะพร้าวขอลลดจำนวนลงและหายากขึ้น จากการสอบถามครูผู้สอนดนตรีไทย พบว่า ความต้องการซอที่ทำจากมะพร้าวขอลสูงขึ้น แต่ไม่สามารถนำมะพร้าวขอลมาทำได้ในขณะนี้ เพราะมะพร้าวขอลมีการปลูกลดลงและมีจำนวนน้อยมาก และให้ผลผลิตต่อต้นน้อย

มะพร้าวขอล

ซอด้วงจากมะพร้าวปกติ

ซอด้วงจากมะพร้าวขอล

❁ วิถีแบบไทยเกี่ยวข้องกับพืชจำนวนมาก

วัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตแบบไทยเกี่ยวข้องกับชนิดพันธุ์พืชเป็นจำนวนมาก ทั้งการเกิด แก่ เจ็บ และตาย เช่น การเกิด ในสมัยก่อนสตรีที่คลอดบุตรแล้วจะอยู่ไฟเข้ากระโจม นวดหม้อเกลือ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้หากบรรพบุรุษให้ผู้หญิงไทยกลับมาอยู่ไฟคงเป็นเรื่องยาก อาจด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจหรือการทำงานหรือสถานที่ไม่เอื้ออำนวย แต่ความรู้ในวัฒนธรรมเหล่านี้สามารถนำมาประยุกต์ได้ สภาหลายแห่งพิจารณาในรายละเอียดแล้วพบว่า เป็นการนำความรู้สมุนไพรดั้งเดิมที่ผู้หญิงใช้หลังคลอดมาประยุกต์ใช้ ทั้งการนวดลูกประคบ การเข้ากระโจม การอาบน้ำสมุนไพร และการทาบหม้อเกลือ ถ้ามีการปรับปรุงขึ้นได้จะทำให้การใช้ประโยชน์คงอยู่ต่อไป โดยภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมีการส่งเสริม และมีความต้องการความรู้จากหลายแหล่ง เช่น ด้านเศรษฐกิจ การตลาด และการสร้างสัญลักษณ์ที่สื่อสารเป็นสากลให้เข้าใจง่าย เป็นต้น การเลือกวัฒนธรรมหรือพันธุ์พืชทางพฤกษศาสตร์จะทำให้เกิดมูลค่าขึ้น

การประคบ

การอบสมุนไพร

การเข้ากระโจม

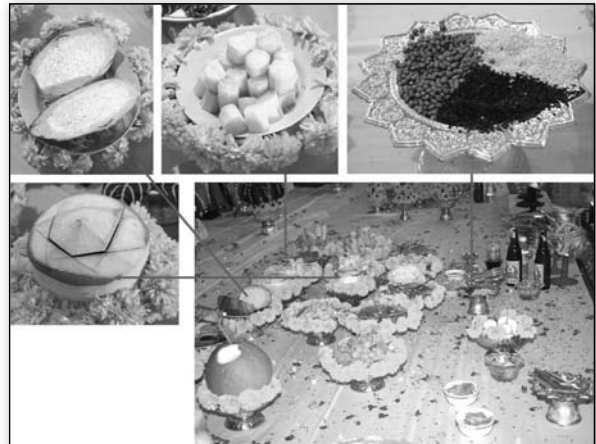

การทาบหม้อเกลือ

❁ วัฒนธรรมอาจคงอยู่แต่พืชบางชนิดอาจสูญหาย

พิธีไหว้ครู เป็นวัฒนธรรมที่สูญหายได้ยาก ทั้งการไหว้ครูการละคร ดนตรีไทย และการไหว้ครูที่เป็นบุคคล โดยมีความเกี่ยวข้องกับพืชจำนวนมาก พืชที่นำมาใช้ประกอบในพิธีไหว้ครูในอดีต ในปัจจุบันพืชเหล่านี้หาได้ยากขึ้น จึงมีการเปลี่ยนแปลงโดยใช้พืชชนิดอื่น ดังนั้น พิธีนี้คงสูญหายได้ยาก แต่พืชบางชนิดที่เกี่ยวข้องกับพิธีไหว้ครูดั้งเดิมอาจสูญหายไปและยากจะนำกลับมาได้

ขณะที่พืชบางชนิด เช่น ถั่วเขียว ในพิธีมงคลต่างๆ จะหาได้ง่ายและมีอยู่เสมอ เพราะคนไทยยังนิยมบริโภค และเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญและมีการปลูกเป็นจำนวนมาก เป็นต้น

พืชที่ใช้ประโยชน์ในเครื่องบูชาและเครื่องสังเวย
ในพิธีครอบครัวคนไทยและนาฏศิลป์

ไม้ตัด ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์มีเป็นจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันไม้ตัดจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่ม ถ้ามีการส่งเสริมหรือฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีการปลูกเลี้ยงไม้ตัด โดยมีการจัดประกวดระดับชาติขึ้นในลักษณะเดียวกับการประกวดบอนไซในประเทศญี่ปุ่น อาจทำให้ต้นไม้หรือพืชที่หายาก เช่น มะสัง โม่ก ตะโก และมะนาวเทศ เป็นต้น กลับฟื้นคืนมาได้

มะสัง

Feroniella lucida (Scheff.) Swingle

มะนาวเทศ

Triphasia trifolia (Burm.f.) P. Wilson

❁ การเปลี่ยนแปลงการใช้พืชใน วัฒนธรรมไทย

เมื่อวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลง การใช้พืชในวัฒนธรรมไทยย่อมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย จึงไม่มีวัฒนธรรมใดอยู่อย่างยั่งยืนโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง เพราะสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทำให้วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงและต้องอยู่ให้ได้ เพื่อให้สอดคล้องกับสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

วัฒนธรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตจะเป็นพืชที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทยอยู่รอบตัว ส่วนใหญ่เป็นพืชที่มีการปลูกในบ้านเรือนหรือมีขึ้นหรือพบได้ทั่วไปในธรรมชาติ เพราะฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจะเป็นสิ่งที่ทำให้วัฒนธรรมและประเพณีเปลี่ยน ส่งผลให้การใช้พืชเปลี่ยนไปด้วย แต่วัฒนธรรมบางอย่างไม่สามารถรักษาไว้ได้ คือ ภาษาที่มีชนิดพืชเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งในสำนวน สุภาษิต คำพังเพย เช่น บัวใต้น้ำ มะนาวไม่มีน้ำ มะกอกสามตะกร้าป่าไม่ถูก และขมิ้นกับปูน เป็นต้น คำเหล่านี้ในปัจจุบันพบได้ในวิชาภาษาไทยเท่านั้นหรือในนวนิยายไทยสมัยเก่า ซึ่งวรรณกรรมไทยในปัจจุบันภาษาเหล่านี้ไม่ใช่แล้ว ดังนั้น จะมีการรณรงค์รักษาภาษาไทยไว้ได้อย่างไร ที่จะทำให้เกิดความเข้าใจว่ามีความสำคัญกับพืชในประเทศไทย

❁ วัฒนธรรมการกินอยู่มีอิทธิพล ในการรักษาพืชในวัฒนธรรม

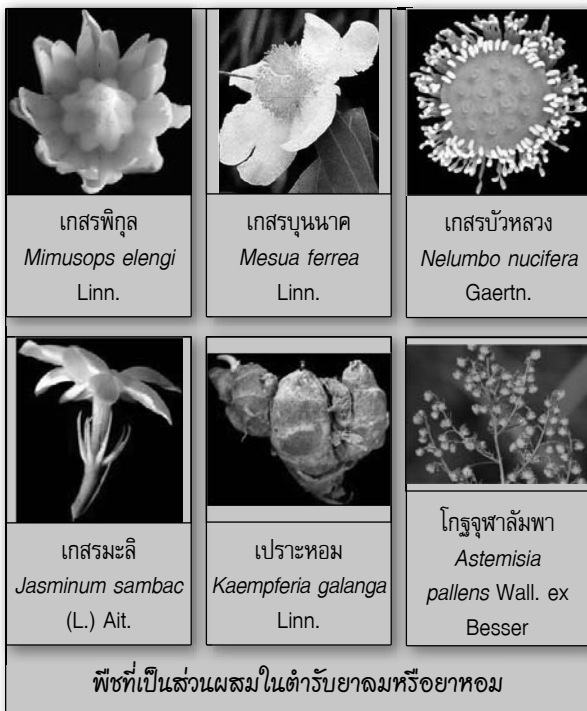
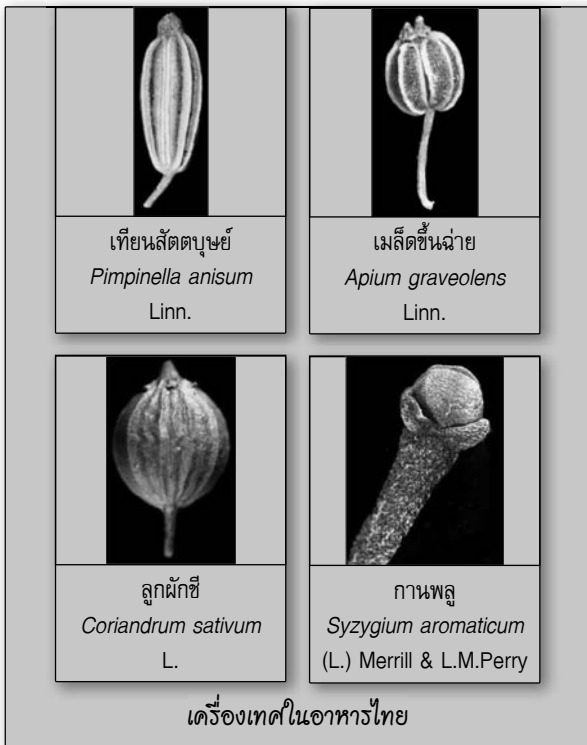
วัฒนธรรมที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการรักษาพืชในวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมการกินอยู่ เป็นวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะป็นยารักษาโรคและเครื่องเทศ จะทำให้พืชเหล่านี้อยู่รอดในสังคมไทย เครื่องเทศในอาหารไทย เช่น เระว โป๊ยกั๊ก พริกหอม กระวาน กานพลู เทียนข้าวเปลือก เมล็ดขึ้นฉ่าย และลูกผักชี เป็นต้น และพืชที่เป็นส่วนผสมในตำรับยาสมุนไพรหรือยาหอม เช่น เกสรบุนนาค กระวาน เกสรพิทูล เปราะหอม และโกศจุฬาลัมพา เป็นต้น

ในกลุ่มของอาหารมีกรอบมาตรฐานในการวิจัยด้านอาหารของประเทศไทย โดยจะมีการบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 อาหารไทยในขณะนี้มีความนิยมที่เพิ่มขึ้น หากมีการประชาสัมพันธ์ที่ดี โดยยกประเด็นด้านอาหารขึ้น ซึ่งต่างประเทศได้ยอมรับว่าอาหารไทยเป็นอาหารสุขภาพ เน้นพืชผักและมีความหลากหลาย เป็นจุดเด่นของประเทศไทยที่มีพืชผักหมุนเวียนในแต่ละปีที่แตกต่างกัน

❁ เปิดแนวทางใหม่ๆ ด้วยการศึกษาวิจัย

กรอบยุทธศาสตร์ด้านอาหารของประเทศไทย หากมีการกระตุ้นอาหารไทยให้เป็นที่รู้จัก จะเป็นช่องทางให้มีการใช้ประโยชน์ของพืชมากขึ้น และพืชผักที่มีอยู่ในอาหารไทยเกือบทุกชนิดมีสรรพคุณทางด้านสมุนไพร ซึ่งหน่วยงานภาครัฐ หรือสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ควรสนับสนุนและส่งเสริมการวิจัยเชิงลึกในเรื่องของสมุนไพรที่ไม่ใช่สมุนไพรที่ศึกษากันในปัจจุบัน เช่น ขิง และข่า เป็นต้น ควรสนับสนุนให้มีการทำวิจัยชนิดพันธุ์อื่นบ้าง ในประเทศไทยมีสมุนไพรที่มีชื่อแปลกๆ จำนวนมาก ควรนำพืชเหล่านี้มาทำการศึกษาวิจัยด้านสรรพคุณทางเภสัชวิทยาให้เป็นที่รู้จัก โดยพืชเหล่านี้มีสรรพคุณแน่นอน แต่นักวิชาการยังไม่สามารถอธิบายได้ว่าพืชเหล่านี้ให้สารหรือสรรพคุณทางยาที่สามารถรักษาโรคได้ ซึ่งสมุนไพรไทยส่วนใหญ่จะไม่ใช้เดี่ยวแต่จะใช้เป็นกลุ่ม ลักษณะเช่นนี้ยังมีการศึกษาอยู่น้อย ถ้ามีการนำมาศึกษาวิจัยได้จะเป็นการเปิดแนวทางใหม่ๆ ขึ้นอีกมาก

เระว <i>Amomum xanthioides</i> Wall.	โป๊ยกั๊ก <i>Illicium verum</i> Hook.f.
พริกหอม <i>Zanthoxylum rhetsa</i> (Roxb.) DC.	กระวาน <i>Amomum krervanh</i> Pierre.
ยี่หระ <i>Cuminum cyminum</i> Linn.	เทียนดาก <i>Carum carvi</i> Linn.
เครื่องเทศในอาหารไทย	

การใช้ประโยชน์พืชเป็นเครื่องมือใช้สอย

นอกจากนี้ วัฒนธรรมในชีวิตประจำวันได้มีการนำพืชมาทำเป็นเครื่องมือใช้สอย เช่น ตะกร้าหวาย เสื่อกระจูด กระจาด เข่ง และกระบุง เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะยังคงอยู่ในชุมชนที่มีวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตที่ไม่ได้ถูกความเจริญทำให้เสื่อมโทรมลง แต่มีบางสิ่งถูกสร้างจากคนในเมือง เช่น สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ประเภทกระเป๋า

เป็นต้น มีการใช้ความรู้ด้านศิลปกรรมในการออกแบบ และการเลือกวัสดุหรือการใช้วัสดุอื่นประกอบ ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความทันสมัยมากขึ้น และมีความต้องการของตลาดเพิ่มมากขึ้น ซึ่งวิธีการคิดมีความคล้ายกับชุมชนในท้องถิ่น แต่การเลือกวัสดุและการออกแบบมีความแตกต่างกัน ดังนั้น สินค้า OTOP หรือผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่นถ้ามีการให้ความรู้ทางด้านการออกแบบให้กับคนในชุมชนท้องถิ่น จะทำให้สินค้านี้มีคุณภาพและทันสมัยยิ่งขึ้น

ประเพณีการแต่งงานสามารถรักษาพืชในวัฒนธรรม

ประเพณีการแต่งงานมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย พิธีการต่างๆ ถูกตัดทอนให้สั้นลง อย่างไรก็ตาม ถ้ามีการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวความคิดเกี่ยวกับความหมายของพืชที่นำมาใช้การจัดขันหมากออกสู่สังคม ประเพณีการแต่งงานจะยังคงมีการนำพืชเหล่านี้มาใช้ประโยชน์ เช่น ต้นกล้วย ต้นอ้อย ข้าวสาร หมาก พลู ดอกบานไม่รู้โรย มะลิ กุหลาบ มะพร้าวอ่อน ถั่ว งา ข้าวเปลือก ใบนาถ และใบรัก เป็นต้น

❁ การเปลี่ยนค่านิยมบริโภคทำให้ชนิดพืชลดลงและสูญหาย

แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของไทย ประกอบด้วยความหลากหลายของชนิด (species diversity) และความหลากหลายทางพันธุกรรม (genetic diversity) เช่น กล้วย เป็นต้น ในประเทศไทยพบกล้วยเป็นจำนวนมาก แต่ปัจจุบันพบอยู่ตามสถานีวิจัยหรือแหล่งเก็บรวบรวมพันธุ์กล้วย หากเกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหวหรือเชื้อโรคระบาดในบริเวณที่เก็บพันธุ์กล้วย พืชส่วนนี้อาจสูญพันธุ์ได้ ดังนั้น พืชบางชนิดไม่ว่าจะเป็นกล้วย ส้ม และทุเรียน เมื่อมีการเปลี่ยนค่านิยมในการบริโภค ทำให้บางสายพันธุ์ลดลงและสูญพันธุ์ไป เนื่องจากเกษตรกรหันไปปลูกพืชชนิดพันธุ์อื่นที่ตลาดต้องการแทน

❁ การสร้างคุณค่าช่วยรักษาพันธุกรรมพืช

ข้อเสนอแนะและแนวทางในการรักษาความหลากหลายทางพันธุกรรมของพืช คือ การสร้างคุณค่า โดยเฉพาะคุณค่าการใช้ประโยชน์ต้องมีการพัฒนาการใช้ประโยชน์ให้หลากหลายขึ้น โดยการสร้างคุณค่าเอกลักษณ์หรือเป็นสัญลักษณ์หรือเป็นตัวแทนขึ้นมา ซึ่งจะทำให้พืชในวัฒนธรรมยังคงอยู่ แม้ว่าวัฒนธรรมนั้นจะเริ่มสูญหายไปหรือวัฒนธรรมนั้นไม่เป็นที่นิยม เช่น ชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ในระยะเวลา 4-5 ปี ที่ผ่านมามีความเข้มแข็งมาก จากความพยายามรวบรวมข้อมูลโดยพิจารณาว่าเดิมอัมพวามีชนิดพันธุ์ใดเป็นชนิดเด่น จำนวนที่มีอยู่ และมีชนิดพันธุ์ใดที่สูญพันธุ์หรือลดลง และทำโครงการโดยการนำพืชที่สูญพันธุ์ไปแล้วกลับมาปลูกในถิ่นเดิม เช่น พริกบางช้าง มีต้นกำเนิดที่อัมพวา แต่ในปัจจุบันไม่พบแล้ว แต่พบมากที่จังหวัดนครปฐม จุดเด่น คือ มีผลขนาดใหญ่ รสไม่เผ็ดจัด มีสีสวยมาก และมีกลิ่นหอม โดยชาวอัมพวาได้พยายามค้นหาลูกพันธุ์ดั้งเดิมมาปลูก และได้มาปลูกไว้ที่อัมพวาจำนวน 5 ต้น เพื่อนำมาใช้เป็นจุดดึงดูดของนักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งเป็นตัวอย่างที่พยายามนำเข้าไปในชุมชน และชุมชนได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี และเริ่มให้ความสนใจในวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเพิ่มขึ้น ส่วนดาหลาเป็นชนิดพันธุ์ต่างถิ่น ในอดีตไม่เป็นที่นิยม จัดอยู่ในกลุ่มพืชสำหรับการจัดสวน เพราะมีดอกที่สวยงามและคงทนมาก ต่อมามีการนำมาบริโภคโดยใส่ในข้าวต้ม และเริ่มนำมาใช้การจัดดอกไม้ในงานศพ ทำให้มีความต้องการมากขึ้น ชุมชนอัมพวาจึงมีแนวคิดและส่งเสริมการปลูกดาหลาเพิ่มมากขึ้น และที่สำคัญไม่ได้ปลูกเพื่อส่งขาย

ปากคลองตลาดเท่านั้น แต่มีการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์น้ำตาลหลายชิ้น ทำให้ดาหลายังคงมีอยู่ในอัมพวาต่อไป

พริกบางช้าง
Capsicum annuum
Linn.

ดาหลา
Etilingera elatior (Jack)
R. M. Smith.

❁ สนับสนุนการวิจัยที่มุ่งเน้นประโยชน์กับคนในประเทศ

สำหรับการพัฒนาการใช้ประโยชน์ ภาครัฐควรมีนโยบายสนับสนุนการวิจัย หรือสนับสนุนการประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มุ่งเน้นประโยชน์กับคนในประเทศหรือภายในประเทศให้มากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญและเป็นรูปธรรม โดยต้องไม่ยึดติดอยู่กับกรอบของกระแสโลก กระแสตลาด ความต้องการของต่างประเทศ และแนวความคิดหรือรูปแบบพฤติกรรมของต่างชาติมากนัก

❁ ประเมินสถานภาพเพื่อวางแผนจัดการ

การฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมกับการอนุรักษ์ความหลากหลาย ควรมีการสำรวจและวิจัยโดยการรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมไทยที่มีการใช้ประโยชน์จากพืชในมิติต่างๆ การประเมินสถานภาพของวัฒนธรรมไทย และประเมินสถานภาพที่แท้จริงของพืชแต่ละชนิดที่มีการใช้ในวัฒนธรรมนั้นๆ และจัดกลุ่มของวัฒนธรรมและพืชในวัฒนธรรมตามระดับความเสี่ยงต่อการสูญหาย ซึ่งเมื่อนำมาวางแผนการจัดการ สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ วัฒนธรรมที่มีความเสี่ยงต่อการสูญหายสูง และพืชที่มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมก็เสี่ยงต่อการสูญหายสูง เช่น หมาก เป็นต้น วัฒนธรรมที่มีความเสี่ยงต่อการสูญหายสูง แต่พืชที่มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอาจเสี่ยงต่อการสูญหายต่ำหรือไม่มี เพราะพืชเหล่านี้นำไปใช้ด้านอื่นๆ จึงทำให้ยังคงอยู่ วัฒนธรรมที่มีความเสี่ยงต่อการสูญหายต่ำ แต่พืชที่มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอาจเสี่ยงต่อการสูญหายสูงมาก เช่น ทองหลางน้ำ และชนิดพันธุ์ต่างๆ ที่ไม่ได้รับความนิยม เป็นต้น และวัฒนธรรมกับพืชที่มีความเกี่ยวข้องกับเสี่ยงต่อการสูญหายต่ำทั้งคู่ ซึ่งเมื่อมี

การจัดกลุ่มตามเป้าหมายนี้ได้ จะทำให้มีเป้าหมายการดำเนินงาน และการจัดทำนโยบายที่ชัดเจน รวมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างถูกต้อง

ทุกภาคส่วนต้องร่วมมือกัน

ภาครัฐเป็นหน่วยงานที่สามารถดำเนินการโดยไม่ได้หวังผลตอบแทนมากนัก เช่น การปลูกสร้างอุทยานเครื่องเทศ โดยทำการเก็บรวบรวมเครื่องเทศว่ามีให้นำมาใช้ประโยชน์มากน้อยอย่างไร ซึ่งประโยชน์ของการใช้สอยอย่างอื่นที่เข้ามาในสวนอุทยานเครื่องเทศอาจจะน้อย แต่ควรส่งเสริมในมิติของการท่องเที่ยว ซึ่งรัฐมีงบประมาณสนับสนุนที่จะดำเนินการได้ หากดำเนินการได้จะเป็น

หน่วยงานที่ส่งเสริมและเผยแพร่พันธุ์กล้าไม้ต่อไปในอนาคต หรือบริษัทเอกชนต่างๆ หลายบริษัทที่มีงบประมาณด้านการวิจัยและพัฒนา หากภาครัฐติดต่อประสานขอความช่วยเหลือกับบริษัทต่างๆ ที่มีงบประมาณและให้ความสนใจในเรื่องนี้ รวมทั้งให้การสนับสนุนด้านการอนุรักษ์ในเรื่องพืชวัฒนธรรม จะทำให้มีผู้สนใจและร่วมกันอนุรักษ์พืชในวัฒนธรรมต่อไป และด้านสังคม ถ้าชุมชนใดชุมชนหนึ่งมีการดูแลเอาใจใส่ในวัฒนธรรมของตนเอง หาเอกลักษณ์หรือสัญลักษณ์ของชุมชน จะทำให้การสูญเสียความหลากหลายของพันธุ์พืชกับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมลดลง และเป็นการอนุรักษ์พันธุ์พืชให้คงอยู่ดั้งเดิมต่อไป

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

ศาสตราจารย์ ดร.รวิชัย สันติสุข

ข้อมูลทั้งหมดของ ดร.อุษา กลิ่นหอม สามารถนำไปรวบรวมเป็นเชิงวิทยาศาสตร์ได้ และหากท่านใดทำงานเกี่ยวกับการต่อยอดทางด้านอุตสาหกรรมเกษตร และมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพืชที่ได้นำเสนอโดย ดร.อุษา กลิ่นหอม สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ เพราะมีศักยภาพในเชิงอุตสาหกรรม เช่น สะท้อนน้ำฝัก ชุมชนในจังหวัดพิษณุโลก อุตสาหกรรม และสุโขทัย นำมาใช้แทนเกลือ โดยนำใบสะท้อนน้ำฝักหมักในไหแล้วกลั่นเป็นน้ำปลา ซึ่งนักอุตสาหกรรมเกษตรนำมาทำเป็นน้ำปลาอินทรีย์

นักวิทยาศาสตร์ยังขาดความเข้าใจในหลายเรื่องเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การปลูกข้าวในป่าเต็งรัง ที่มีต้นเชือกของชุมชนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังไม่สามารถอธิบายได้ว่า เหตุใดต้องปลูกข้าวในป่าเต็งรัง ที่มีต้นเชือก ทางด้านวิทยาศาสตร์ใบของต้นเชือกที่ตกลงมา อาจจะเป็นปุ๋ยอินทรีย์ เช่นเดียวกับการปลูกข้าวในสมัยก่อนของประเทศญี่ปุ่น ใช้ใบไม้แห้งจากป่าต้นน้ำนำมาทำเป็นปุ๋ยอินทรีย์ใส่ในนาข้าว อีกทั้งต้นเชือก ต้นเต็ง และต้นรัง ที่ปลูกในนาข้าวกระจายเป็นระยะๆ แต่ละต้นมีส่วนรากและเรือนยอดรับกันเรียกว่า microclimate ซึ่งข้าวจะรับ microclimate และปุ๋ยจากการหมุนเวียน nutrient cycling จากส่วนที่เป็นรากของพืชที่กระจายกระจาย และทำให้ทราบว่าการปลูกข้าวต้องอาศัยแดด เป็นต้น

แม้แต่การทำข้าวไร่ในปัจจุบัน นาข้าวของชุมชนกะเหรี่ยง และลัวะที่ทำลักษณะขั้นบันได ในต่างประเทศ

มีหลายประเทศที่ปลูกข้าวบนภูเขาสูง เช่น เนปาล บนเทือกเขาหิมาลัย โดยลักษณะของข้าวจะไม่ชอบอากาศเย็น ซึ่งต้องปลูกในระดับความต่ำลงมา และสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ ที่ขึ้นชื่อเกี่ยวกับการทำนาขั้นบันได เป็นต้น ในส่วนของประเทศไทยกรมส่งเสริมการเกษตรได้ส่งเสริมให้ชุมชนชาวกะเหรี่ยงและลัวะ ซึ่งปกติจะปลูกข้าวตามลุ่มน้ำ ตามลำธาร และแม่น้ำที่ไหลมาจากหุบเขาทำเป็นขั้นบันไดย่อยๆ ลงมาเป็นข้าวลุ่ม แต่บริเวณสันเขาปลูกข้าวไร่ซึ่งข้าวไร่เป็นข้าวที่ไม่จมน้ำ ต่อมามีการบอกกล่าวกันว่าข้าวไร่ให้ผลผลิตน้อยกว่าข้าวลุ่ม เพราะฉะนั้น จึงควรพัฒนาบริเวณที่เป็นทางลาดชันให้เป็นขั้นบันไดด้วย ซึ่งไม่เห็นด้วยเพราะบริเวณดังกล่าวเป็นไร่มุหนเวียนปลูกได้หนึ่งปีแล้วทิ้งร้างไว้ให้เหลือแค่ตอและจะมีปีขึ้นใหม่ และยังเป็นการเพิ่ม nutrient cycling ประมาณ 7-8 ปี จากนั้นกลับมาหมุนเวียนทำซ้ำอีกครั้ง โดยข้าวไร่จะรับน้ำฝนอย่างเดียว ในประเทศเนปาล ยูนนาน หรือแม้กระทั่งฟิลิปปินส์ที่มีการปลูกข้าวเป็นขั้นบันได น้ำที่ใช้หล่อเลี้ยงนาข้าวมาจากยอดภูเขาสูง แต่ในประเทศไทยภูเขาสูงที่มีระดับความสูงมากกว่า 1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเลมีเพียงไม่กี่แห่ง แต่ในต่างประเทศมีน้ำหล่อเลี้ยงจากหิมะที่ละลายลงมา และจากเทือกเขาหิมาลัยไหลลงมาหล่อเลี้ยงในระดับความสูง 700-1,000 เมตรจากระดับน้ำทะเลอย่างต่อเนื่อง ถ้าเป็นลักษณะนี้จะทำให้ชุมชนกะเหรี่ยงไม่สามารถอยู่ได้ จากที่เคยปลูกข้าวไร่และให้ต้นไม้แก่ขึ้นยึดดินไว้ และเปลี่ยนเป็นทำนาลุ่มบนทางลาดแบบ

ชั้นบันไดจะทำให้เกิดการพังทลายของหน้าดินเมื่อมีฝนตกลงมา ซึ่งไม่มีคนคิดแบบเบ็ดเสร็จจึงน่าเป็นห่วง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สำอาง หอมชื่น

เนื่องจากได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับพีชในวัฒนธรรมหลายครั้ง และเห็นด้วยกับ ดร.อุษา กลิ่นหอม ว่า เมื่อก้าวในเชิงวัฒนธรรมมักจะนึกถึงเครื่องดนตรี การแต่งตัว วัฒนธรรมการแสดงออกทางด้านสังคม และ มนุษยศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ ขอเรียนถามท่านประธานว่า จากแหล่งความรู้ที่ ดร.อุษา กลิ่นหอม ได้ศึกษาวิจัยเสมือนเป็นการสกัดความรู้ของชุมชนหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปฏิบัติกันมาเป็นเวลานาน และใกล้สูญพันธุ์เหมือนกับนักพฤกษศาสตร์ มีแนวทางใดที่ให้คำแนะนำ เพราะทราบว่า มีผู้เข้าร่วมประชุมหลายท่านมาจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด หรือมีแนวทางใดที่จะผลักดันให้มีการศึกษาหรือนำความรู้ด้านนี้ไปใช้ประโยชน์ก่อนที่จะสูญหายไป เพราะสังเกตว่าเมื่อได้เข้าร่วมประชุมเป็นความรู้ที่ขยายกันอยู่ในเครือข่ายนี้ แต่ถ้าทางจังหวัดมีโอกาสที่จะรวบรวมไว้คือไม่ใช่เพียงรวบรวมเป็นพิพิธภัณฑ์ แต่ในขณะเดียวกันต้องทำงานเชิงรุก คือ ต้องรุกเข้าไปในโรงเรียน เพื่อจะเข้าไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ และต้องมีผู้รู้ดังที่ ดร.อุษา ได้กล่าว ดังเช่นประเทศสิงคโปร์หรือประเทศเพื่อนบ้านซึ่งไม่มีทรัพยากรและวัฒนธรรมที่ยาวนานเท่ากับประเทศไทย แต่ยังสามารถสร้างขึ้นมาได้ ขณะที่ประเทศไทยมีวัฒนธรรมมากมายจะดำเนินการอย่างไร และมีความคิดเห็นว่าปัญหาที่เห็นชัดเจน คือ ค่านิยมในการมีภูมิปัญญาต้องปิดบังไว้ ด้วยความอายที่จะบอกว่ายังมีอยู่ จึงไม่ทราบว่าจะผลักดันอย่างไรให้สำนักงานวัฒนธรรมเข้าไปศึกษาหรือเป็นผู้รวบรวมไว้ แล้วเปิดโอกาสให้นักเรียน นิสิต นักศึกษาได้ทัศนศึกษาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ แม้กระทั่งผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิชาการที่ได้เคยไปศึกษาหรือเข้าร่วมประชุมในต่างประเทศ เมื่อมีการดูงานที่พาไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ บางครั้งพบว่า เป็นพีชที่ทราบอยู่แล้ว แต่จะมีผู้รู้ในพิพิธภัณฑ์ได้อธิบายให้ความรู้กับผู้เยี่ยมชม และมีเกร็ดความรู้เล็กๆ น้อยๆ เหมือนกับที่ ดร.อุษา ได้กล่าวไว้ ทำให้มีความรู้เพิ่มและขยายขึ้นมากกว่าเดิม

ศาสตราจารย์ ดร.ธวัชชัย สันติสุข

คงต้องเริ่มต้นจากท้องถิ่น ซึ่งชุมชนในแต่ละท้องถิ่นจะทราบว่าชุมชนของตนได้มีการนำพีชชนิดใดมาใช้ประโยชน์ และถึงแม้ว่าจะนำมาใช้อุปโภคบริโภค ซึ่งเมื่อสอบถามก็ทราบถึงชนิดพีช แต่ไม่มีการจดบันทึก จึงควรให้มีการบันทึกการใช้ประโยชน์พีชของแต่ละจังหวัด

แต่ละภาค ซึ่งอาจจะแตกต่างกันและมีความสำคัญอย่างยิ่ง และกรณีเช่นนี้มีความเกี่ยวข้องกับอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพด้วย โดยต่อไปเมื่อมีการต่อยอดนำพีชพื้นบ้านของท้องถิ่นตนไปใช้ ทำให้มีโอกาสได้โต้แย้งหรือเรียกร้องค่าลิขสิทธิ์หรือค่าสัมปทานให้กลับคืนมายังท้องถิ่นของตน มิเช่นนั้นจะเป็นค่ากล่าวอ้าง ซึ่งในความเป็นจริงชุมชนท้องถิ่นได้นำพีชในวัฒนธรรมและประเพณีมาใช้ประโยชน์อย่างยาวนาน แต่ต่างประเทศถามกลับประโยคเดียวว่า what are your stories? และเมื่อมีผู้กล่าวอ้างว่าพีชพื้นบ้านเป็นของตน แต่ถามว่าภูมิหลังของพีชนั้นมีความเป็นมาอย่างไรไม่สามารถตอบได้ เพราะฉะนั้น ต้องมีเรื่องราวและตามที่ทราบว่าภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือพีชพื้นบ้านที่ใช้สืบทอดต่อกันมาหรือวัฒนธรรมและประเพณี ต้องมีภูมิของตัวเอง และไม่ใช่เพิ่งเกิดขึ้นมาเร็วๆ นี้ แต่หมายถึงการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังอีกรุ่นหนึ่ง

ดังนั้น จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องการให้มีการบันทึก โดยเริ่มต้นจากท้องถิ่นก่อนและสถาบันการศึกษาต่างๆ เข้ามารวบรวมเป็นศูนย์กลาง และสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจัดทำเว็บไซต์ (web portal) ที่รวบรวมจัดเก็บข้อมูลเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับพีชในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น สาธารณรัฐอินเดียมจะมีการปฏิบัติงานด้านนี้อย่างเข้มข้น ถ้ามีบุคคลใดเข้ามาในประเทศ เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับพีชชนิดใดๆ ที่อยู่ในจารีกของภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องมีการเจรจาก่อนที่จะเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมได้ โดยต่อไปถ้าประเทศไทยมีการบันทึกเป็นศูนย์รวบรวมข้อมูลทรัพยากรพันธุกรรมพีชพื้นบ้านที่ใช้ประโยชน์สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานซึ่งจัดทำเป็นเว็บไซต์โดยรวบรวมเป็นหมวดหมู่เพื่อเสริมส่วนต่างๆ เป็นรูปแบบเบื้องต้นทั้งในด้านอุปโภค บริโภค ทัศนกรรม และระบบนิเวศ

นางสาวสินี โชติบริบูรณ์

สถาบันโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้มีการดำเนินงานเกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อการพัฒนาความมั่นคงทางอาหาร โดยมีเครือข่ายการทำงานร่วมกับพิพิธภัณฑ์พีชสิรินธร โดย ดร.อุษา กลิ่นหอม เป็นอาจารย์ของพวกเรา โดยที่ท่านไม่ทราบ เพราะว่สิ่งที่ท่านได้เขียนและกระทำได้ใช้ในการอ้างอิงสำหรับการทำงาน และส่วนใหญ่จะเข้าไปอยู่ในเว็บไซต์ ในวันนี้ต้องขอขอบคุณสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ให้ความกรุณาทำให้ได้พบ ดร.อุษา กลิ่นหอม และมีความประทับใจ

มาก เพราะท่านสามารถบูรณาการทุกสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง เป็นบุคลากรต้นแบบ ซึ่งมีความคิดเห็นเช่นเดียวกันว่าต้อง สืบต่อไปให้คนรุ่นหลัง เรื่องราวที่ได้นำเสนอตั้งแต่วินาทีแรก จนสุดท้ายเป็นการสื่อสารที่มีความสนุก หากจะสื่อสารกับ เด็กรุ่นหลังให้ได้รับรู้ และซึมซับเรื่องราวต้องมีความสนุก เช่นนี้ ซึ่งจะทำให้เด็ก ๆ ได้ซึมซับ ต่อยอด และค้นหา โดย เห็นว่ากระบวนการ และเครื่องมือต่าง ๆ ที่ ดร.อุษา กลิ่นหอม ได้ใช้ในการศึกษาวิจัย จะสามารถส่งต่อเครื่องมือเหล่านี้ ให้กับเด็ก ๆ ได้ และขอเป็นกำลังใจ ส่วนในฐานะเป็น กลุ่มนักวิจัยกลุ่มเล็ก ๆ ขออนุญาตเดินตามรอยเท้าเพื่อ ดำเนินการในพื้นที่ที่ได้ดำเนินการ และคงได้มีโอกาส ปรึกษา ดร.อุษา กลิ่นหอม

ในส่วนของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขอชื่นชมว่าเป็นเวทีการประชุม ที่ดีมาก และหากได้มีการเผยแพร่เรื่องราวทั้งหมดของ ดร.อุษา กลิ่นหอม รวมถึงวิทยากรท่านอื่น ๆ ในวันที่ โดย อาจเป็นการสื่อสารผ่านทางหนังสือพิมพ์หรือแม้แต่วารสาร โทรทัศน์ โดยเฉพาะสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ซึ่งมีหลาย รายการที่เอื้อต่อการดำเนินงานของสำนักงานนโยบายและ แผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกับทุกท่าน ในฐานะที่ไม่ใช่เป็นนักวิชาการแต่เป็นประชาชนคนหนึ่ง ต้องการจะเห็นรูปธรรมในสิ่งที่ ดร.อุษา กลิ่นหอม ได้ ดำเนินการแล้ว และได้เผยแพร่ให้แก่คนในวงกว้างได้รับรู้ มากขึ้นนอกจากการรับฟังในที่ประชุม เช่น รายการคนค้นคน หรือรายการต่าง ๆ ที่สามารถเข้าไปสืบค้นเรื่องราวของ ดร.อุษา กลิ่นหอม หรือของสำนักงานนโยบายและแผน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ให้การสนับสนุน การดำเนินงานด้านต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งจะเป็นอีกวิธีที่ทำให้ เรื่องราวของความหลากหลายทางชีวภาพกลายเป็นเรื่องราว ที่สนุกขึ้น และคนสามารถนำไปเชื่อมโยงกับตนเองแล้ว จะทำให้ทราบว่าจะมีบทบาทอย่างไร และเริ่มเห็นคุณค่า สิ่งที่อยู่ใกล้ตัวมากขึ้น

ดร.ก้องกานดา ชยามฤต

ขอขอบคุณ ดร.อุษา กลิ่นหอม รองศาสตราจารย์ ดร.ชูศรี ไตรสนธิ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ลำปาง หอมชื่น และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชุมพล คุณวาสิ ที่ได้ให้เกียรติ มาแนะนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นข้อมูล พื้นฐานซึ่งขณะนี้ได้พัฒนาขึ้นมาอีกระดับ นักวิจัย หลายท่านสามารถมีงานวิจัยที่ทำต่อยอดจากข้อมูลพื้นฐาน นี้ได้อีกหลายโครงการ และ ศ.ดร.ธวัชชัย สันติสุข ต้องการ ให้วิทยากรทุกท่าน ได้จัดทำข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ไว้

เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานให้นักวิจัยที่จะต่อยอดการวิจัยได้นำไป ดำเนินการต่อ ข้อมูลบางส่วนในการทำงานวิจัย และ การเขียนหนังสือเน้นการบอกเล่าของชาวบ้านแต่ไม่มี หลักฐานอ้างอิงเพียงพอ เพราะฉะนั้น ผู้เข้าร่วมประชุมในที่ นี้ และจากสถาบันต่าง ๆ สามารถมีหัวข้อวิจัยอีกจำนวนมาก ต่อยอดจากผู้บรรยายทั้งสี่ท่าน ทั้งมากที่คนเฒ่าคนแก่ รับประทานแล้วมีอาการหัวเราะดีใจซึ่งอาจมีสารบางชนิด ที่ทำให้หัวเราะ หรือดอกกลิ่นหอม ดอกกลิ่นหอม อาจจะมีสาร ทำให้ง่วงนอน ซึ่ง ดร.สิริกุล บรรพพงศ์ ผู้อำนวยการสำนัก ความหลากหลายทางชีวภาพ ได้ขอให้ผู้เข้าร่วมประชุมร่วม แสดงความคิดเห็นเพื่อนำไปจัดทำนโยบายด้านงานวิจัย ความหลากหลายทางชีวภาพเสนอคณะรัฐมนตรี ซึ่งต้อง ขอขอบคุณวิทยากรทั้งสี่ท่านที่มีข้อมูลพื้นฐานแน่นอยู่แล้ว เพราะพวกท่านนอกจากช่างสังเกต ช่างซักถามแล้วยังเป็น นักชิมอีกด้วย โดยข้อมูลเหล่านี้มีพร้อมอยู่แล้ว แต่ต้องการ งานวิจัยเพื่อมาสนับสนุนข้อมูล เมื่อนำมาเขียนหนังสือ จะทำให้มีข้อมูลอ้างอิงของปีที่มีการค้นคว้าวิจัย เมื่อตีพิมพ์ แล้วจะทำให้มีข้อมูลมากขึ้น และน่าเชื่อถือ

ในประเด็นของ ผศ.ลำปาง หอมชื่น อาจมีความ น้อยใจว่า อาหารหรือผักในท้องถิ่นไม่ได้จำหน่ายใน ภัตตาคาร เช่น วุ้นเครือหมาน้อย เป็นต้น เมื่อเข้าไปใน ภัตตาคารชั้นสูง พนักงานใส่สูทนำเครือหมาน้อยวางคู่กับ อาหารของภัตตาคารอาจดูลักษณะเป็นพื้นบ้านเล็กน้อย และ เห็นด้วยว่าในอนาคตอาจมีการเปลี่ยนชื่อให้เหมาะสมขึ้น เป็นสิ่งที่ต้องคิด มีการสื่อสาร และให้ความรู้กับท้องถิ่น ขณะนี้ ดำเนินการได้โดยเฉพาะการปลูกจิตสำนึกให้กับเยาวชน โดยมีหน่วยงาน เช่น องค์การสวนพฤกษศาสตร์ จัดอบรม ให้ความรู้เรื่องพืช เป็นต้น ซึ่งเป็นกำลังใจว่าเด็กในชุมชน ท้องถิ่นยังมีความสนใจพืช สนใจที่จะทำการทดลองในสวน พฤกษศาสตร์ และเป็นสิ่งที่ได้เคยบอกกล่าวกับเยาวชน ว่า การตัดไม้ทำลายป่าไม่สามารถจะพุดคุยกับผู้ใหญ่ได้ เพราะเขามุ่งหวังที่จะตัด จึงต้องฝากไว้กับเยาวชนว่าหาก เห็นผู้ใหญ่กำลังตัดไม้ทำลายป่าก็ให้เตือนสติ

การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญควรเพิ่มบทเรียนเข้าไปใน ระบบการศึกษา ทั้งการอนุรักษ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่ง ขณะนี้ไม่ทราบว่ามีหรือไม่ ถ้ายังไม่มีควรจะใส่ไว้ในบทเรียน ด้านวิทยาศาสตร์ หรือทางด้านการศึกษาปฏิบัติ เด็กเป็น ความหวังหากได้ไปสัมผัสแล้วจะมีความสนใจ ถ้าได้สัมผัส กับเด็กที่อยู่ในชนบทหรือในถิ่นที่ห่างไกลจากชุมชน ไม่มี สิ่งยั่วยวนต่าง ๆ เมื่อมีการใส่สิ่งที่เป็นความรู้จะยังสามารถ รับได้ และยั่งยืนดีที่จะนำไปพัฒนา สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่อง สืบเนื่องให้เห็นว่าจะทำให้เกิดการอนุรักษ์พันธุ์พืชได้ดียิ่งขึ้น

ข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากวิทยากรและท่านต่างๆ เกี่ยวกับความรู้พื้นฐานและการวิจัยต่อยอด สามารถนำมาเป็นฐานข้อมูลให้ประเทศไทยได้เป็นอย่างดี การวิจัยต่อยอดเป็นสิ่งสำคัญมากดังที่ ผศ.ดร. ชุมพล คุณวาลี ได้กล่าวไว้ว่า ต้องหาสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศไทยจริงๆ ขณะนี้การวิจัยที่ทำแล้วเก็บไว้โดยไม่ได้ใช้ประโยชน์ขอให้เสียก่อนและไม่ทำในสิ่งที่หลายคนชอบบอกว่า พวกนักวิจัยทำเพื่อสนองความต้องการของตนเอง ขอให้ทำงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ ข้อมูลจากประชุมในวันนี้ พวกพีช ผักต่างๆ สามารถทำวิจัยได้ทั้งหมด ซึ่งเป็นฐานข้อมูลให้กับคนในกลุ่มผู้เชี่ยวชาญและเยาวชนต่อไป และ รศ.ดร. ชูศรี ไตรสนธิ ได้กล่าวว่า ควรมีการสนับสนุนในองค์กรการบริหารส่วนตำบลแต่ละแห่งคัดเลือกพันธุ์พืชในท้องถิ่นของตนที่รู้จัก และได้ใช้ประโยชน์หรือมีประโยชน์ และต้องการจะนำเสนอเพื่อสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจให้กับประเทศ ถึงแม้ว่าจะมีชนิดพันธุ์พืชซ้ำกันก็ไม่เสียหาย เพราะบางชุมชนอาจจะนำมาใช้ประโยชน์ในอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งควรจะสนับสนุนต่อไป จึงขอฝากให้สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และองค์การบริหารส่วนตำบลแต่ละแห่งทำการสำรวจการใช้ประโยชน์จากชนิดพันธุ์พืชในท้องถิ่น ซึ่งต่อไปจะได้ทำให้มีการใช้ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ และไม่หลงลืม ในปัจจุบันมีพืชหลายชนิดที่ได้นำกลับเข้ามาใช้ประโยชน์ในเมืองและยังพบเห็นอยู่ เช่น ผักหวาน และยอดผักทอง เป็นต้น

นางสาวสินี ไซติบริบูรณ์

ในฐานะเป็นบุคลากรสายงานด้านสุขภาพ ได้เปิดโลกทรรศน์กว้างขวางมากขึ้น และได้คำสำคัญร่วมกัน ซึ่งในทางโภชนาการมีการกล่าวถึง คือ ความหลากหลาย แต่กล่าวถึงในประเด็นเรื่องของสารอาหาร แต่จุดร่วมกันของการประชุมครั้งนี้ที่พบ คือ ในเรื่องของพันธุ์พืชที่มีการใช้ประโยชน์อย่างหลากหลาย ช่วยทำให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและต่อเนื่องมา เป็นสิ่งที่พบจุดร่วมกัน และขอแสดงความคิดเห็นในมุมมองความหลากหลายทางชีวภาพที่ต่อเนื่องกับเรื่องสุขภาพและการศึกษา และสนับสนุนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หากเป็นไปได้ทางด้านนโยบายควรมีการกำหนดตัวชี้วัดหรือสิ่งที่ช่วยสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นผนวกเรื่องของความหลากหลายทางชีวภาพเข้าเป็นส่วนหนึ่งในเรื่องงานกล่าวต่างๆ คือ ที่ผ่านมามององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอาจมองเรื่องโครงสร้างพื้นฐานเป็นส่วนใหญ่ แต่ปัจจุบันมีแนวโน้มเรื่องสุขภาพและประเด็นอื่นมากขึ้น แต่หากระบุประเด็นนี้

ขึ้นให้ชัดเจนอาจจะช่วยเอื้อคนทำงานที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับนโยบายของท้องถิ่นได้เพิ่มขึ้น จากบทเรียนที่ได้ทำงานเป็นกลุ่มเล็กๆ ของมหาวิทยาลัยกับกองคุ้มครองพันธุ์พืชมีความพยายามที่จะได้ให้ข้อมูลพื้นฐานในเรื่องของคุณค่าโภชนาการของพืชท้องถิ่น ซึ่งข้อมูลที่ได้มาพบว่า ช่วยทำให้คนในชุมชนเชื่อมโยงเรื่องของการอนุรักษ์พันธุ์พืชได้ใกล้ชิดมากขึ้น เพราะเกี่ยวกับความเป็นอยู่และสุขภาพ

นอกจากนี้ สนับสนุนและเห็นด้วยในส่วนที่จะต้องขยายต่อไปยังเด็กและเยาวชน โดยได้มีความพยายามทำตั้งแต่เรื่องของแหล่งปลูก การนำไปประกอบอาหาร และส่งเสริมให้รับประทาน เพราะทราบว่าเด็กกลุ่มหนึ่งเมื่อได้รับวัฒนธรรมภายนอกเข้ามามากขึ้น เด็กเหล่านี้จะเปลี่ยนเป็นอาหารของทางวัฒนธรรมตะวันตกเพิ่มมากขึ้น และส่งผลต่อสุขภาพ ประเด็นนี้เป็นความเชื่อมโยงกันระหว่างความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นตัวแหล่งอาหารกับสุขภาพ จึงต้องการให้มีหน่วยงานหรือแหล่งทุนช่วยสนับสนุนการวิจัยที่เชื่อมโยงครบทั้งวงจร และความยากลำบากประการหนึ่ง คือ การทำงานให้ความรู้กับเด็ก ๆ หรือการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับคน ผลลัพธ์จะไม่ได้เป็นตัวเลขที่มีจำนวนมากเหมือนกับหลายท่านได้ค้นพบ แต่เป็นตัวเลขซึ่งในระดับนโยบายแล้วเปรียบเสมือนการสอบตก เพราะเป็นเลขจำนวนน้อยหรือเห็นการเปลี่ยนแปลงช้า เพราะฉะนั้น หากในระดับนโยบายได้สนับสนุนในสิ่งที่ดำเนินงานอยู่ โดยอาจมองเห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงที่อาจจะช้า แต่ว่ามีการพัฒนาเกิดขึ้นก็สามารถเป็นตัวชี้วัดที่เห็นการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลง

นางสาวณิภาพรรณ ศรีฟ้า

ที่ผ่านมาระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้มีการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงขอทราบทิศทางการจัดการเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อให้เกิดการสูญเสียที่ลดน้อยลงจากประสบการณ์ที่ได้จากการสำรวจการนำเสนอในวันนี้ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ แต่ความหลากหลายทางชีวภาพในภาคใต้มีค่อนข้างสูงเช่นกัน โดยเฉพาะพันธุ์พืชในป่าชายเลน จากการสำรวจโดยเฉพาะอำเภอบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี และการพูดคุยกับปราชญ์ชาวบ้านที่มีภูมิความรู้ด้านแพทย์แผนไทย มีพืชสมุนไพรอย่างน้อย 60 ชนิด ซึ่งขณะนี้พืชสมุนไพรยังไม่มีการศึกษาวิจัยในเชิงวิทยาศาสตร์ แต่โดยภูมิปัญญาของชาวบ้านจะทราบว่าสมุนไพรแต่ละชนิดใช้รักษาโรคใด ซึ่งต้องการให้มีการต่อยอดในเรื่องของการวิจัย โดยเฉพาะเรื่องของสมุนไพร

อีกประการ คือ ความหลากหลายของพันธุ์พืชที่มีส่วนสัมพันธ์กับการอยู่รอดของสัตว์ในพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งขณะนี้จังหวัดสุราษฎร์ธานีได้พยายามขอสนับสนุนงบประมาณพัฒนาจังหวัดส่วนหนึ่งในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ โดยพยายามจะใช้ความหลากหลายทางชีวภาพที่ได้สำรวจพบมาต่อยอดในการใช้ประโยชน์ เพื่อให้ทราบว่าถ้าใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนชาวบ้านต้องทำอะไร แต่อาจจะต้องหาที่ปรึกษา ซึ่งต้องการทำให้เกิดขึ้นและเห็นผลอย่างแท้จริง

ในส่วนของท้องถิ่น จากการได้สัมผัสมีท้องถิ่นน้อยมากที่มีความรู้ และให้ความสนใจเรื่องความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งน่าจะเป็นประเด็นหลักที่สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรมีทิศทางหรือรูปแบบที่จะสนับสนุนให้ท้องถิ่นเห็นความสำคัญ และในระดับผู้บริหารของแต่ละจังหวัดอาจจะไม่ได้เห็นว่าเป็นความสำคัญทางเศรษฐกิจ ซึ่งแตกต่างจากป่าส้มและยางพาราที่เป็นพืชเศรษฐกิจ แต่เมื่อพิจารณาถึงฐานความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่เป็นฐานที่มาจากการดำรงชีวิตของชาวบ้าน บางครั้งทำให้การของบประมาณเพื่อทำการศึกษาหรือต่อยอดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจึงมีความยากมาก ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาเช่นเดียวกันในการจัดการให้เกิดความยั่งยืน แต่ถ้าสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีทิศทางที่ชัดเจนทั้งในเรื่องการบูรณาการเรื่องการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องของแพทย์แผนไทยในท้องถิ่น โดยการนำเรื่องของความหลากหลายทางชีวภาพไปสอดแทรกไว้ในเนื้อหาจะเป็นสิ่งที่ดี และควรผลักดันเรื่องขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย

ดร.ก้องกานดา ชยามฤต

เห็นด้วยกับการวิจัยที่ครบวงจร มีการบูรณาการ และมีแหล่งทุนสนับสนุนจะเป็นประโยชน์อย่างมาก และขอเรียนที่ประชุมว่าแนวทางที่ดำเนินการเป็นไปอย่างถูกทางแล้ว เริ่มแรกศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นก่อน และหลังจากนั้นนำมาต่อยอด ซึ่งโครงการต่างๆ ที่จะต่อยอดต้องพิจารณาจากความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศ และคำถามเกี่ยวกับแหล่งทุนในการสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน จะเป็นข้อมูลให้ทางสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นำไปกำหนดนโยบายการวิจัยต่อไป ซึ่งสำนักงานฯ คงได้มีการรวบรวมข้อมูลจากการประชุม และดำเนินการที่เกี่ยวข้องต่อไป

นายปรมิษฐ์ วงศ์สุวรรณ

วันนี้รู้สึกดีใจที่ได้มีโอกาสเข้าร่วมรับฟัง ได้รับทั้งความรู้ และประสบการณ์ ขอขอบคุณท่านวิทยากรที่ได้มีความพยายาม และใช้เวลาในการศึกษาอย่างยาวนาน ประการหนึ่ง คือ จะทำอย่างไรให้คนเห็นคุณค่าและเกิดการยอมรับ และให้ได้ใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง สิ่งใดที่เห็นคุณค่าพิสูจน์ได้แล้ว และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ควรได้เผยแพร่สิ่งเหล่านี้ และนำไปใช้ประโยชน์ให้ได้ให้เกิดการยอมรับ เพื่อที่จะกระตุ้นให้คนไทยหันมานิยมใช้สมุนไพรให้ได้ก่อน มิฉะนั้น สิ่งที่ได้รวบรวมไว้สุดท้ายจะกลายเป็นตำรา และเป็นประวัติศาสตร์หากไม่เกิดการใช้ประโยชน์ กำลังใจของคนที่ค้นหาเกือบทั้งชีวิตก็จะไม่เกิดประโยชน์ เพราะฉะนั้น ถ้ามีสิ่งใดที่เกิดการยอมรับและใช้ประโยชน์ได้จริง ควรส่งเสริมสู่การผลิต และการนำไปใช้ประโยชน์ให้ได้ และวันหนึ่งเมื่อเกิดการยอมรับแล้ว ประชาชนและรัฐบาลให้ความสนใจแล้ว จะนำไปสู่การศึกษาวิจัยส่งเสริมสนับสนุนในวันข้างหน้าอย่างแท้จริง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สำอาง หอมชื่น

ขอฝากสวนพฤกษศาสตร์หรือหน่วยงานที่จัดอบรมคือประเทศไทยมีการอบรมสัมมนาจำนวนมาก แต่ไม่ค่อยประสบความสำเร็จ เพราะทัศนคติยังไม่ชัดเจน ซึ่ง ศ.ดร. ธีรชัช สันติสุข ได้กล่าวชัดเจนว่า การถ่ายทอดองค์ความรู้หนึ่งไม่ใช่บอกเพียงว่าชื่ออะไร มีสรรพคุณอย่างไร แต่ต้องบอกเล่าเรื่องราว อัลเบิร์ต ไอสไตน์ ได้กล่าวไว้ว่า ความรู้ยังไม่สำคัญเท่ากับจินตนาการ

สาธารณรัฐอินเดียถึงแม้ว่าอังกฤษได้ปูพื้นฐานไว้ แต่สาธารณรัฐอินเดียได้ดำเนินด้วยวิถีของตนเอง โดยเน้นเรื่องราว เช่น ต้นปีบ สาธารณรัฐอินเดียมีความเชื่อว่าเป็นองค์หญิงที่มีรูปร่างหน้าตาสวยงาม และมีผิวพรรณขาว ต่อมาได้เกิดความรักกับพระอาทิตย์ ซึ่งมีผู้หญิงหลายคนชื่นชอบ ทำให้องค์หญิงขำใจ และตรอมใจจนในที่สุดเสียชีวิต บิดามารดาจึงนำขี้เถ้าไปฝังลงดิน กลายเป็นปุยทำให้ต้นไม้เจริญเติบโตขึ้นมาเป็นต้นปีบและออกดอกสวยงามมาก ดอกปีบจะบานในเวลากลางคืน มีดอกสีขาวหอมเหมื่อนกับองค์หญิง ในเวลารุ่งเช้าดอกปีบจะร่วงเนื่องจากพระอาทิตย์ขึ้นซึ่งเป็นคู่รักทำให้เกิดความขำใจ จึงเสมือนว่าองค์หญิงร้องไห้ ดอกปีบจึงร่วงหล่นในเวลาเช้า การสอนลักษณะนี้ทำให้น้องอยากรู้และเกิดจินตนาการขึ้น ในส่วนของประเทศไทย ภาคเหนือเรียกว่า กาสะลอง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรียกว่า กันของ ซึ่งในฐานะผู้ถ่ายทอด หากจะถ่ายทอดองค์ความรู้ไม่ควรอธิบายว่า ต้นปีบมีสรรพคุณอย่างไร เพราะนักเรียน นักศึกษาเมื่อ

ได้รับฟังจะไม่สามารถจดจำได้ว่ามีสรรพคุณอย่างไร เพราะมีหลายชนิด แต่ต้องเล่าเรื่องราวให้ฟังถึงที่มาของชื่อ คำว่า กันของ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหมายถึงถูกของ ซึ่งเป็นความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ ทำให้ร่างกายรู้สึกไม่ค่อยสบาย หรือบางครั้งจะคิดถึงคนนั้นคนนี่เหมือนถูกไล่ของ ถ้าใครมีอาการลักษณะนี้ต้องไปหาพระหรือหมอยาสมุนไพร หรือนำต้นกันของโดยใช้เปลือกและรากมาต้มรับประทานหรืออาบ จึงได้เรียกชื่อว่า กันของ สาธารณรัฐอินเดียประสบความสำเร็จทางด้านการศึกษา เพราะว่าเขาจะเล่าเรื่องราวเหมือนเป็นวรรณคดีหรือนิยายปรัมปรา ทำให้เด็กหรือคนที่ได้รับการอบรมมีจินตนาการ

ดังนั้น สอนพฤกษศาสตร์หรือแม้แต่อาจารย์หลายท่าน ซึ่งอยู่ในแวดวงการศึกษาได้มีการจัดอบรมหลายครั้ง แต่เหตุใดไม่ประสบความสำเร็จ เพราะว่าครูอาจารย์ทั้งหลาย ในมหาวิทยาลัยหรือโรงเรียนต่างๆ ขาดจินตนาการ ไม่ได้สร้างจินตนาการให้กับนักเรียน นักศึกษา ดังที่ ศ.ดร.ธวัชชัย สันติสุข ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อจะให้ความรู้เรื่องใดต้องเล่าเรื่องราวด้วย เพราะจะเกิดจินตนาการและทำให้จำได้ และนำไปสู่การศึกษาทางวิทยาศาสตร์ จึงต้องการฝากบทเรียนที่จะเป็นองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งครูอาจารย์ตามโรงเรียนต่างๆ ได้มีการเผยแพร่ แต่ไม่ได้รับความสนใจ เนื่องจากผู้สอนยังไม่เข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างถ่องแท้ ซึ่ง ดร.อุษา กลิ่นหอม ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางเรื่องที่ได้ดำเนินการต้องติดตามเป็นเวลากว่าสิบปี จึงทราบแหล่งที่มาว่ามีความเป็นมาอย่างไร และมีเหตุผลอธิบายได้อย่างไร ผู้สอนยังไม่เคยสร้างจินตนาการหรือสอนให้เด็กเกิดจินตนาการได้ จุดนี้ก็เป็นสิ่งที่ไม่ดีต่อระบบการศึกษาของประเทศไทย และระบบความจำของคนมีน้อยและจำกัด ให้ความรู้ไปแต่นักเรียนนักศึกษาจำไม่ได้ ซึ่งจะต้องจำในสิ่งที่ประทับใจ และจะเป็นการสร้างให้เด็กรู้สึกชอบต้นไม้ขึ้น และค่านิยมและทัศนคติต่อวิชาชีพจะเปลี่ยนแปลงไป

ดร.ก่องกานดา ชยามฤต

นอกจากจินตนาการแล้ว ความจริงที่ปรากฏ เช่น รากปลาไหลเผือกนำมาพอกกันตะขาบกัด หรือข้าหอม ที่ ดร.อุษา กลิ่นหอม ได้กล่าวว่า ใช้สำหรับให้วัวขับลม ซึ่งข้าหอมนำมาใช้กับคนได้เช่นกัน เป็นต้น ผู้แทนจากสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด คงต้องการพืชเหล่านี้ที่เห็นผลในทันที เพื่อให้มีการนำเสนอและแนะนำประชาสัมพันธ์ว่าใช้ประโยชน์ได้บ้าง ซึ่งต้องขอฝากท่านอาจารย์ทุกท่านด้วย อีกประเด็นดังที่ ผศ.ลำอาน หอมชื่น ได้แสดงความคิดเห็นว่าควรมีการอบรมครู ซึ่งสอนเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดขึ้น

ดร.อุษา กลิ่นหอม

ในเรื่องของคุณค่า การยอมรับ และการใช้ประโยชน์ การทำงานที่ผ่านมาประมาณสามสิบปี ได้ส่งเสริมทั้งสามประการไม่น้อยกว่า 60 ชุมชน และประสบความสำเร็จในการนำพืชเหล่านี้กลับมาใช้ให้เป็นเศรษฐกิจของชุมชน แต่การประชาสัมพันธ์ยังมีไม่มากจึงขอเสนอให้สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ร่วมกับกระทรวงมหาดไทยในการจัดงานหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งในงานจะทราบว่าจะนำพืชในท้องถิ่นของตนเองมาใช้ประโยชน์ได้อย่างไร แต่ข้อมูลในเรื่องความรู้พื้นฐานไม่มี เพราะฉะนั้น ถ้ามีการจัดแสดงชุดความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับพืช เช่น ย่านลิเภา เป็นต้น จะทำให้คนเห็นภาพ มีการขยายออกไป และนำไปเชื่อมโยงต่อกันได้ แต่ทุกวันนี้ต่างคนต่างจัดแม้กระทั่งหน่วยงานหนึ่ง คือ สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพก็ได้มีความพยายามที่จะดำเนินการ แต่ทำอย่างโดดเดี่ยวมาก ซึ่งลักษณะเช่นนี้ไม่ควรทำโดยหน่วยงานเดียว ควรร่วมมือกันและแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่ประชาสัมพันธ์หรือทำให้เกิดความสำเร็จในชุมชนมีอะไรบ้าง เช่น จังหวัดจันทบุรีมีการส่งเสริมเรื่องขลุ่ยซึ่งประสบความสำเร็จ บ้านดินใจ จังหวัดกาฬสินธุ์มีการพัฒนาเครื่องจักรสานจากไม้ไผ่ จากเดิมมี 50-60 กอ แต่ในปัจจุบันพบประมาณ 2,000 กอ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ เป็นต้น โดยสิ่งที่หมู่บ้านหนึ่งประสบความสำเร็จควรเป็นแบบอย่างหรือต้นแบบ แต่อาจจะขาดการประชาสัมพันธ์

นางสาวปัทมาธิ์ กาญจนวัฒน์วงศ์

ธนาคารเชื้อพันธุ์พืชมีหน้าที่เก็บรวบรวมพันธุ์พืช และต้องการแหล่งที่มาของข้อมูล เพื่อการลงพื้นที่เก็บข้อมูลตัวอย่าง โดยคาดว่าจะมีโอกาสได้ขอความอนุเคราะห์จากท่านอาจารย์ทุกท่าน ซึ่งทางหน่วยงานพยายามจะเก็บเชื้อพันธุ์ไว้ และหวังว่าจะได้มีการนำเชื้อพันธุ์เหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ทั้งงานวิจัย และส่งเสริมเพื่อให้เกิดประโยชน์ในวงกว้างต่อไป และมีประเด็นหนึ่งที่ได้มีการกล่าวถึงการจัดบันทึกภูมิปัญญา ทำให้นึกถึงขณะเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย คือ นักเรียนสายวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่จะมีการทำโครงการ และหลายครั้งมีการทำโครงการวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่เมื่อจบการศึกษาโครงการเหล่านี้ก็สิ้นสุดด้วย เหมือนกับว่าโครงการได้หายไป ในความเป็นจริงเป็นงานระดับมัธยมศึกษาซึ่งอาจใช้อ้างอิงไม่ได้ จึงมีความเห็นว่าเป็นไปได้หรือไม่ที่จะมีการเชื่อมโยงระหว่างระดับมัธยมศึกษาขึ้นไปจนถึงระดับมหาวิทยาลัย เสมือนว่ามัธยมศึกษาเป็นตัวกลั่นกรองความรู้ภูมิปัญญา

ท้องถิ่นชั้นหนึ่งก่อน และต่อไปมีผู้วิจัยได้นำไปต่อยอด
ในเชิงวิทยาศาสตร์มากขึ้นและเป็นหลักฐานอ้างอิงที่ดีต่อไป

ดร.ก้องกานดา ชยามฤต

เป็นข้อเสนอแนะที่ดี เพราะว่าจากมัธยมศึกษาถ้า
มีการบูรณาการร่วมงานกับนักศึกษามหาวิทยาลัยแล้ว
จนมีการตีพิมพ์เป็นข้อมูลที่สามารถอ้างอิงได้จะเป็นสิ่งที่
มีประโยชน์เพิ่มขึ้น

นางสาวสินี โชติบริบูรณ์

สำหรับประเด็นงานวิจัยที่ศึกษารูปแบบ กระบวนการ
และส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กในช่วงต่างๆ ซึ่งเมื่อได้มา
แล้ว ก็อาจจะเป็นต้นแบบหรือแนวทางการนำไปสู่กลุ่ม
คนต่างๆ ทั้งกลุ่มเด็กนักเรียนหรือประชาชนทั่วไป และ
จะเป็นสิ่งหนึ่งที่จะช่วยสร้างค่านิยมได้โดยที่นักวิจัยหรือ
ผู้เข้าประชุมเป็นต้นแบบ

ดร.อุษา กลิ่นหอม

เมื่อปีที่ผ่านมาได้รวบรวมบุคคลต่างๆ ที่เป็นจิตอาสา
พัฒนาเว็บไซต์ <http://www.tkdoc.com> และได้อบรมอาสา
สมัคร 70 คนทั่วประเทศไทย และให้ผู้เข้าอบรมนำกลับ
ไปบันทึกข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อเข้าเว็บไซต์ดังกล่าว
จะเห็นตัวอย่างแบบสอบถามที่ใช้สอบถามกับชาวบ้าน และ
วิธีการกรอกข้อมูล ซึ่งขณะนี้กำลังหาแหล่งเงินทุน หากได้
งบประมาณจะนำข้อมูลทั้งหมดใส่ในเว็บไซต์ เมื่อต้องการ

ค้นหาข้อมูล เช่น ถ้าปวดท้องจะใช้สมุนไพรชนิดใด เมื่อ
พิมพ์คำว่าปวดท้อง จะแสดงข้อมูลทั้งหมดว่าตำราของ
ใครอธิบายอย่างไร โดยจะมีข้อมูลสองทาง ทางแรกได้จาก
ชาวบ้านโดยตรง และอีกทางคือ จากการพิสูจน์แล้วว่า
สิ่งที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้มีการยอมรับทางวิทยาศาสตร์
ซึ่งอาจจะมีการวิจัยโดยตรงหรือเป็นข้อมูลทุติยภูมิที่นำมา
สนับสนุนโดยผู้วิจัยอื่น เช่น หนามโกทา รักษาโรคฟันและ
มีสาร anti inflammation ซึ่งสามารถนำมาใช้ได้ เป็นต้น
ดังนั้น จึงคาดหวังว่าในปี พ.ศ. 2555-2556 เว็บไซต์นี้
จะมีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับบุคคลทั่วไป โดยบุคคลที่
ได้รับการอบรมแล้ว 70 คน ขณะนี้อยู่ระหว่างดำเนินการ
จัดเก็บข้อมูลตามแบบสอบถามที่ได้อบรม

ดร.ก้องกานดา ชยามฤต

ดร.อุษา กลิ่นหอม ได้มีการดำเนินการมากมาย
แต่บางครั้งอาจจะขาดการประชาสัมพันธ์ ซึ่งต้องมีการ
ประชาสัมพันธ์ให้มาก ขอถือโอกาสนี้ขอบคุณผู้เข้าร่วม
ประชุมทุกท่านเกี่ยวกับข้อเสนอแนะต่างๆ และขอคิดเห็น
ซึ่งคงเป็นประโยชน์ให้กับสำนักงานนโยบายและแผน
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อกำหนดแนวทาง
หรือนโยบายในงานวิจัยด้านความหลากหลายทางชีวภาพ
ระดับชาติต่อไป

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมการสูญเสียความหลากหลาย ของพันธุ์พืชกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหรือ ธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา

วันศุกร์ที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2554

ณ ห้องบอลรูม เอ โรงแรมมารวย การ์เด็น กรุงเทพฯ

วิทยากร

ศ.ดร.ธวัชชัย สันติสุข

ที่ปรึกษาและนักพฤกษศาสตร์อาวุโส
สำนักงานหอพรรณไม้

ดร.อุษา กลิ่นหอม

ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

โทรศัพท์/โทรสาร 0 4375 4245

e-mail : usa_klinhom@yahoo.com

รศ.ดร.ชูศรี ไตรสนธิ

ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

โทรศัพท์ 0 5394 3346-8 โทรสาร 0 5389 2259

e-mail : ctrisonthi@yahoo.com

ผศ.สำออง หอมชื่น

ภาควิชาชีววิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

โทรศัพท์: 0 4334 2908 โทรสาร 0 4334 2912

e-mail : samang@kku.ac.th

ผศ.ดร.ชุมพล คุณวาสิ

ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โทรศัพท์: 0 2218 5485, 0 2218 5486

โทรสาร 0 2252 8979

e-mail : chumpol_khunwasi@yahoo.com

ดร.ก้องกานดา ชยามฤต

ข้าราชการเกษียณ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

กรมการข้าว

50 ถนนพหลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

นายอาทิตย์ กุดำ

ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยข้าวลพบุรี

สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว

โทรศัพท์ 0 3670 8804 โทรสาร 0 3670 8802

e-mail : arthitku@hotmail.com

นางอัญชลี ประเสริฐศักดิ์

สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว

โทรศัพท์ 0 2579 3642

e-mail : chaleeim@yahoo.com

วนิดา สุจิตตวิณะ

สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว

e-mail : wada_369@hotmail.com

นายพิษณุ หินตั้ง

ศูนย์วิจัยข้าวนครราชสีมา

สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว

โทรศัพท์ 0 4447 1883 โทรสาร 0 4447 1583

e-mail : pitsanu2549@hotmail.com

นายทองพูน ช่างเชื่อง

ศูนย์วิจัยข้าวนครราชสีมา

สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว

โทรศัพท์ 0 4447 1883 โทรสาร 0 4447 1583

กรมวิชาการเกษตร

50 ถนนพหลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

นางจารุวรรณ จาติเสถียร

ผู้อำนวยการกองคุ้มครองพันธุ์พืช

โทรศัพท์ 0 2579 4127

e-mail : jaruwan_char@hotmail.com

นางสาวปจรรย์ อินทะชูบ

กองคุ้มครองพันธุ์พืช

โทรศัพท์ 0 2940 5628 โทรสาร 0 2940 5628 ต่อ 112

e-mail : pajaree_in@hotmail.com

นายบัณฑิต สอนสุภาพ

กองคุ้มครองพันธุ์พืช

โทรศัพท์ 0 2940 5628 โทรสาร 0 2940 5628 ต่อ 112

e-mail : t.um.bdt@hotmail.com

รายงานการประชุม การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ

ที่มีการใช้ประโยชน์จากความรู้ตามขนบธรรมเนียมประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

และการสูญเสียความหลากหลายของพันธุ์พืชกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา

นายจิรศักดิ์ กิรติคุณากร
กองคุ้มครองพันธุ์พืช
โทรศัพท์ 0 2940 7214
e-mail : chirasakk_doa@hotmail.com

นายพรเทพ ท่วมสมบุญ
กองคุ้มครองพันธุ์พืช
โทรศัพท์ 0 2940 7214
e-mail : pomthep2518@yahoo.com

นางสาววาสนา มั่งคั่ง
กองคุ้มครองพันธุ์พืช
โทรศัพท์ 0 2940 7214
e-mail : wasa_pvp@yahoo.com

นายอุดมวิทย์ ไวยการ
สถาบันวิจัยพืชไร่
โทรศัพท์ 0 2579 3930 ต่อ 208
e-mail : uvaidhayakarn@yahoo.com

นางสาวอรทัย เอื้อตระกูล
สำนักควบคุมพืชและวัสดุการเกษตร
โทรศัพท์ 0 2940 6670

นางสาวปัทมาธิ์ กาญจนพัฒนางศ์
สำนักวิจัยพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพ
โทรศัพท์ 0 2904 6885 ต่อ 129 โทรสาร 0 2904 6898
e-mail : eiwiz182@hotmail.com

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมป่าไม้

61 ถนนพหลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

นางสาวสุทธิลักษณ์ โรจนานุกูล
สำนักความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2579 2814
e-mail : suttiluck@windowslive.com

นายมรุต พิทักษ์อรณพ
สำนักความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2579 2814
e-mail : boom_psu@hotmail.com

นางสาววารินทร์ ตริมงคล
สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2561 4292-3 ต่อ 5444
e-mail : rin53@hotmail.co.th

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

61 ถนนพหลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

นายประเสริฐ สอนสถาพรกุล
สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช
โทรศัพท์ 0 2561 0777 ต่อ 1460 โทรสาร 0 2579 9576
e-mail : ps-dnp@yahoo.com

สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม

92 ซอยพหลโยธิน 7 ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน
เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400

นายวิรุฬห์ ฤกษ์ธนะขจร
ผู้อำนวยการ
สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 10
โทรศัพท์ 0 4324 6772 3 โทรสาร 0 4323 6107

นางธีรรัตน์ วิไลรัตน์
สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 4
โทรศัพท์ 0 5638 3565-7
e-mail : nok_wilairat@hotmail.com

นางสาวดวงพร แป้นพุ่ม
สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 6
โทรศัพท์ 0 2268 8064 โทรสาร 0 2268 8062
e-mail : toung72@hotmail.com

นายอัศววัฒน์ หิรัญพันธุ์
สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 15
โทรศัพท์ 0 7621 9329, 0 7621 9415
โทรสาร 0 7621 9603

นายเฉลิมชัย ปาปะทา
ผู้อำนวยการ
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดชัยนาท
โทรศัพท์ 0 5641 1013 โทรสาร 0 5641 3040

นายบรรพต คันธเสธ
ผู้อำนวยการ
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดเชียงใหม่
โทรศัพท์ 0 5311 2725-6 โทรสาร 0 5311 2674

นายปรมิณทร์ วงศ์สุวรรณ
ผู้อำนวยการ
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดนครศรีธรรมราช
โทรศัพท์ 0 7534 1010 โทรสาร 0 7531 8376

นายวิทยา ปัญญาตย์
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดกาญจนบุรี
โทรศัพท์ 0 3451 1566 โทรสาร 0 3451 4415

นายจำนงค์ เดชดี
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดกาฬสินธุ์
โทรศัพท์/โทรสาร 0 4381 1778

นางสาวสุภาภรณ์ สุขโต
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดจันทบุรี
โทรศัพท์/โทรสาร 0 3931 3404

นางสาวธิดารัตน์ สถาพร
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดฉะเชิงเทรา
โทรศัพท์/โทรสาร 0 3851 1053
e-mail : monster2522@hotmail.com

นายชัยยาพล กนกวัฒนเลิศ
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดนครนายก
โทรศัพท์ 0 3731 1776 โทรสาร 0 3731 1291
e-mail : non_123@hotmail.com

นายรังสรรค์ อ่อนใจเอื้อ
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดนครปฐม
โทรศัพท์ 0 3424 2193 โทรสาร 0 3434 0025

นายสมชัย เสริฐศรี
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดนครราชสีมา
โทรศัพท์ 0 4421 4377, 0 4421 4908
โทรสาร 0 4421 4908

นายผดุง ทองชำนาญ
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดนนทบุรี
โทรศัพท์ 0 2580 0727-8 โทรสาร 0 2580 0727

นางสาวจริยา ตากแก้ว
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดบุรีรัมย์
โทรศัพท์/โทรสาร 0 4461 1102
e-mail : takaew_s@hotmail.com

นายเผด็จ ลายทอง
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดปทุมธานี
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2581 6341
e-mail : phadetlaihog@hotmail.com

นายสนั่น อุบลสุข
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
โทรศัพท์/โทรสาร 0 3533 6356

นายสมพงษ์ จีระระรินศักดิ์
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพัทลุง
โทรศัพท์ 0 7461 3093 โทรสาร 0 7462 1341

นายจักรพงษ์ ทองเปลว
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเพชรบูรณ์
โทรศัพท์/โทรสาร 0 5672 9786-7

นายนิลวัฒน์ มาชู
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเพชรบูรณ์
โทรศัพท์/โทรสาร 0 5672 9786-7

นายกิตติพล แต่งผิว
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดระยอง
โทรศัพท์ 0 3861 1008 โทรสาร 0 3861 4258
e-mail : por_tro@hotmail.com

นายสืบพงษ์ โส้หนู
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดราชบุรี
โทรศัพท์ 0 3233 7041

นายเดชะวัฒน์ พจน์สมพงษ์
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดลพบุรี
โทรศัพท์ 0 3642 7671 โทรสาร 0 3642 7671

นายศุภวัฒน์ บัญญัติ
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเลย
โทรศัพท์/โทรสาร 0 4281 1394

นายเรืองรงค์ นิ่มนวล
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดสมุทรปราการ
โทรศัพท์ 0 2395 2155 โทรสาร 0 2380 1169

นายสุรเด่น สัญญาอาจ
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดสมุทรสงคราม
โทรศัพท์ 0 3471 3135
e-mail : suraden.ss@hotmail.com

นายสัญญา ว่องไวอมรเวช
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสระแก้ว
โทรศัพท์ 0 3742 5500 ต่อ 18 โทรสาร 0 3742 5038
e-mail : sanyave05@yahoo.com

นางสาวณิภาพรรณ ศรีฟ้า
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดสุราษฎร์ธานี
โทรศัพท์ 0 7728 7156
e-mail : srifa19@hotmail.com

นายสานนท์ สังฆารักษ์
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสุรินทร์
โทรสาร 0 4471 3520

นางสาวขวัญตา มังคลาทิศน์
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดยะลา
โทรศัพท์ 0 7321 2727 โทรสาร 0 7321 2781
e-mail : tukta364@hotmail.com

นายนิวัติ โพธิ์เวียง
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดหนองบัวลำภู
โทรศัพท์/โทรสาร 0 4231 1025

นายสิทธิพงษ์ โกวิทพัฒนกิจ
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดอ่างทอง
โทรศัพท์/โทรสาร 0 3561 5995

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นางสิริกุล บรรพพงศ์
ผู้อำนวยการสำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์ 0 2265 6637 โทรสาร 0 2265 6638

นายชัชชัย ศิลปสุนทร
สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6639
e-mail : chaisilp@onep.go.th

นางสาวกฤษณา สุขนิวัฒน์ชัย
สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6639
e-mail : krissanas@onep.go.th

นางสาวเบญจมาภรณ์ วัฒนธงชัย
สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6639
e-mail : benchamaporn@onep.go.th

นางสาวพรรณิ พานทอง
สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6639
e-mail : p_pannee@onep.go.th

นางสาววิยะดา โตดิเทพย์
สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6639
e-mail : t_wiyada@onep.go.th

นางสาวศรีนญา ภูผาจิตต์
สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6639
e-mail : p_sarinya@onep.go.th

นางสาวศิริรัตน์ วงศ์ชาติ
สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6639
e-mail : my_aum@hotmail.com

นางสาวยุวดี อ้นทสุตร
สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6639
e-mail : a_yuwadee@onep.go.th

นายฐิติพงษ์ อีระประเสริฐสิทธิ์
สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6639
e-mail : t_thitipong@onep.go.th

นางสาวสุภาพร เจริญจิตต์
สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6639
e-mail : c_supaporn@onep.go.th

นางสาวอัญชลี มะลิวัลย์
สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6636
e-mail : anchalee@onep.go.th

นายภูริภัทร หุวะนนท์
สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6640
e-mail : h_phuriputr@onep.go.th

นายอิสระ ตั้งสุวรรณ
สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6564
e-mail : itsara_31@hotmail.com

นางสาวมธยา รักชาติชัย
กองสิ่งแวดล้อมชุมชนและพื้นที่เฉพาะ
โทรศัพท์ 0 2265 6744
e-mail : raksasataya_@hotmail.com

นางสาวยุภาพร วอแพง
กองสิ่งแวดล้อมชุมชนและพื้นที่เฉพาะ
e-mail : yuyi.w@hotmail.com

องค์การสวนพฤกษศาสตร์
100 หมู่ 9 ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ 50180

นายจรรย์ มากน้อย
หัวหน้าส่วนวิจัย
สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
โทรศัพท์ 0 5384 1208 โทรสาร 0 5384 1204

นางสาวละอองแก้ว จันทร์เรือง
สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
โทรศัพท์ 0 2272 4374

กระทรวงวัฒนธรรม
สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม
666 ชั้น 15-23 ถนนบรมราชชนนี แขวงบางบำหรุ เขตบางพลัด
กรุงเทพฯ 10700

นางสาวสุวรรณา ฉิมโอบฐู
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครนายก
โทรศัพท์ 0 3731 5050

นายรุปนัท วงศ์ศานติบุรณ์
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนนทบุรี
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2580 2794
e-mail : tananut2009@hotmail.com

นางสาวรักชนก ชลภาพ
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
โทรศัพท์ 0 3533 6882 3 โทรสาร 0 3533 6881

นางสาวอารีญา จำปางาม
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี
โทรศัพท์/โทรสาร 0 3641 4257
e-mail : preeya_tuktik@hotmail.com

นางสาวชวี วนิกเกียรติ
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย
e-mail : m_loei@hotmail.com

นางสาววลัยพรรณ สีสรอด
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระบุรี
โทรศัพท์ 0 3623 1372

นายวิชัย จันทร์มาลา
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอ่างทอง
โทรศัพท์ 0 3561 5914-6 โทรสาร 0 3561 5916

กระทรวงศึกษาธิการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
254 ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

ผศ.ดร.พงศ์ธาริน โสรัตน์กุล
ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์
โทรศัพท์ 0 2218 5485
e-mail : pongtharin.l@chula.co.th

ดร.สร้อยภาพ ญาณวัฒน์
ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์
โทรศัพท์ 0 2218 5508 โทรสาร 0 2252 8979
e-mail : syannawat@yahoo.com

มหาวิทยาลัยบูรพา
169 ถนนลงหาดบางแสน ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง
จังหวัดชลบุรี 20131

นางสาวเบญจวรรณ ชิวปรีชา
ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์
โทรสาร 0 3839 3489
e-mail : benchawon@buu.ac.th

มหาวิทยาลัยมหิดล
272 ถนนพระราม 6 เขตราชเทวี กรุงเทพฯ 10400

นางจรณะ ทรัพย์สุวรรณ
สถาบันโภชนาการ
โทรศัพท์ 0 2800 2380 โทรสาร 0 2441 9344
e-mail : nucss@mahidol.ac.th

นางสาวไพรวลัย ดินดีวัฒนเสถียร
สถาบันโภชนาการ
โทรศัพท์ 0 2800 2380 โทรสาร 0 2441 9344
e-mail : nuptt@mahidol.ac.th

นางสาวสินี โชติบริบูรณ์
สถาบันโภชนาการ
โทรศัพท์ 0 2800 2380 โทรสาร 0 2441 9344
e-mail : sinee.nutrition@gmail.com

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
295 ถนนราชสีห์มา เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300

นายมนทล สุวรรณประภา
คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
โทรศัพท์ 0 2423 9412
e-mail : mon_en45@hotmail.com

กระทรวงสาธารณสุข

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
ถนนติวานนท์ ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11000

นางสาวอุษา เกี้ยวสิวรรณ

สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร
โทรศัพท์ 0 2591 1098
e-mail : ruxthai06@yahoo.com

กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์

88/7 บำราศนราทร ถนนติวานนท์ ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมือง
จังหวัดนนทบุรี 11000

นายเกษม ประภาณุพันธ์

สถาบันวิจัยสมุนไพร
โทรศัพท์ 0 2589 9850 ต่อ 99386 โทรสาร 0 2589 9866
e-mail : kasem.p@dmsc.mail.go.th

กรุงเทพมหานคร

สำนักสิ่งแวดล้อม

ศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร 2 ถนนมิตรไมตรี เขตดินแดง
กรุงเทพฯ 10400

นางสาววีรญา บุญเตี้ย

สวนหลวง ร.9 สำนักงานสวนสาธารณะ
โทรศัพท์ 0 2328 1391 โทรสาร 0 2328 1389
e-mail : veeraya_mod@hotmail.com

สำนักพระราชวัง

**โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจาก
พระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี**

สวนจิตรลดา ถนนราชวิถี เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10303

ดร.ปิยรัชฎี เจริญทรัพย์

รองหัวหน้าสำนักงานโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช
อันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ
โทรสาร 0 2282 1850
e-mail : piyarat@rspg.org

องค์กรอื่น ๆ

นายสมพจน์ สมบูรณ์

นายกสมาคมพัฒนาชนบทอีสาน จังหวัดขอนแก่น
e-mail : somphot.somboon@gmail.com

รายงานการประชุม

การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ ที่มีการใช้ประโยชน์จากความรู้ตามธรรมเนียมประเพณี หรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมาและภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสูญเสียความหลากหลายของพันธุ์พืช กับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา

จัดพิมพ์เผยแพร่โดย สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
60/1 ซอยพิบูลวัฒนา 7 ถนนพระรามที่ 6 เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400
โทรศัพท์ 0 2265 6639
โทรสาร 0 2265 6638
<http://chm-thai.onep.go.th>

สงวนลิขสิทธิ์ 2555 สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย

การอ้างอิง สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2555.
รายงานการประชุมเรื่อง การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ
ที่มีการใช้ประโยชน์จากความรู้ตามขนบธรรมเนียมประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติ
ที่สืบทอดมาและภูมิปัญญาท้องถิ่น และเรื่องการสูญเสียความหลากหลายของพันธุ์พืช
กับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา.
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ. 88 หน้า

ISBN 974-974-xxx-xxx-x

พิมพ์ครั้งแรก พฤษภาคม 2555

บรรณาธิการ สิริกุล บรรพพงศ์ ชัชชัย ศิลปสุนทร

จัดทำเอกสาร กฤษณา สุชนวิวัฒน์ชัย เบญจมาภรณ์ วัฒนธงชัย
ศรินญา ภูผาจิตต์ พรรณี พานทอง
ยุวดี อันทสุตร ศศิธร ศิริเสรี
วิยะดา โตอติเทพย์ ภูริภัทร หุวะนันท์
ศิริรัตน์ วรงค์ชาติ สุภาพร เจริญจิตต์
กฤษณ์ พิเนตรเสถียร ลุทธิพงษ์ อีระประเสริฐสิทธิ์

ประสานงาน ศรินญา ภูผาจิตต์ พรรณี พานทอง
ยุวดี อันทสุตร

ออกแบบและจัดพิมพ์ บริษัท อินทีเกรเต็ด โปรโมชัน เทคโนโลยี จำกัด
โทรศัพท์ 0 2158 1312-6

รายงานการประชุม การจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ
ที่มีการใช้ประโยชน์จากความรู้ตามขนบธรรมเนียมประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมาและภูมิปัญญาท้องถิ่น
และการสูญเสียความหลากหลายของพันธุ์พืชกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมา